

10.

21

IN NOMINE JESU!

EXERCITATIONES ETHICAS, PUBLICIS

XXVI. DISPUTATIONIBUS PRO-
POSITAS,

IN ILLUSTRIS ACADEMIA WITTEBERGENSI

SUFFRAGANTE AMPLISSIMO PHILO-
SOPHORUM COLLEGIO,

*Publicorum Exercitiorum loco Philosophicarum
disciplinarum Studiosis
obtulit*

**M. JOHANNES Deutschman /
Jutrebocensis Saxo.**

WITTEBERGÆ,

Literis Johannis Haken, 1633.

13

50 1/2

214

VIRIS

Autoritate Amplissimis, Gravitate Excellentissimis, Sapientia atq; Prudentia Multitudine, nec non omni Doctrina Genere Clarissimis, ut & de Universa re literaria, & cum primis de Illustri VVittebergenſium Academia, Meritisſimis,

DN. AUGUSTO BUCHNERO, Eloquentiæ atq; Poëſeos Prof. Publ. incomparabili, Ampliſſimi Collegii Philoſophici, Totiusq; Academiæ Seniori Venerabili, & DECANO p. t. Speſtabili,

DN. REINHOLDO FRANCKENBERGERO, Hiſtoriarum Profeſſori Ordinario,

DN. JOHANNI SPERLINGIO, Phyſicæ Profeſſori Publico,

DN. CHRISTOPHORO NOTNAGELIO, Superiorum Mathematicum Profeſſori.

DN. JOHANNI ERICO OSTERMANNO, Græcæ Linguae Profeſſori Publico.

DN. NICOLAO POMPEJO, Inferiorum Mathematicum Profeſſori Publico,

DN. ANDREÆ SENNERTO, Hebrææ aliarumq; Linguarum Orientalium Profeſſori Publico.

DN. MICHAELI WENDELERO, Sacroſanctæ Theologiæ Doctori, & Moralium Publico Profeſſori,

DN. CHRISTIANO TRENTSCHIO, Logicæ atque Meta-phyſicæ Profeſſori Publico,

DOMINIS PATRONIS, PROMOTORIBUS atq; PRÆCEPTORIBUS
SUMMO HONORIS ATQVE OBSERVANTIAE STUDIO COLENDIS

Salutem atq; felicitatem à Christo felicitatis fonte precatur

VIRI AMPLISSIMI ET
EXCELLENTISSIMI, PATRONI
SUMMI,

Uo ut sunt studiorum media, ita to-
tidom studiosorum numerantur
requisita. Illa qui negligit, ad perfe-
ctam Eruditionis *ampli* nunquam
adscendit; hæc vero qui remittit, po-
tissimum studiorum statum polluit,
omnemque elegantiam atque *stratagem* ipsi adimit.
Et cum illa his sint priora, illorum ordinem prius al-
legare placet, ut horum splendor eò evadat illustrior.
Media studiorum sunt *Exercitatio & Repetitio*. Prius
generationi, posterius conservationi respondet. Res
absque generatione nulla est, & quicquid suum esse
habet verum, illud, excepto Deo immortali (qui so-
lus nullam suæ productionis principium admittit)
semper habet certum suæ constitutionis initium. Eni-
enim à se nullum est, ut judicant primæ sapientiæ
Doctores. Tantâ igitur necessitate res omnes suæ con-
stitutionis requirunt veritatem, quantâ in se essen-
tiæ desiderant integritatem. Neque quisquam in eo
potest invenire refugium, conformitatem exercita-
tionis cum generatione paulo esse obscuriorem, cum
Natura det esse Eruditioni, Disciplina itidem det esse.
Natura enim suum tribuimus hoc in genere statum,
& disciplina debitum relinquimus officium. At si
rem paulo altius repetimus, dat suum esse Natura eru-
ditioni, sed subiectivum, dat disciplina etiâ suum esse, sed
objectivum, sola a, Exercitatio dat esse ultimam, constitu-
(.) 2 rivum

vum & applicativum, imò ipsā immediatè producere
eruditionem. Natura materiae habet respectum, quae
eruditionem recipit; disciplina rerum occupat locū,
quae Eruditionis capita exponit, sed Exercitatio u-
tramque fideli atque constanti vinculo conjungit.
Exercitatio igitur est ipsa Eruditionis anima, solida-
que perfectionis officina. Hæc vera est Exercitationis
natura, cum sit ipsa Eruditionis productio: Sed, quæ
sine conservatione est, productio eodem, quo inci-
pit, esse desinit momento. Necessaria igitur est Er-
uditionis conservatio, necessaria est repetitio, quæ si-
ne, quæ multo labore didicimus, facillimo negotio
iterum dediscimus. Habet humanum corpus suum
esse, si animam sibi gerat præsentem; verum nisi ex
quotidiano cibo suum attrahat nutrimentum, mul-
tum pedetentim capit detrimenti. Cibus eruditionis,
solidusq; ejus succus in repetitione consistit assiduâ.
Ut igitur homo absque cibi nutrimento ita Eruditio
absque constanti repetitionis alimento conservari ne-
quit. Et si quis sola non movetur necessitate (cum ne-
cessaria plerisque videantur coacta & tantum non
violenta) repetitionis tamè commovetur jucundita-
te, quia, secundum illud vulgatum, *Lectio lecta placet,
decies repetita placebit*: imo multiplici permovetur u-
cilitate, quam Eruditioni præstat repetitio. Cibus licet
ex summa necessitate sit admissus, & multa cum vo-
luptate ventriculo immixtus, nullum tamè corpori
dat nutrimentum, nullum incrementum, si statim
per membra dimittitur, & non per iteratas coctiones
in succum & sanguinem convertitur. Idem de repeti-
tione ferendum est judicium. Hæc præsentem vigentem,
absente ea languent omnis generis studia. Cum verò
maxi-

maxima sit studiorum dignitas, non tantum horum
media, sed etiam studiosorum, per exercitationem,
atque repetitionem eruditorum, requisita & officia
sunt observanda. Duo potissimum hic sistimus, quo-
rum prius *Pietatis*, alterum *Gratitudinis* meretur no-
men. Pietatis sit studiosus mancipium, quia piete-
te colit Deum: Deus autem dat omnia. Dat inter-
na ad eruditionem necessaria membra, & cum *Nihil*
sit in intellectu, quod non antea fuerit in sensu, dat etiã
externorum sensuum adiumenta. Præterea dat res
cognoscendas. parentes studiis bene cupientes, Præ-
ceptores fideles, & alia, quocunque veniant nomine,
necessaria. Gratitudinem denique qui à studioso
exulare posse putat, mundum sole carere posse judi-
cat, ad eoque perniciosissimum errorem errat. Grati-
tudinem debet parentibus, gratitudinem debet Pro-
motoribus, patriæ &c. primati tamen *Alexandri Ma-*
gni verè Magno iudicio Præceptoribus. Et ne in re
manifesta verborum multitudine vel tadium in eru-
ditis, vel suspensionem in erudiendis excitare videar,
non plura dictis verba apponere, sed propius ad ipsũ
institutum accedere lubet. Studia hic mea videtis,
Viri Amplissimi, eadem etiam antea vidistis. Colui
ea exercitatione, & ad præsentem usque statum exco-
lui repetitione. Sunt illa Dei dona, & Vestra, Præ-
ceptores Fidelissimi, beneficia. Vestro labore, ve-
stroq; favore stant omnia, florent singula. Non Vo-
bis cũ multis communia allegabo beneficia, quæ in
hac mihi contigerunt Academia, sed breviter saltent
ea enarrabo, quæ Vestra Amplissimæ Facultati sunt
propria. Primam debeo Vobis laudem, quia primi

X 3

vos

vos fuistis, qui studia mea suscepistis, & publicis Magisterii honoribus ea coronastis. Secundam Vobis offero pietatem, quod in Lectorum numero me vivere, & privatim studia mea excolere iussistis. Tertiã ad vestros pedes sisto gratitudinem, qui publicam mihi aperuistis cathedram, & publicarum disputationum copiam fecistis, ut publici præsidis fungerer officio. Singula beneficia à me singula postulant debita: illa cum viribus meis sint majora, hæc à me iustã non possunt expectari mensurã. Totum me offero, omnia mea studia Vobis affero. Acceperunt illa plurima à Vobis beneficia, & nec minora, nec pauciora post hæc expectant. Hæc à Vobis orta sunt studia, à Vobis sumserunt & incrementa & ornamenta, ad Vos igitur, Viri Amplissimi, omni iure redeunt. Vestra sunt, Vestra manebunt, quotquot in me sunt, studia. Exercitationes jam absolvi Ethicas, quia Exercitatione omnis constat eruditio. Vestri laboris est officium, Vestriq; favoris beneficium, quod in his Exercitationibus reperitur. Ad Vestrum ergo me recipio favorem, ut cum studiorum meorum is sit fundamentum, idem etiam omnium laborum meorum maneat ornamentum. Et cum in Eruditione, ut antea est expositum, assiduũ opus sit repetitione, hujus etiam copiam à Vestr. Amplitud. semper expecto, ut Amplissimus Vester Favor, qui harum Exercitationum est Autor, etiam repetitionis studiorum meorum sit conservator. Offero igitur has Exercitationes Ethicas, vestris personis Amplissimis licet hæc dignas, summo tamen Favori Vestro maximè consonas, solemnĩ modo, dum publicè Vestra Amplissima Nomina iis præscribo; solemnĩ

mini formula, dum illis Vestris Numinibus, ut Patronis meis Maximis, Do, Dico, Dedico; solemniscopos, ut sereno, quod ajunt, vultu eas adspiciatis, & à mea tenuitate amicâ manu suscipiatis; solemnivoto, ut Deus Spectabilem Amplissimi Vestri Collegii Decanum & Venerandum non tantum Collegii Philosophici, sed totius etiam Academiae Seniorum diu servet, eundemque per universum Decanatus circulum hisce diebus noviter inchoatum jubeat esse saluum atque felicem, ut & hujus semestris Decanatum felici fato finire, & post iterata Iustra sapius ad eundem honoris gradum redire, Vestroq; Amplissimo Ordini summo cum incremento Studiorum Philosophicorum multos posthac Decanato jubilosos restituere possit. Servet Præterea summus Studiorum Philosophicorum Patronus Vestrum Amplissimum Collegium, Excellentissimosq; in eo scriptos Patres, benedicatq; vestris laboribus, vestris honoribus, omnibusq; conatibus & scholasticis & domesticis, ut & studia Philosophica sub Vestris Nominibus semper floreat, & divina beneficia omnia & singula ad Vestras familias quotidie redeat, ne ullâ bonum absit, sed semper Vos sitis Benedicti Domini. Hoc, qui toto Vestre est, à Deo perit ut sæper, ita potissimum hoc mense, qui est solemnis toti & soli Amplissimo Collegio Philosophico, quod per exactum Decanatus circulum semper habuit suam integritatem, nullamq; feralem vidit cladem, reliquis vel morte, vel alio casu mutilatis Collegiis, dumq; novam hanc ingreditur Decanatus,

revo-

revolutionera, eandem felicitatem, omnesq; alios
prosperitatis gradus universis & singulis jubeat adesse
Deus Opt. Max. quod orat atque scribit. d. 25. Maj.
anno 1653. Witteberga.

VV. Amplitud.
devotissimus

M. Johannes Deutschman.

IN NOMINE JESU!
EXERCITATIONUM ETHICARUM
DISPUTATIO I. PROOEMIALIS

De

NATURA
ETHICÆ.

Quam

In Illustri Wittebergenſium Academiã

PRÆSES

M. JOHANNES *Deutschmann*

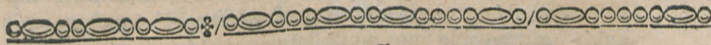
Jütreboceniſis Saxo.

ET RESPONDENS

ZACHARIAS SCHARNOVIUS,
Jütreboceniſis.

proponunt publicè.

Ad d. 17. Septemb. In Auditorio minori.

WITTEBERGÆ, TYPIS JOHANNIS HAKEN,
M DC LI.

IN NOMINE IESU
EXERCITATIONUM ETHICARUM
DISTRIBUTIO PROEMIALIS

NATURA
ETHICAE

in Illustri-Würtembergischen Academia

PRÆSES

M. JOHANNES GÖTTSCHEWITZ

Publicus

et Respondens

ZACHARIAS SCHARNOVIUS

Publicus

proponens publicè

Ad d. 7. Septemb. in Auditorio nuntio

—————

WIT. HERRMANNI JUNNIORIS

CM DC LII

I. N. J.

SI Prisci Oratores, ut testis *Valerius* nomine non tantum, sed ipsâ etiam re *Maximus*, olim ab Jove Opt. Max. benè orsi sunt, à excellentissimi vates à numine aliquo principia traxerunt, Nos quoq; non illotis, quod ajunt, manibus nostras disputationes Ethicâs aggredimur, neq; sine numine earum exordium facimus. Fuere enim illi gentiles, nos fideles; fuerunt illi *ἄθεοι*, nos Christiani, ut majori etiam religione & pietate nostras nos deceat inchoare operas. Ut igitur felix sit hic nostri Collegij Ethici ingressus, felicissimus egressus, à felicitatis autore & datore omnem nobis fidelicorde promittimus successum. Cû enim hic sit morum honestorum formator & conservator, de moribus honestis veram nobis doctrinam communicare poterit. Ab ipso igitur & propter ipsum petimus, ut per veritatis Spiritum mentem nostram quoad *ᾠδὴν*, manus & linguam quoad *ἄσκησιν*, vitam deniq; totam quoad *ἡγεσίαν* ita gubernare velit, quo omnia ad veritatem, omnia ad honestatem dirigantur. Sint jam hoc sub Duce disputationis nostræ primæ *de Natura Ethicâ* Theses.

1. Duabus præprimis facultatibus Conditor universi hominem coronavit, quibus reliquas creaturas supereminet omnes. Cû enim reliquæ animantium species ratione sint expertes, nullâ etiâ sint voluntate præditæ, solus ex visibilibus mundi creaturis sibi eas vendicat homo. Hic quia futurus erat princeps rerum creaturarum, singulares ipsi Creator tribuebat excellentias, rationem singulatè, singularem voluntatem, reliquas ut posset creaturas gubernare, suum verò creatorem venerari, eiq; debitam ex fideli corde obedientiam præstare. Hanc subjectionem quia homo rejecit, seipsum etiam dejecit; ita quidem, ut intellectum jam obscuratum, voluntatem verò penitus corruptam habeat; utraq; ergo & intelligendi & volendi facultas multis indiget medicis, multis opus habet remediis.

A 2

2. Inter

2. Inter alia autem media & remedia non ultimum, nec ullo modo contemnendum est nobilissimum Philosophiæ studium. Illud enim reficit, in quo homo deficit. Deficit homo, quoad intellectum, in cognitione veri; sed perficit intellectum Philosophia, quæ dicitur *Theoretica*: illa enim hunc sibi præfixum habet scopum, ut mentem nostram ab ignorantia veri liberet, & intellectum nostrum illuminet, ut veritatem ex omnibus rebus educat, in lucem producat, eamq; in animos nostros introducat & sic amissam illam intellectus integritatem *quadantenus*, ex parte reducat. Deficit homo, quoad voluntatem, in adione boni; in hac facultate perficiendâ occupata est Philosophia, quæ dicitur *Practica*, cum virtutum nobis explicet naturam, virtutum tradat causas, & diligenter exponat virtutes assequendi modum. Theoreticam hoc tempore seponimus, Practicam nobis tractandam proponimus, eam vero non totam, sed quam vocant generalem partem, vulgo dictam *Ethicam*, cum in morum doctrinâ explicandâ versetur.

3. Ut autem in hoc Ethico studio iusto progrediamur ordine, nec omnia proponamus confusè, certis limitibus nostras disputationes includimus. Nam ordinem multum juvare in rebus cognoscendis & pernoscendis, is novit, qui vulgatum illum versiculum observavit: *Ordino pervenies, quo non licet ire labore*. Sicut è contra confusè si omnia proponuntur, confusè saltem & imperfectè ea cognoscuntur.

4. Duplicem igitur nos ordine suscipimus tractationem, primam *extræssentialem*, alteram *essentialem*. Illa est præcognitionum, hæc præceptorum; illa confusam, hæc distinctam parit notitiam; illa definitione & divisione, hæc præceptorum recitatione & explanatione absolvitur. Cum enim secundum Philof. l. i. post. c. i. *πᾶσι διδασκαλία καὶ πᾶσι μάθησις θεωρητικὴ ἐκ ἀρχῆς παραχρῆστος γνώσεως γίνεται* h. e. omnis doctrina & omnis disciplina ratiocinativa fiat ex antecedente cognitione; utique hæc præcipualis tractatio omittenda penitus non est, quia ea definitionem proponit, naturam rei breviter exponit, & totius futuræ tractationis rudem quandam *παραγωγὴν* nobis ob oculos ponit; priora definitione, posterius divisione fieri certum est. Non enim à summâ seu

seu extrema ignorantia ad perfectam cognitionem subitaneus datur progressus, sed à generalioribus ad specialiora, à confusis ad distincta paulatim procedendum est, ut loquitur *Plur. Rever. & Excell. Dn. D. Wendel. in dictata privata.*

5. Quod concernit *Definitionem*, est ea alia *nominalis*, alia *realis*; cum nec nomina sint negligenda, nec res sint omittendæ, sed hæc cum illis jungendæ, quo tractatio sit continua & perfecta, neutiquam verò hiulca & imperfecta.

6. *Nominis explicatio* continet 1. *Etymologiam*, seu vocis originationem, unde hæc disciplina suam acceperit denominationem. Dicitur autem ea, *Ethica*; quod nomen ex Græcorum Philosophia ortum trahit, cum in se non latinum, sed Græcum sit. Sicut enim omnes Philosophiæ partes græcas habent appellationes, ita etiam *Ethica*, quæ prior *Practiciæ Philosophiæ* pars est. Undè colligimus, quòd hoc nomen sit *antiquissimum*, cum à primis græcis sit inventum, & huic morali disciplinæ impositum.

7. Ratio autem hujus appellationis desumpta est (1) à *causa efficiente* nim. à consuetudine seu assuetudine, quia assuetudine virtutes morales comparantur, quibus tanquam mediis homo ad summam felicitatem perducitur. (2) à *causa materiali*, nim. *ἦθος* seu à moribus, quia circa hominum mores informandos, & ad honestatem reformandos versatur *Ethica*. Unde etiam *Doctrina morum*, *Disciplina moralis*, *Philosophia moralis* passim ab autoribus nuncupatur. (3) à *causa formali*: *ἦθος* enim græcis est ex consuetudine factio, seu ex habitu acquisito operor. Non iste *Ethicus* est, qui modo bonus, modò malus, sed qui ex habitu virtutis omnes suas actiones secundum honestatis ductum instituit. Neque illæ sunt *Ethicæ* actiones, quæ qualemque, sed quæ habitualem habent bonitatem. (4) à *causa finali*, seu potius *ab effectu*: Quia *Ethica* hominum turbulentos affectus, actiones inordinatas & mores enormes ad conformitatem, suavitatem & humanitatem reducit. Nam *ἦθος* significant mores leniores & suaviores, quos secundum *Rhetores* in *Exordijs* potissimum adhibere solemus.

8. *Originationem* excipit *Aquivocatio*. Sumitur autem *Ethica*

vox (1) generaliter, pro totâ Philosophiâ Practicâ, quat. ea non sal-
 tem generalem, sed etiam speciales includit partes, & tribus absol-
 vitur disciplinis: *Morali, Civili & Oeconomica*. (2) specialiter, pro
 primâ Practicæ Philosophiæ parte, quæ est generalis & reliquis parti-
 bus nim. Politicæ & Oeconomicae est contradistincta, cum in ge-
 nere doctrinam virtutum, earumq; finem sc: Summum Bonum,
 non habito respectu ad certum quendam statum, sive is sit publicus
 sive privatus explicet, & ita sumitur h. l. Huc faciunt & aliæ di-
 stinctiones vocis Ethicæ. Sumitur enim vel *abusivè & equivocè*,
 vel *propriè*. Illo modo, pro nudâ præceptorum notitiâ, præcisâ acti-
 one honestâ, quam tamen potissimum Ethicus respicere debet, cum
 ea sola Ethicum, seu benè moratum hominem, efficiat. In pro-
 priâ verò significatione veram significat prudentiam, seu notitiam
 ad actionem honestam determinatam, cumq; eâ conjunctam. De
 qua distinctione legatur *Pl. Rev. Dn. D. Wendeler.* in explicatione
 Homonymias. Item *Ethica* consideratur vel *systematicè*, ut est
 comprehensio omnium præceptorum Ethicorum: vel *habitu-ali-
 ter*, ut est perfecta qualitas in mente, utq; sese exferit per honestas
 & virtuosas actiones. Aliud præterea est *Ethicus*, & aliud *Ethica*:
 seu quod idem est, aliud est *Ethica* considerata *abstractivè*, prout est
 habitus mentis, in sese spectatus, citra ullam habitudinem ad per-
 sonam vel docentem, vel discipulum. Aliud est *Ethica* considera-
 ta *concretivè*, quatenus est in hoc vel in illo homine, in hoc vel illo
 Philosopho. Sic alia Ethica est Platonis, alia Aristotelis &c. Et
 hoc respectu multa sæpius desiderantur in concreto, quæ firma,
 certa & vera sunt in abstracto. Multa fingit Ethicus, quæ non
 sunt in Ethica.

9. *Homoniâ* sequitur *Synonymia*. Varias autem hæc disci-
 plina sortitur appellationes. Ipse Philos. l. i. Nic. c. 2. eam vocat
πολιτικὴν; partim à *sine*, quia omnia præcepta Ethicæ ad bonum,
 commune seu ad civilem beatitudinem diriguntur; Partim à *sub-
 jectò*, quia potissimum in civitatibus ea docetur & exercetur. Un-
 de morum non vulgaris conformitas, dicitur civilitas. E contra
 verò mores inconditi & inhonesti dicuntur rustici. Partim ab
 effectu, quia societates civiles confirmantur & conservantur per
 virtu-

virritis studium seu per doctrinam Ethicam. Hinc etiam *Piccolomineus* eam *Philosophiam civilem* appellat. Aliis est *Philosophia moralis*, *Disciplina morum*, *Scientia de Moribus*, quia propter mores addicitur, circa mores etiam versatur. Item *Doctrina bene beatę vivendi*, cum beata vita seu felicitas sit finis Ethicę. A *Platone* vocatur *Musica*, sicut enim hujus suavitate demulcentur animi hominum, sic etiam doctrina Ethica dulcissimam in actionibus efficit harmoniam, animosq; hominum reddit moderatiores & mitiores. Alij alias vel appellationes, vel periphrasticas circumscriptiones Ethicę tribuunt, quas jam ob brevitatis studium omittimus.

10. Explicata *Nominis Definitione*, ad eā, quę *Rei* dicitur, accingimur. Varię a. extant tum apud *Veteres*, tum apud recentiores, sive definitiones, sive descriptiones, quas omnes suo relinquimus loco. Nos hac vice non novam antea inauditam proponimus, sed illam, hactenus in scholis nostris usitatam, & a Pręceptoribus nostris traditā breviter saltem, & rudi, quod dicitur, minervā exponimus. Definitur autem *Ethica*, quod sit *pars Pręctica Philosophię generalis*, quę *liberas hominis actiones in genere dirigit, ejusq; animum per virtutes ad consequendum Summum Bonum informat.*

11. In hac Ethicę definitione explicanda veniunt (1) *Genus* (2) *Differentia specificā*. Hę enim duę partes in omni accurata definitione ut adsint, necessum est. *Prior* rei cum alijs convenientiam, *posterior* rei ab alijs differentiam exponit.

12. De *Genere Ethicę* varię apud autores sunt sententię, varię etiam controversię. Alij enim per *scientiam*: alij per *scientiam practicam*: alij per *disciplinam*: alij per *doctrinam*: alij per *artem Ethicam* definiunt. Sed omnes hę opiniones veritati non sunt conformes, nec scopum suum assequuntur. Nam quod attinet *scientiam*, ea genus Ethicę esse nequit: cum *scientia* sit habitus speculativus, *Ethica* verò est habitus practicus. *Scientia* versatur circa res necessarias, æternas & immutabiles, *Ethica* circa contingentes, liberas & mutabiles hominum actiones. *Scientia* occupata est in perficiendo intellectu Theoretico, quoad cognitionem veri, & liberat nos ab ignorantia, *Ethica* verò versatur circa perficiendū intellectū practicum, quoad actionem boni, & liberat nos à malitia. *Scien-*

tia consistit in nuda contemplatione, *Ethica* præter virtutum cognitionem, earundem requirit exercitationem. Non enim, inquit *Laëtant.* l. 6. inl. c. 5. ut sciamus quid sit virtus, sed ut boni efficiamur, considerationem de virtute suscipimus. Et rectè scribit *Casus* l. 1. *Specul. Moral.* c. 4. Virtus tenenda non in habitu, sed in actu, non in quiete, sed in metu, non in sinu, sed in manu. Huc & illud spectat, quod scientia utatur certis demonstrationibus, *Ethica* verò saltem utitur certis quibusdam probationibus.

13. Pari ratione etiam scientiam *Practicam* pro legitimo *Ethicæ* genere non agnoscimus. Si enim nullo modo est scientia, uti jam multis rationibus est evictum, neque erit vel esse poterit scientia *practica*. Nisi scientiæ vocabulo abusive & improprie velimus uti, pro quavis cognitione, quæ non tantum in nudâ contemplatione consistit, sed etiam ad operationes quasvis sese extendit. Verum hoc etiam repugnat naturæ generis, cum omne genus debeat esse proprium, non improprium. Omne genus præterea debet esse proximum, talis autem cognitio omnes facultates, omnes disciplinas, sive *æ Theoreticæ* sint, sive *practicæ*, omnes deniq; artes sub suo ambitu complectitur. Ignotum enim nullius habitus potest esse subjectum, quia subjectum in omnibus disciplinis debet esse præcognitum adeoq; notissimū. Talis itaq; scientia, si esset aliquod genus, esset tam genus remotissimū, non vero genus *Ethicæ* proximum. Præterea contradictionem involvit hæc scientia *practica*. Contemplari enim, quod proprium est scientiæ, ejusq; finis secundum *Arist.* l. 6. *Eth.* c. 3. & Agere, quod finis est *Ethicæ* ex lib. 2. *Nic.* c. 2. l. 10. c. 1. & l. 1. *Eudem.* c. 2. sunt opposita, & oppositas constituunt disciplinas, ut nimirum aliæ sint *Theoreticæ*, aliæ *Practicæ*. Ergo non possunt in unâ quapiam disciplina convenire, eamq; in suâ essentiâ definire. Imò scientia *practica* nihil aliud est, quam *σθηβέζυλον*, atramentum rubrum. Absurda ergo absurdis relinquimus.

14. Quod attinet disciplinam & doctrinam, neq; hic generis naturam explicatam habemus. Nam etiam hi termini sunt generales, omnibusq; non tantum partibus Philosophicis, sive *æ Theoreticæ* sint, sive *Practicæ*, sed etiam omnibus facultatibus & artibus sunt communes. Nulla enim harum omnium est, quæ non & doceri

ceri & addisci pariter possit. Deinde hi termini sunt accidentales. Accidit enim Ethicæ, ut omnibus aliis, ut doceri & disci, cum omnis habitus mentis sit qualitas absoluta, non habito ullo respectu vel ad doctrinam, vel ad disciplinam. Omne autem genus debet esse essentialis. Nullum ergo hic locum vel disciplina vel doctrina invenire potest.

15. Ultimò à vero Genere etiam *Artis* vocabulum est removendum. Convenit quidem Ars cum Ethica, quòd utraq; sit practica; quòd utraq; sit circa res contingentes & mutabiles, quòd utraq; sit probabilis, hæc tamen convenientia generis naturam non absolvit. Non enim omnia quæ conveniunt, habent se ut Genus & species: e. g. Leo & homo conveniunt respectu animalitatis, neq; tamè leo hominis, vel homo leonis genus est, sed sunt conspecies. Ita etiã Ars, & Ethica (quæ continetur sub prudentiã) sunt conspecies habitus practici. Hinc ita colligo: Nullæ conspecies habent se, ut genus & species. Ars & Ethica sunt conspecies. E. Major probatur. Quia species inter se sunt oppositæ, ut unum non sit alterum. Nulla verò talis oppositio inter genus & species, sed omnis species continetur sub genere, & omne genus includit suas species. Minor certa ex dictis. E. firma stat conclusio. Deinde differunt definitione, adeoq; ipsã essentiã. Quid Ethica sit, antea propositum. Ethica autem cum sit prudentia, Prudentia quoque sua definitione excludit artem. Prudentia siquidem est habitus cum rectâ ratione activus, circa ea, quæ bona vel mala sunt hominibus; Ars verò est habitus, cum rectâ ratione effectivus. Quanta igitur inter *ἠθικὴν* & *ἄρτην* est differentia, tanta etiam inter Ethicam & artem. At ea est essentialis, quia differunt (1) objecto, quod in Arte sunt *τὰ πρῶτα* in materiã aliquã corporeã & externã: In Ethica sunt *τὰ δευτέρω*, quæ homini ad bene agendum & beatè vivendum sunt necessaria. (2) Instrumentis. Ars enim externis & corporeis utitur instrumentis, quæ tamen in prudentiã penitus non desiderantur. (3) Fine. Ars potissimum spectat utilitatem & jucunditatem; Prudentia verò honestatem. Ars ad aliquod opus externum tendit, Prudentia verò virtutis actionem, tanquam finem, sibi propositam habet. (4) effectu, quia

B

ars

ars producit opus externum & materiatum, efficitq; bonum artificem. Prudentia verò bonum vitum. Vid. *Pl. Rev. Dn. D. Wendeler. c. II. Ethic.* Neq; hic quicquam obtinere possunt isti, qui *Ethicam* dicunt esse *sistema certorum præceptorum in vita utilem*, secundum illam *Luciani* descriptionem: Τέχνη ἐστὶ σὺστημα ἐγκρατικῆ ψεῶν ἐγγυμνασίων πρὸς τὸ τέλος εὐγενῶν ἐν τοῖς λόγοις. Nam hæc saltem aliqualis est descriptio, non accurata definitio. Deinde habet genus alienum, cùm Genus & Species debeant esse unius prædicamenti. Committitur deniq; æquivocationis fallacia, cum aliud sit *Ethica* *systematice*, aliud verò eandem *habitualmente* considerare. Id quod antea in homonymia est notatum. Concludimus ergo, nec *Artem* legitimum *Ethicæ* genus esse.

16. Maxima autem hic oritur difficultas de *Habitu Prudentiæ*, *An sc. Prudentia non sit genus Ethicæ?* Urgentes terminum *Prudentiæ* in duplici sunt differentia. Alij enim sibi imaginantur *Prudentiam* & *Practicam Philosophiam* insignem diversitatem quandam alere; Alij eas æquè latè patere, & inter se terminos esse convertibiles concedunt. Illis nos opponimus & asserimus, *Prudentiam* & *Philosophiam Practicam* in circulo *Philosophico* terminos esse æquipollentes. Quia conveniunt (1) *Subiecto*. *Prudentia* est in intellectu *Practico*, & ipsa *Practica* eundem etiam perficit. (2) *objecto*. Utraq; enim versatur circa *Entia contingentia*, circa *actiones hominum liberas*, seu circa ea, quæ bona vel mala sunt hominibus. (3) *Fine*. Utraque dirigit *actiones humanas* ad *honestatem*, & ad *Summum Bonum civile*. (4) *Partibus*. Nam *prudencia* alia est *generalis*, quæ *actiones hominum* in genere dirigit ad *honestatem*, non habito respectu vel ad *statum Politicum*, vel ad *domesticum*. Alia est *specialis*, quæ *actiones honestas* determinat, modò ad *rempub.* modò ad *familiam*. Idem etiam verissimum est de *Philosophia Practica*, quæ eadem ratione distribuitur. (5) *Ipsâ definitione*. Sicut enim *Aristot. I. 6. Nicom. c. 5. prudentiam* definit: quod sit *habitus cum recta ratione actiois, circa ea, quæ bona vel mala sunt hominibus occupatus*. Ita idem de *Philosophia Practica* pronunciare possumus. (6) *Effectis*. Nam *Prudentia* efficit *virum bonum*, *Philosophia Practica* idem

præ-

præstat. Ex quibus ita colligimus: *Quæcumq; conveniunt Sub-
jecto, fine, partibus, effectis & ipsâ definitione, illa eque latè patent &
inter se non differunt. Atqui in cursu Philosophico Prudentia & Præcti-
ca Philosophiæ ita conveniunt. E.*

Reliquis, qui omnimodam inter Philosophiam Præcti-
câ & Prudentiam concedunt convenientiam, nullam nos in-
venimus litem. Sed ut nos Prudentiam loco generis positam, si ex
quinq; habitibus intellectualibus illud sit petendum, admittere
possumus, neq; rigorose nos illis opponimus, ita etiam ipsos no-
strum genus admissuros esse, toti confidimus, præsertim cum jam
omnimoda inter hos terminos convenientia sit declarata. Nostrum
verò genus, quòd Ethica sit Pars Philosophiæ Præcticæ retinemus
(1) *ob partium conditionem.* Cum enim divisio Præcticæ Philoso-
phiæ non sit generis in species, sed totius in partes, utiq; Ethica Po-
litica & Oeconomica non ut species respectu generis, sed ut partes
respectu totius sunt definiendæ. Partes autem mentione totius
factâ definiiri solent, ita ut totum de illis non in casu recto, sed obli-
quo prædicetur. Sicut recte dico: Oculus est pars capitis, non au-
tem oculus est caput: Ramus est pars arboris, non ramus est ipsa ar-
bor; ita etiam non dico: Ethica est Philosophia Præctica, sed E-
thica est pars Philosophiæ Præcticæ. (2) *ob faciliorem cognitionem.*
In doctrinæ enim ordine semper tractatio ita instituitur, ut habeatur
facilioris cognitionis ratio. Facilius autem cognoscimus E-
thicæ naturam, quando dicimus, eâ esse Præcticæ Philosophiæ par-
tem, quàm si definiatur, quòd sit prudentia. Terminus enim Præ-
cticæ Philosophiæ notior est, quam Prudentiæ significatio. (3) *ob
mellorem conservationem.* Ultratissima enim est distinctio Philo-
sophiæ in Theoreticam & Præcticam, quæ propterea à discipulis
non tantum facillimè percipitur, sed etiam accuratissimè conserva-
tur. Si ergò discipulorum velimus habere rationem, utique poti-
us Ethicam per Præcticæ Philosophiæ partem, quam per Prudentiam
definiendam esse videtur.

18. Hactenus de *Genere*; sequitur nunc *Differentia*, quæ de-
sumpta est (1) à *Proprio* (2) à *objeto* (3) à *subjecto* (4) à *sine*.

19. *Proprium* Ethicæ est, quod sit pars Præcticæ Philosophiæ

Generalis. Nam hæc vox soli competit Ethicæ, & semper eidem inest, eâq; Ethica à parte Speciali seu propria Practicæ Philosophiæ nim. à Politica & Oeconomica distinguitur. Dicitur autem *Generalis* (1) *propter principia.* Principia enim generalia & communia totius Practicæ Philosophiæ in Ethica proponuntur, quæ postmodum in Politica & Oeconomica ad singulas societates & hominum gradus accommodantur. (2) *propter objectum,* quod iidem generale est, nim. actiones humanæ in genere. Unde in definitione dicitur, quod actiones liberas hominis in genere dirigat. Item Ethicus agit non de virtutibus Magistratum vel subditorum, aut Patrisfamilias vel servifamilias, in specie, sed de virtutibus in genere. (3) *propter finem.* Non enim Ethicus felicitatem in repub. intendit, quod facit Politicus; nec felicitatem in familia proponit, quod præstat Oeconomica; sed de Felicitate in genere differit.

20. *Objectum* Ethicæ quod concernit; sunt de eo varia sententiarum divortia. Alij *Summum Bonum* pro objecto Ethicæ venditant. Sed hæc totam Ethicæ latitudinem non exhaurit, cum tamen omne objectum debeat esse adæquatam istî disciplinæ, cujus est objectum. Præterea Summum Bonum non objecti, sed finis rationem hoc loco obtinet. *Stoici* virtutem dixerunt esse Ethicæ objectum. Sed & virtus Ethicæ inadæquata est, nec objecti, sed medij naturam obtinet. Alij aliud objectum introducere laborant. Nos ex definitione dicimus Objectum Ethicæ esse hominem, quatenus ad felicitatem est deducendus, idq; probamus (1) *ab objecti constitutione.* Verum enim objectum duabus absolvitur partibus, quarum prior dicitur *Res considerata* seu *materiale*; posterior verò *modus considerandi* seu *formale.* Illud potest plurius esse commune ut e.g. Homo consideratur in Physica, Metaphysica, Medicina, Theologia, &c; consideratur etiam in Ethica, Politica & Oeconomica. Homo ergo quoad materiale multis subjacet disciplinis; sed quoad formale omnino homo Physicus à reliquis differt. Nam in Physica consideratur, ut est species corporis naturalis, in Metaphysica ut est Ens; in Medicina ut est

(ana-

sanabilis vel in sanitate conservandus; in Theologia, ut est salvandus. Sic in Ethica consideratur ut ad felicitatem per virtutes est informandus. (2) *ab objecti conditione.* Illud est verum disciplinarum objectum, quod est præcognitum, adequatum & hæc vera sunt de nostro objecto. (3) *ab objecti definitione.* Illud est objectum disciplinæ, circa quod ea versatur, ad quod omnia ejus præcepta referuntur. Atqui Ethica tota occupata est circa hominem, quatenus felicitati est restituendus. E. *Consequenter verò Ethica etiã circa affectus & actiones humanas versatur.* Nã cum affectus nostri sint turbulenti & multis perturbationibus obnoxij, Ethica hanc dat operam, ut omnes affectus rectæ rationi subjiciantur, eidemque obtemperent. Sic quia in actionibus nostris multis modis aberramus, modò in excessu, modo in defectu, Ethica nostras informat actiones; ut mediocritatis observent viam & honestas in ijs reluceat. Hinc actiones humanæ Ethicæ sunt considerationis, non quat. naturales & necessariæ; nec quat. super naturales & Christianæ; sed quatenus morales & voluntariæ. Et eum hæc iterum in triplici sint differentia, solas *νομοθετικὰς* sibi eligit Ethica, h. e. actiones voluntatis, quæ neq; violentiæ sunt, neque temerariæ, sed liberæ & probè deliberatæ, easq; distinguit ab operationibus mentis, quæ vocantur *ἐπιτηδεύματα*; & ab operationibus artis, quas communiter *ποιήματα* appellare solent.

21. *Subiectum aliud est in bæσις* nim. anima hominis, cum Ethica sit Prudentia, quæ est habitus, non corporis, sed mentis. Aliud *perfectiōis*, intellectus & voluntas, quia circa utramque facultatem perficiendam versatur. Illam enim perficit præceptorum cognitione, hanc honestâ actione. Illam virtutum & honestatis notitiâ, hanc firmâ & expeditâ ad recte agendum potentiâ. Aliud deniq; est *operationis*, circa quod Ethica versatur, & idem est quod objectum, de quo antea.

22. *Finis duplicis in definitione fit mentio.* Est enim *internus* nim. *animi per virtutes informatio*, ut possit affectibus & cupiditatibus suis, quibus sæpissimè turbatur & perturbatur,

batur, frenum injicere, appetitum regere, eumq; sibi subicere, ut sana pareat rationi, nec resistat, ut faciamus, non quod libet, sed quod licet & deceat. Alius *externus* n̄m. *Felicitatis seu beatitudinis consecutio*. Hanc felicitatem finem esse Ethicæ probatur (1) *ab Ethicæ naturâ & constitutione*. Nam à quacunque re dependet natura & constitutio Ethicæ, illud etiam est finis Ethicæ. Atqui à felicitate dependet natura & constitutio Ethicæ. Major fundatur in practicarum disciplinarum analogiâ, quæ semper finem certum sibi proponunt, eundemque per varia media & præcepta exponunt: unde idem finis dicitur in ejusmodi disciplinis subjecti rationem habere, quia ejus præcipua habetur ratio, ut habet Zabar. l. 1. de nat. Logicæ. c. 15. Sicut ergo Theoreticarum Philosophiæ partium constitutio dependet ab objecto: ita etiam Practicarum disciplinarum constitutio dependet à fine. Minor est manifesta, tum *ex Ethicæ inventione*, nunquam enim Ethicæ fuisset inventa, nisi ob felicitatem fuisset inventa, nunquam Ethicæ fuissent tradita & conscripta præcepta, nisi tanta hujus finis fuisset nobilitas: tum *ex Ethicæ definitione*: In hac enim ipsius Ethicæ tractatur & explicatur natura, quæ potissimum ex differentia elucescit. Differentia autem Ethicæ potissimum desumitur à felicitate seu Summo Bono. Ergo facile hinc colligere possumus, naturam Ethicæ à felicitate suam accepisse originem: tum *ex Ethicæ tractatione*: Illud enim ipsam videretur constituere Ethicæ naturam, quod nos movet ut eò diligentius Ethicæ præcepta cognoscamus, eò libentius Ethicæ præcepta observemus & ad usum applicemus. Nam quod Ethicæ naturam in se constituit, illud etiam eandem nobis constituit, cum omne respectivum dependeat à suo absoluto. Jam autem nihil aliud nos movet ad præcepta Ethicæ evolvenda, cognoscenda & applicanda, quam ipse Finis ultimus seu Summum Bonum. E. ab hac etiam felicitate tota dependebit Ethicæ natura. (2) *à finis definitione*. Illud enim in disciplinis operatricibus est & vocatur finis quod in materiam subjectam ab eo, qui operatur, introducitur. Hinc juxta Averr. in Colliget. l. cap. 2. dicunt Philosophi, quod in omnibus disciplinis, quæ

quæ præter nudam cognitionem alium sibi habent propositum fi-
 nem, tria sint evolvenda & cognoscenda, finis, subjectum & me-
 dia, quibus ad finem pervenitur. Finis ergo per media compa-
 ratur & in subjectum introducitur. Talis autem finis est felici-
 tas. Illa siquidem per virtutes tanquam media acquiritur, in sub-
 jectum, hominem sc. beabilem, introducitur. Unde non ob-
 scure concludimus, Beatitudinem hanc seu felicitatem etiam finem
 esse. (3) à *mediorum collimatione*. Quodecumq; enim omnia re-
 spiciunt media, illud est finis: propter quod etiam omnia inveni-
 untur, ordinantur & disponuntur media, illud merito finis ratio-
 nem obtinet. Jam autem si Ethicam consideramus, & illa eti-
 am media, quæ in Ethicis proponuntur & explicantur, nihil aliud
 sunt, quam virtutes; omnes verò virtutes felicitatem ut ultimum
 respiciunt finem. (4) à *finis practici proprietatibus*. Harum
 communiter tres recensentur ab autoribus. (1) ut tanquam notus
 præsupponatur, si nõ ratione τὸ δῶν, vel quoad quæstionem, Quid
 sit? tamen ratione τὸ ὄν vel quoad quæstionem, An sit? Atqui
 felicitas practica in Ethicis ita ratione τὸ ὄν præsupponitur. (2)
 ut non consideretur ut existens, sed potius ut non existens, & à no-
 bis producendus. Sic etiam felicitas practica ab Ethica est produ-
 cenda, & per media, diligenter & fideliter conquista & applicata,
 comparanda. (3) ut ejus producendi media seu principia inquir-
 rantur in illa disciplina, cujus debet esse finis. Ita etiam hujus fe-
 licitatis media nim. virtutes in Ethica recensentur & explicantur.
 Si ergo omnia finis propriè sic dicti requisita Felicitati conveniunt,
 sequitur etiam, quod felicitas finis sit, cum propria requisita rem-
 ipsam manifestent & demonstrent. At verum est prius, ut ex
 dictis patescit. E. (5) à *Philosophorum & cum primis Ethico-
 rum consensu*. Omnes enim in eo consentiunt, Felicitatem hanc
 Ethicæ finem esse, idq; prolixè ipsâ praxi ostendere voluit Aristot.
 in lib. 1. Eth. quia per totum hunc librum nihil aliud tractat, quam
 hunc Ethicæ finem explicat.

23. Hæc de definitione; sequitur *Divisio*. Dividitur autem
 Ethica in duas partes; quarum prior dicitur *ἐυδαιμονολογία*, poste-
 rior

vior *ἠθολογία*. *Illā* agit de Summo Bono, *hec* de virtutibus; *illā*
 de fine, *hec* de medijs. Nam quicquid in Ethicis occurrit ad
 alterutrum harum partium potest referri, adeoque membra divisi-
 nis diviso sunt adæquata, cumq; eo consentiunt, inter se verò dis-
 sentiunt, quod bonæ divisionis haut obscurum est indicium. No-
 tandum denique quod hæc divisio non sit generis in species, neque
 etiam totius essentialis in partes essentielles. Sed quale totum est,
 tales etiam ejus sunt partes, & talis ejus divisio. Ethica autem
 neque totum genericum, neque essentialē, sed integrale, non
 quidem propriè sic dictum, quasi quantitativis & materialibus con-
 saret partibus, sed analogicum, unde analogicas etiam habet par-
 tes. *Alij* quidem alias Ethicæ nominant partes, multi etiam plu-
 res earundem numerant. Sed nos quemlibet suo sensu abundare
 permitimus, & has duas consvetas Philosophiæ moralis partes reti-
 nemus. (1) *ob harum partium*, ut dictum est, *differentiam*. Quia
 sibi invicem sunt oppositæ, cum altera finis tractationem institu-
 at, altera etiam mediorum doctrinam sibi enodandam suscipiat.
 (2) *ob earum sufficientiam*. Q. enim Felicitatem seu Summum
 Bonum perfectè cognoscit, & perfectam insuper omnium medio-
 rum habet notitiam, ut ea ipsa *περὶ ἑαυτῆς* ad usum dirigat, ille etiam
 omnium consensu perfectus judicatur Ethicus. Præsertim cum
 ea, quæ de affectibus & humanarum actionum principiis ab aliis
 solent adduci, non inconvenienter ad ipsam Aretologiam possint
 reduci. (3) *ob earum convenientiam*. Utraque enim pars ejusdem
 est naturæ cum ipsâ Ethicâ. Ethicus est practicus: ipsa etiam Eu-
 dæmonologia & Aretologia praxin respiciunt. (4) *ob ipsa de-
 niq; experientiam*. Nam moderni Ethici pleriq; has solas allegant
 & tractant partes. Et tantum etiam de Divisione, quæ ut est ulti-
 mum præcognitum, ita etiam ultimum nostræ Disputatio-
 nis membrum, adeoque extræessentialē tractationem
 concludimus.

F I N I S.

12.
IN NOMINE JESU!
EXERCITATIONUM ETHICARUM
DISPUTATIO II.

De

23
**SUMMO BO-
NO PRACTICO.**

Quam

PRÆSES

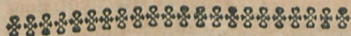
M. JOHANNES *Deutschmann*
Jütrebocensis Saxo,

ET RESPONDENS

JOHANNES GEORGIUS *Neumann*
Fridlandâ Bohemus,

proponunt publicè.

In Auditorio minori Ad d. 24. Septemb.

WITTEBERGÆ,
TTPIS JOHANNIS HAKEN, M.DC.LI.

IN NOMINE JESU
EXERCITATIONUM ETHICARUM
PARS II

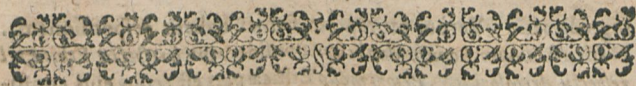
SUMMO BO
NO PRACTICO

M. JOHANNES GEORGII

Johannis Georgii
et
JOHANNES GEORGII
Filius

WITTEBERG
The Johanniskirche

I. N. J.

I.

Prooemiale Ethicæ doctrinam vidimus in συζητήσεις præcedente, ubi ejus Definitionem & Divisionem consideravimus; sequuntur jam ipsa Philosophiæ moralis præcepta. Cum autem duæ sint Ethicæ partes Εὐδαιμονολογία & Ἀρετολογία, eam, quæ prior est, primo loco tractandam suscipimus. Hinc duo potissimum in eâ nobis veniunt enodanda 1. Ipsa Descriptio 2. Objecti explicatio.

II. Definitionem quod concernit, his ea continetur verbis: *Eudæmonologia est pars Ethicæ prior, quæ agit de Summo Bono, eamquam ultimo hominis sine.* Notetur hic definitum; notetur & ipsa definitio. *Definitum* Græcæ est originis, quia δὲ τὸ τῆς εὐδαιμονίας, quæ vox felicitatem seu beatitudinem significat, & δὲ τὸ τῆς λόγου, descendit, ut ita Eudæmonologia, quoad nominis definitionem, nihil aliud sit, quàm doctrina s. sermo de Summo Bono s. hominis felicitate.

III. *Definitio complectitur Genus & differentiam specificam.* Genus est, quoddam sit pars Ethicæ. Nam Ethicæ est totum aliquod analogicum, cujus etiam numerantur partes non propriè sic dictæ; sed analogicæ, nimirum Eudæmonologia & Aretologia. *Definiuntur autem partes, facta totius mentione, non quidem in casu recto, ut minus rectè dicatur: Eudæmonologia est Ethicæ; sicut non rectè dicitur: Pars est domus; sed in obliquo, ita dicimus quoddam Eudæmonologia sit pars Ethicæ, qui terminus communis est ipsi cum Aretologiâ, adeoq; generis induit naturam.* *Obiciunt quidem contra hoc genus, Summum Bonum non esse Ethicæ partem, cum sit finis. Pars n. ingreditur essendi rationem totius, & sicut junctis partibus datur totum, Ita demptis iisdem corrui totum, inq; sumum abit.* Arist. 6. Topic. 6. Sed hoc de fine dici nequit, quia hic est extra rei essentiam, nec essendi rationem unquam ingre-

ingreditur. Verum promptam Ethici habent responſionem. Nam *Summum Bonum dupliciter conſideratur l. reſpectu Ethicæ, vel reſpectu Aretologias. Priori modo Ethicæ pars eſt, cum ejus conſtitutionem ingrediatur, & cum Aretologiâ totam Ethicam abſolvat. Poſteriori v. modo, ut ratione virtutum conſideratur, earum dicitur finis, quia virtus dicitur via ſ. medium ad perfectam beatitudinem. Unde colligitur Summum Bonum eſſe finem Ethices, non immediatè & ratione ſui, quia hoc pacto idem ſui ipſius eſſet finis, quod tamen abſurdum; Cum nihil ſit in totâ rerum natura, quod ſui ipſius finis eſſe poſſit. Arilt. 6. Ethic. 2. Idem n. ſeipſum perficeret: ſed mediatè & ratione partium, quia eſt finis virtutum. Alij doctri-
nam de Summo Bono non ad Ethicæ præcepta; ſed ad ejus præcognita referunt. Quæ cum ſint extræſſentialia, utiq; hæc ratione Eudæmonologia non poteſt eſſe pars Ethicæ. Verum aliud ſvadet. 1. *practicarum disciplinarum analogia.* In Politicis n. agitur de Republ. licet Republica ſit Politicæ finis. In Oeconomis agitur de Familiâ, quamvis & hæc hujus disciplinæ ſit finis. Idem etiam de Ethicæ fine aſſerere & ſtatuerè ſvadet ſumma harum disciplinarum conjunctio, ipſa etiam ratio. 2. *Ipsa experientia.* Omnes n. hæcenus Ethici de fine præcepta tradidèrè in Ethicæ gremio, non in Ethicæ proœmio. *Diſt.* tamen *inter aliqualem cognitionem & accuratam conſiderationem.* Illa ad præcognita, hæc ad præcepta ſpectat Ethica.*

IV. *Differentia* deſumpta eſt partim à proprio, partim ab ob-
jecto. *Proprium* eſt, quod ſit pars Ethicæ prior. In Ethicâ ſiquidem tractatione à finis cognitione, progredimur ad mediorum investi-
gationem, inventionem & ordinem, unde prioritas hujus partis poteſt confirmari. 1. *A practicarum disciplinarum naturâ:* Quæcunq; disciplina verſatur circa *τὰ περὶ αὐτὰ* ſ. actiones hominum, illa à fine ſuum ſortitur exordium. Atqui Ethica eſt talis. E. *Major probatur.* Quia homines magis ad vitia & errores, quàm ad virtutes ſunt proclives: Ut igitur poſſint recto gradu & curſu recto inſtatione progredi, multum confert utilitatis, finis cognitio & perpetua conſideratio. (2) *A practicarum disciplinarum metodo.* Utuntur n. eæ non methodo ſyntheticâ, quæ progreditur à principiis ad prin-

principiata; sed analytica, quæ progreditur à fine ad media. Finis igitur præmittendus, media postponenda. (3) *A finis appellatione*: Finis dicitur *principium* omnium actionum, omnium medi-
 orum. De principiis autem prius est agendum, quàm de principiatis. Item finis dicitur *mensura* & *regula* actionum humanarum. Sicut igitur nemo unquam sine mensuræ cognitione mensurationem instituire potuit; ita etiam nullus virtuosas actiones, sine finis mensuratione mensurare poterit. (4) *A regula didactica*: *Quod creat cognitionem sequentium distinctam, ab eo incipiendum est, Zab. l. 2. Apolog. c. 2.* Atqui finis ponit distinctam mediorem cognitionem, quatenus sunt media: Quia horum est causa Zabar. l. 2. de Specieb. Demonstr. c. ult. *At omnis causa in suo genere parit distinctam cognitionem sui effectus.* Idem lib. 4. de methodo c. 10. (5) *Ab autorum consensu.* Unus n. fermè hic singularis est Piccolomineus cum Evenio & alijs. Quorum autoritas tanta non est, ut novam & hæctenus in auditam methodum Ethicæ & alijs disciplinis practicis possit conciliare, cum siculis saltem & non magis momenti utantur rationibus. (6) *A maximo periculo*: Maximi n. res est periculi finem l. negligere vel suppositivum & falsum introducere. Varietas igitur cum sit sententiarum, dum alij statuunt Summum Bonum consistere in divitiis: Alij in honoribus: Alij in voluptate: Alij in alijs, certi ut sumus de vero Summo Bono, ipsa nobis svadet ratio. Qui enim in primo impingunt limine, non possunt etiam in reliquis non aberrare.

V. *Objectum* hujus partis prioris est ipsum *Summum Bonum*. In hac n. parte priori agitur de Ultimo actionum humanarum fine s. Summo Bono; sicut in Aretologia agitur de virtutibus s. medijs ad Summum Bonum ducentibus. Hujus igitur Objecti natura paulò plenius & planius est evolventa.

VI. Summi Boni consideratio alia est *εὐσώδης*, alia *εὐπυ-
 σώδης*. Illa proponitur tum *βελικῶς* in Summi Boni definitione, tum *ἀντιθετικῶς* in Summi mali delineatione.

VII. *Summum Bonum* ita definitur ab Arist. 1. Eth. 7. quòd sit *operatio animæ rationalis secundum virtutem optimam & perfectissimam*

nam in vitâ perfectâ. In quâ definitione & nomen & ipsa res diligentem meretur explicationem, accuratam etiam observacionem.

IX. Nominis explicationem continet onomatologia, quæ tribus absolvitur membris, Paronymia, Homonymia, & Synonymia.

IX. Paronymia derivationem explicat, secundum quam bonum dicitur à boando, quia sc: boet & clamet quasi, ut alios ad se alliciat; sicut καλόν deducunt ἀπὸ τῆς καλεῖν à vocando. Ultimus a. finis dicitur Bonum, (1) à causâ efficiente tùm remotâ, quia est à DEO, qui solus bonus est, à quo etiam omnia bona descendunt: Tùm proximâ, quæ sunt actiones bonæ & virtuosæ. Nam qualis causa, talis effectus. (2) à causâ formali: ἢ Hebræis est intellexit, prudenter egit: In iis a. actionibus, quæ Summi Boni sunt procreatrices, summa requiritur prudentia, quæ quasi anima est actionum virtuosarum, easq; informat ut mediocritatem in iis observare possimus. Hinc etiam quidam per virtutem optimam & perfectissimam in definitione Summi Boni ipsam prudentiâ intellexerunt. (3) à causâ materiali: Materiale Summi Boni consistit in operatione, quæ non est mala, ut in vitio, nec pessima, ut in summa miseriâ, nec in differens, ut in rebus naturalibus; sed optima, adeoq; fini etiam ultimo suam communicat bonitatem, ut meritò bonum salvetur. (4) à fine & effectû. Summum quidem Bonum finem propriè sic dictum non habet, quia ultimus finis est, adeoq; propter se expetitur, & non propter aliud, ad eum etiam omnes alii fines referuntur. Ipse v. ad nullum alium; Tamen habet effecta maximè bona, quæ causæ quoq; bonitatem manifestam reddunt, cùm nullus effectus nobilior sit suâ causâ. Talia effecta sunt bona conscientia, bona & honesta voluptas. (5) à requisitis propriis. Dicitur n. (1) τελειότατον 1. Ethic. 7. Perfectissimum quod est, illud etiam optimum. (2) δι' αὐτὸ ἀγαπητόν 1. Eth. 3. propter se amabile; Amabile a. quod est, debitam etiam habet bonitatem, quod amabilitatem ipsi conciliat. (3) κοινωνικόν sui communicativum 1. Ethic. 5. quod aliàs de bono communiter adhibetur, nimirum omne bonum esse sui communicativum. (4) αὐταρκέστατον quod sibi ipsi sufficiens est, adeoq; omnium bonorum abundantiam completitur.

Et quæ

Et quæ alia axiomata & requisita hujus finis bonitatem comproba-
tam reddunt. (6) *Ab Opposito*. Nam vulgo dicitur: *Oppositorum*
opposita est consequentia. Si igitur ejus oppositum malum est (id
quod non potest negari de summâ miseriâ) sequitur quod ipse finis
ultimus bonum quid sit, imò omnium bonorum ultimum.

X. *Bonum a*. hoc dicitur non quodvis; sed *Summum* (1) *ori-*
ginaliter; quia est à summo principio, adeoq; homogeneam origini
sue servat naturam. Hinc Arist. l. 1. Ethic. 9. in hæc erumpit ver-
ba: *Εἰ μὴ ἔν κῆ ἀλλό π Θεῶν ἔστι δῶρημα ἀνθρώποις, εὐλογοῦν*
κῆ τὴν εὐδαιμονίαν θεοῦ δῶρον εἶναι, κῆ μάλιστα τῶν ἀνθρώπων
ὅσω ἔελπίζω. h. e. Scilicet si ullum aliud à Diis munus est hominibus
datum, profecto consentaneum est, beatitudinem quoq; à Diis im-
mortalibus donari: eoq; maximè, quod ea est rerum humanarum
optima. (2) *Fundamentaliter*; quia est *Βάσις* s. fundamentum om-
nium virtutum, omnium humanarum actionum, quod in se reci-
pit omnes virtuosas operationes, easq; sustinet; Ipsum v. non su-
stentatur ab alio, ideoq; meritò summum appellatur. (3) *Gradu-*
aliter; quia per gradumq; in superlativo de hoc bono Philosophus lo-
quitur gradu sic illud vocat *ἀρετώτατον* maximè expetibile i. Eth.
7. *ἀρετώτατον* perfectissimum ibid. *ἐκρότατον* ultimum s. extremū,
τῶν ἀνθρώπων ἔλπιζον i. Eth. 9. 5. Quæ locutiones non possent
habere locum, si aliquid daretur superius in rebus humanis bonum.
(4) *Materialiter*. Quia quando aliquis sibi vult comparare
Summum Bonum, multas actiones suscipere, easq; ad Summum
Bonum dirigere necessum habet. Ab actionibus n. singularibus
progreditur ad dispositionem; A dispositione ad habitum; Ab ha-
bitu ad operationes ex habitu profluentes, & ita tandem ad sum-
mum omnium bonorum pervenit. (5) *Consequenter*. Quia non
est bonum *ἐπαίνετον* s. laudabile; sed *τίμιον* s. honorabile l. 1. Ethic.
c. 12. Laudabile enim bonum, laudatur ob aliud superius bonum,
ad quod fertur, sicut fortitudo & temperantia propter actiones lau-
dantur. Sed beatitudo dicitur bonum honorabile, quia est om-
nium bonorum summum & ultimum; adeoq; alia quidem ad il-
lud tanquam eminentissimum in suo genere referuntur; Ipsa v.
ad aliquod superius bonum reduci nequit. (6) *Effektivè*. Quia bo-
na con-

na conscientia Summi Boni effectus optimus non tantum; sed & summus omnium thesaurus est. *Periander n. interrogatus olim, quid in minimo esset maximum, oportune respondit: Bona mens in corpore sano, Nam secundum illud Horatianum l.V. Epist. 3.*

— — *Hic murus abeneus esto,
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.*

XI. *Paronymiam excipit Homonymia, quæ continet variam ejus significationem. Summum Bonum vel tale dicitur simpliciter & absolute, quod perfectissime & intellectum nostrum & appetitum satiat. Tale bonum DEUS est. Verum cum perfecta DEI cognitio Theologica sit considerationis, nostrum non est de hoc summo bono Theologico disquisitionem instituere; quia in campo versatur jam Philosophico. Vel secundum quid & in certo genere, quod aliàs dicitur Philosophicum. s. Hoc autem iterum duplex est, aliud Theoreticum, quod circa res divinas & æternas versatur, intellectum perficit & in contemplatione consistit: Aliud practicum, quod circa liberas hominum actiones versatur, voluntatē perficit & in agendo consistit. Quod a. detur tale duplex Summū Bonū, probatur 1. A distinctis Philosophiæ partibus, quia dantur duo distincta disciplinarum genera; Aliud Theoreticum, quod Summum Bonum, Theoreticum producit, nosq; per varias scientiarum classes ad illud deducit: Aliud Practicum, quod Summi Boni practici præcepta & requisita ordine exponit, nobisq; proponit. (2) A distincto subjecto. Duæ n. sunt animæ facultates in homine, quarum utraque sui intendit & appetit perfectionem, quæ perfectio omnino in aliquo ultimo consistere debet. Sicut ergo voluntas nostra, in actionibus quærit aliquod ultimum, in quo acquiescat; Ita etiam noster intellectus in speculationibus summum aliquem finem sibi propositum habet, quem in omnibus certis operationibus semper respicere possit. (3) A distincto objecto, quod aliud est in Theoreticis, aliud in practicis disciplinis. Ibi ens necessarium, immutabile & æternum; Hic contingens, mutabile & liberum. Si ergo in materia contingenti, mutabili & humanâ datur aliquod Summum Bonum & nobilissimum; multo magis tale bonum summum & no-*

& nobilissimum concedendum erit in materia necessaria, immutabili, divinâ & aeternâ. Atqui verum est prius. E. (4) *A distinctio sine*: Quia datur finis non solum *πραξιως* vel Practicus; sed etiam *θεωρητικῶς* s. contemplativus. Ergo etiam dabitur duplex Summum Bonum, nimirum contemplativum & Practicum.

XII. De *Synonymia* pauca etiam sunt afferenda. Varia autem Summum Bonum admittit Synonyma. Dicitur enim Gracis τὸ ἀγαθὸν ut i. Eth. i. item e. II. & alibi; κατ' ἐξοχήν nimirum, ut intelligeretur omnium bonorum optimum, ut scribit Arist. l. d. *ἄλλο ὡς τὸ εἶναι ἐν τῷ ἀγαθῷ καὶ τὸ ἀρίστον*. h.e. Manifestum est, quod hic finis ultimus sit bonum, imò omnium bonorum optimum. Item *εὐδαιμονία* i. Eth. 4. *Εὐτυχία* 2. Phys. t. 58. *Εὐπραξία* καὶ *εὐλοία* i. Eth. II. *μακαρισμός*. i. Eth. c. XI. Latinis dicitur *Beatitude*, *felicitas*, *beata vita*, & quæ appellationes alia apud autores passim solent occurrere.

XIII. Haecenus de Definito, sequitur jam ipsa *definitio*, quæ continet *Genus & differentiam*. Genus partim *absolutum* est, partim *limitatum*. *Absolutum est operatio*. Nam quod Summum Bonum non in aliâ quâpiam re; sed in actione consistat, probari potest (1) *Ex appellatione*; Quia nominatur à Philosopho *εὐπραξία*, bona & proba actio. Vid. Arist. l. i. c. II. Dici autem requirit inesse; Ergo in operatione etiam Summi Boni natura consistit. (2) *A Summi Boni distinctione*. Distinguitur autem, ut supra audivimus in *Theoreticum & Practicum*. Ut igitur illius natura est, res contemplari; Ita hujus est, operari, & inde est, quod Summum Bonum Practicum dicatur. (3) *Ab objecto*: Quia est in actionibus & circa easdem occupata; imò finis earum ultimus, ut inquit Arist. l. c. VII. *Ἡ εὐδαιμονία τῶν πραγμάτων ἔστι τέλος*. Nisi igitur hoc Summum Bonum in operatione consisteret, non posset esse in actionibus, multò minus finis rationem habere. (4) *A subjecti consideratione*. Si n. res omnes ad certum finem & proprium quoddam opus ac munus sunt conditæ, in quo earum bonitas & perfectio consistit, (Nam bonitas & perfectio cuiuslibet rei potissimum ex ejus operatione & opere aestimatur, quando munere

B. *Summum Bonum*

suo, ad quod condita est, recte potest fungi:) Certè & homo pro-
 pter certum aliquod opus à Deo est creatus, cum Deus & natu-
 ra nihil faciant frustra: Et quia beatitudo est proprium hominis
 bonum, eusq; perfectio, recte ea ex ipsâ operatione definitur.
 Hinc verè scribit Arist. 1. Eth. VII. Si quis objiceret felicitatem
 esse Summum Bonum, hoc certum esse & confessum; sed adhuc
 desiderari ut planius, quid ea sit ostendatur. Respondet ipse: Hoc
 facile assequimur, si opus ac munus hominis sumptum fuerit. (5)
Ex duplici inductione, quarum prior desumpta est ab artibus; quia
omnium artium finis & perfectio in ipsâ operatione consistit: Po-
sterior à membris humani corporis, quæ omnia propter certam fun-
ctionem & operationem sunt condita, in quâ etiam suum obtinent
& finem & perfectionem. v.g. Oculorum est videre, aurium audire,
manuum apprehendere, pedum ambulare &c. Quod autem de sin-
gulis partibus affirmatur, etiam de toto affirmari potest vid. Arist.
1. 1. c. IIX. Quemadmodum in ludis Olympiacis non pulcherri-
mus aut valentissimus quisque coronâ donabatur, sed illi soli,
qui certabant; sic & ea quæ sunt in vitâ honesta & bona assequun-
tur atq; obtinent ij demum, qui rectè faciunt. (7) Ex requisito-
rum enumeratione; Quia requisita Summi Boni nulli rei aptius
conveniunt, quàm ipsi operationi secundum virtutem, quæ omnia
prolixè explicare non possumus. (8) Ex veterum consensu. vid. Ar-
ist. dicto c. IIX. (9) Ex aliis probabilioris sententiæ defectu. Quam-
vis enim pluri- mæ de Summo Bono fuerint opiniones, tamen com-
muniore sunt; quas Aristoteles recensuit. Dum alij statu-
erunt Summum Bonum consistere in voluptate; alij in divitiis;
alij in honoribus; alij in Ideâ Platonica; alij in virtutis habitu; alij
in virtutis operatione. Priores omnes prolixè refutavit Aristote-
les, ita ut ultima sola remanserit de virtutis operatione, in qua abs-
que dubio natura Summi Boni consistet. Interim Piccol. gr.
IX. c. XIV. p. 778. monet Summum Bonum pro diversâ ejus consi-
deratione, etiam in alijs rebus collocari, quarum copulationem
non inconcinnam ibi instituit. Summum, inquit, Bonum ut in
fundamento, collocatum est in virtute: Ut in formâ ac postremâ per-
fectione, in actione probâ & perfectâ: Ut in affectione, in jucunditate ex
actione perfectâ procedente: Ut in necessarijs instrumentis in muneri-
bus na-

bis natura & forme: Ut in signo, in honore & gloria: Ut in fructu, in
animi tranquillitate, vitâq; nature consentanea: Ut in objecto & sine ul-
timo nos beante, in DEO Optimo Maximo. Ac demum ut in cumulo
omnium ad summum hujus vitæ bonum consuetum, in conspiratione
sanctorum honorum.

XIV. Genus limitatum est, quod sit operatio animæ rationalis.
Probat hoc (1) Ex Summi Boni principio seu causâ. Hæc n. virtus
est, quæ Summâ indiget prudentiâ in medioeritatis regiâ viâ obser-
vanda. Prudentia habitus animi intellectualis est; Intellectus
a. solius hominis, ex his visibilibus mundi creaturis, bonum est. Si
igitur virtus Summi Boni causa, soli homini propria est, sequitur
etiam quod Summum Bonum sit solius animæ rationalis operatio:
(2) Ex Summi Boni subjecto. Subjectum Summi Boni homo est,
qui duabus constat essentialibus partibus, corpore scilicet & animâ.
Illud materia, hæc formæ rationem obtinet. Quia igitur Sum-
mum Bonum est operatio, ut antea demonstratum, non respectu
materiæ; sed formæ est homini adscribendum. Cum forma non
tantum esse & distingui, sed ipsum etiâ det operari. Deinde corpus
hominis cum brutis est commune; cum tamen Summum Bonum
brutis non conveniat. Anima autem hominis tribus prædita
est facultatibus, vegetabili, sensibili & rationali. Illa ipsi cum
plantis & arboribus; ista cum brutis animalibus est communis.
Sed nec plantarum, nec brutorum bonum est felicitas; Ergo solius
erit animæ rationalis, ut ostendit Arist. l. i. c. 7. (3) Ex Summi Boni re-
quisitione. Dicitur n. omnia s. proprium bonum, non tantum rati-
one Individui; sed etiam ratione speciei. Dicitur etiam idiom: ἡ ἐ-
στὶν, inquit ibidem Aristoteles ἢ τὸ ἰδιον. Quærimus hic proprium,
quod soli homini conveniat. (4) Ex effectu. Nam bona consci-
entia quæ Summi Boni immediatus dicitur effectus, nulli præter
hominem creaturæ potest attribui. Ergo etiam Summum Bonum
solius animæ rationalis erit operatio.

XV. Differentia petita est (1) A formâ; Quod sit operatio ani-
mæ rationalis secundum virtutem. (2) A proprio: secundum virtutem
optimam & perfectissimam. (3) A subjecto: In vitâ perfectâ.

XVI. *Forma Summi Boni dicta est virtus. Nam dupliciter virtus potest considerari vel habitualiter, & sic est causa efficiens ipsius Summi Boni; quia ex virtutis habitu operationes virtuosae promanant: Vel exemplariter seu Idealiter, quatenus est idea honestatis, exemplar probitatis, regula & norma secundum quam omnes actiones virtuosae sunt instituendae & perficiendae. Nam aliud est agere, aliud est secundum virtutem agere. Illud improbis & bonis est commune; Hoc vero solius viri boni est officium. Hinc virtus sola est, quae decus Summo Bono seu operationi ex animâ rationali prodeunti conciliat. Omnes propterea Philosophi veteres, quoties de Summo Bono disputationes instituerunt, virtutis etiam mentionem semper fecerant, ut multis probat Arist. I. c. 8.*

XVII. *Proprium est, quod in Summi Boni constitutione requiratur virtus optima & perfectissima. Virtus n. cum sit qualitas magis & minus recipere potest, cum hoc qualitatum proprium sit. In Summi autem Boni natura non nuda virtutis requiritur praesentia; sed virtutis excellentia; Tanta scilicet quae hominis viribus potest comparari, quaeq; humana est conditionis. Id autem probatur. (1) A felicitatis naturâ, quippe quae habet maximam excellentiam, cum sit actio optima & perfectissima. (2) A regula Philosophica: Qualis n. effectus, talis etiam esse solet causa. Ergo felicitas Bonum optimum & perfectissimum, optimam & perfectissimam requirit formam, optimam & perfectissimam virtutem. (3) Ex Aristotelis assertionem: Hic n. 1. Eth. 7. scribit. *Εἰ ἢ πλείους αἰδέσται, κατὰ τὴν δεξιὴν καὶ τελειοτάτην*: h. e. cum plures sint virtutes, S. B. requirit optimam & perfectissimam.*

XIIX. *Subiecti conditiones continentur verbis: In vita perfecta. Quibus indicatur in subiecto triplicem potissimum necessariam esse perfectionem. (1) perfectionem aetatis. Cum enim aetas puerilis sit imperfecta, non tantum ratione corporis; sed etiam ratione animi, cujus cognitio in pueris admodum debilis & angusta, nullam ibi sedem invenire poterit angusta & perfectissima virtutum directrix, prudentia. Matura igitur & ad minimum juvenilis ad*

his ad felicitatem consequendam requiritur aetas. *Perfectio rationis & iudicij.* Nam sola aetatis perfectio hic non sufficit, cum in viris etiam, imò in senibus sapientissime magna reperitur stultitia; sed ad S. B. comparationem necessaria est exactissima omnium circumstantiarum notitias singularis variarum rerum experientia & summa ac solidissima iudicii constantia, ut, his ipsis vir bonus instructus & habitu virtutis confirmatus, praeclaras & felices actiones edere possit. (3) *Perfectio temporis seu constantia actionis.* Nam felicitas non est res momentanea, neq; quisquam naturaliter in momento redditur perfectus; sed actio debet esse constans ac diuturna sicut enim una hirundo non facit ver; ita neq; una actio parit felicitatem. Hinc Arist. l. 1. Magn. moral. c. 1. suum quoque huic expositioni addit calculum. *Cum igitur, inquit, felicitas sit bonum perfectum & finis, nos latere non debet, id in aetate perfecta esse; non a. in puero, sed in viro, E. namque perfectus, & ne quidem in tempore imperfecto; sed perfecto. Perfecto autem tempus fuerit, quamdiu homo vivere potuerit.* Nam rectè à multis dicitur, felicissimo vitæ tempore esse iudicandum, ut opus sit perfectum esse & in tempore perfecto & in homine. Idem quoque facit Cic. l. 2. de Finibus, *Neq; inquit, in aliquâ parte; sed in perpetuitate temporis vita beati duci solet. Neq; appellatur omninò vita, nisi perfecta & absoluta: neq; potest quisquam esse aliàs beatus, aliàs miser.*

XIX. Ex haecenus dictis facili labore colligimus, quamnam sint *requisita Summi Boni propria*, quæ ab aliis nuncupantur essentialia. Dicitur Summum Bonum (1) *οικειον* l. 1. Eth. c. 5. *domesticum seu proprium* ejus, qui possidet partim *ratione acquisitionis*: non enim dependet ab alieno vel labore l. favore; cum hoc modo esset ambulatorium, & nunc hominibus faventibus concederetur, nunc indignantibus vicissim adimeretur. Sed qui Summi Boni desiderat fastidium, multo opus habet labore, multo sudore eoque proprio, non alieno quia secundum illud: *Non tibi per ventos assa columba venit.* Et ut Hesiodus habet: *της δ' δεστης ιδρωτα θεοι ωρανα ενθου ενδναυ.* *Virtutem posuere aij sudore parandam.* Partim *ratione possessionis*: non est hereditarium bonum, sed quisq; qui sibi

ad ipsum assiduo virtutum exercitio comparavit, idem etiam possidet. Partim ratione usurpationis: ab eodem, à quo acquisitum, & à quo possidetur, identidem usurpatur, quia felix suas secundum virtutem optimam & Operfectissimam instituit operationes. Hoc vero de exercitio ipso est intelligendum, non vero de ejus utilitate. Nam hâc ratione Summum Bonum non est proprium, sed multis vult prodesse vir beatus; neque Summum hoc Bonum est monasticum, aut solitariae competit vita, sed est bonum politicum & publicum, quod in vitâ civili & in ipsa conversatione exercetur: interim tamen maxima quoque ad ipsum *ευδαιμονια* utilitas redit, nim. conscientia tranquillitas & honesta voluptas. (II) *δύσκολον πέτον* *difficiliter mobile*. Dicitur ita (1) *propter causam efficientem*, quæ est remota, ipsa *assuetudo seu consuetudo*. Consuetudo autem difficiliter movetur, cum juxta illud vulgatum, *Consuetudo sit altera natura*, id quod etiam approbat D. August. l. 6. de Musica dicens: *Consuetudo, quasi secunda & affabricata natura dicitur*. Et proxima, ipse *virtutis habitus*. Jam autem *habitus* est firmissima & constantissima qualitas, quæ propterea opponitur dispositioni, quæ est qualitas facile mobilis; & ipse habitus definitur, quod firmiter inhaereat suo subjecto, idq; promptum reddat ad quaslibet functiones facile, expedite & cum delectatione exercendas. Virtutes etiam maximam habent constantiam. Ita enim inquit Isocrat. ad Demon. τῆς ἀρετῆς ἂδεν κτῆμα σεμνότερον, ἐδὲ ἐλευθέτερον. *h. e. virtute nulla possessio venerabilior, neq; firmiter est*. Et ipse Aristot. l. 1. Eth. c. 10. *Cum omnia humana, inquit, sint infirma & fluxa, sola virtutis actio habet constantiam. Nam & scientiis ipsis stabiliiores, diuturnioresq; videntur virtutes* (2) *propter causam formalem*. Quia est operatio non secundum quamlibet vulgarem, sed secundum virtutem optimam & perfectissimam. Si autem qualibet virtus est res constantissima, multo magis sequitur, quod optima & perfectissima talis fit, ac proinde operatio secundum eam non est nisi res difficilime mobilis. (3) *propter subjectum*, quod est vir bonus, qui in omnibus suis actionibus est constantissimus, nec quolibet movetur vento. In adversis enim non supprimitur, in prosperis non extolli-

tur, sed semper sui similis est. (4) *propter effectum.* Effectus Summi Boni sunt conscientia Bona & voluptas honesta. Has certe qui semel recte percipere, neq; cum historius mundi thesaurus commutaret. (5) *propter viri beati encomium:* Dicitur enim *περὶ γυναικῶν ὅτι quadratus.* Sicut enim difficilius ea, quæ quadrata sunt, moventur: ita etiam hac appellatione viri boni constantia insinuat. Notatu autem dignissima sunt verba, quæ habet Aristot. l. 2. c. 10. Ergo, inquit, firmiter ac verè in beato meriti hoc Summum Bonum, quod querimus, eritq; ille, dum vivet, id, quod esse dicitur. Nam vel semper, vel omnium maxime, ea & aget, & animo cernet, quæ sunt virtutis, fortunæq; casus pulcherrimè, omnig; ex parte sic, ut oportet, ferret: quippe, qui verè sit vir bonus, & sine vituperatione quadratus. (6) *propter Ethicorum consensum.* Notamus hic saltem verba unius Piccolomini, qui ita scribit: *Coningere profecto potest, ut felix privetur fortuna muneribus: sed ut evadat vitiosus, & adeò insipiat, ut habitum vitiorum induat, nec excogitare quidem valemus: non enim prudentia & virtutes tam leves atq; imbecilles sunt, ut in contrarium verti possint adeò, ut quod primò vir ille felix iudicavit bonum & honestum, mox malum & turpe censeat.* Alias & multas necessarias conditiones præter has Summum fortitur Bonum, dicitur *πολύλοισον, ἀκρότατον, τελεότατον, ἀρετιώτατον, θεόδοτον* &c. Sed hic eas explicare non possumus, alij loco & tempore eas reservamus.

XX. *Oppositum Summi Boni est Summum malum, ubi notanda partim est quaestio? An sit? partim quaestio Quid sit?*

XXI. Quod ptiorem attinet quaestionem, dubitarunt multi de Summi Mali existentia; Verùm confundunt Summum malum *transcendentale* & *morale.* *Transcendentale Summum malum non datur, quod notandum est contra Manichæos.* Sed *Summum malum morale omninò concedendum est, id quod probari potest (1) à Summi mali essentia.* Si datur essentia Summi mali, non potest negari existentia: Illa enim essentia quæ nunquam existeret, esset frustranea. Atqui verum prius: Quia datur Summi mali definitio, quæ est oratio explicans τὸ ὕψι. E. (2) *Ex Summi Boni*

Boni & virtutis convenientia. Sicut enim virtuti tanquam medio, opponitur vitium contrarium; Ita etiam Summo Bono tanquam fini opponitur Summum malum contrarium. (3) *Ex quotidiana experientia.* Quia plures in communi vitâ vitiosos, quàm virtuosos, plures in summo gradu malos, quàm in Summo gradu bonos reperimus. (4) *Ex vitij efficientia.* Positâ enim causâ non otiosâ; sed operosâ, eâq; non impeditâ, ponitur effectus. Atqui datur vitium habituale (Summi mali causa) quod non est otiosum; sed maximè operosum. E.

XXII. De posteriori multa facere verba hac vice nec liber, nec licet. Solam adducimus Definitionem quæ talis est: *Summum malum est operatio anime rationalis secundum vitium pessimum in vitâ perfectâ.* In hac enim quæstio quid sit continetur. Alia partim ex opposita virtutis explicatione possunt illustrari partim ex aliis autoribus explicari. Nos ea hic omittentes nostram disputationem concludimus.

FINIS.

1

IN NOMINE JESU!
EXERCITATIONUM ETHICARUM
DISPUTATIO III.

De

IMMEDIATIS
SUMMI BONI EFFE-
CTIBUS.

Quam

PRÆSES

M. JOHANNES *Deutschman*

Jütrebocensis Saxo.

ET RESPONDENS

SAMUEL BONERUS, Jütrebocensis.

publicæ ventilationi exponunt

In Auditorio minori Ad d. 1. Octob.

WITTEBERGÆ,

Typis JOHANNIS HAKEN, M.DC.LI.

24

IN NOMINE JESU
EXERCITATIONUM ETHICARUM
DISPUTATIO III

IMMEDIATIS

STIMMI BONI EFFE-
CTIBUS

M. JOHANNES SCHNEIDER

SAMUEL BONERUS, Jureconsultus

in Answer to the Act of the

University of Halle

WITTEBERG
1714

I. N. J.

I.

Cum Summi Boni naturam consideraverim, ad ea, quæ ejus essentiam vel consequuntur, vel concomitantur, accedere animus est, quæ vulgo vocantur *Accidentia communia*. *Accidentia* dicuntur (1) quia non spectant ad Summi Boni essentiam. Quicquid autem non pertinet ad rei cujusdam essentiam, aliorum ipsi videtur accedere, adeoque Accidentis appellationem meretur. (2) quia essentiam Summi Boni partim consequuntur, partim concomitantur. Illa autem essentia est integra, non mutila & manea. Si integra, reliqua, quæ eam consequuntur, vel concomitantur, merito dicuntur Accidentia, secundum illud vulgatum: *Quicquid Eni seu essentia advenit, dicitur accidens*. (3) quia Summi Boni essentiam nunquam ingrediuntur, sed tantum cum eâ conjunguntur, ita tamen, ut etiam sine eâ existere possint.

2. Dicuntur præterea *Accidentia Summi Boni Communia* (1) quia non tantum Felici, sed etiam alijs videntur adesse. Dives epulo multis abundavit divitijs, nec tamen fuit beatus, quia nihil minus, quam virtutes exercuit &c. (2) quia non sunt propria. Omne enim accidens vel proprium est vel commune. Sed non sunt propria, quia nec soli, nec omni, nec semper Felici adsunt. E. (3) De immediatis effectibus ita scribit *Plur. Rev. Dn. D. Wendel. super b. l.* Num à nonnullis rectè propria vocentur dubitari potest. Non enim cum subjecto instar propriorum necessario coherent. Deinde si essent propria, causam sui agnoscerent necessariam, possentq; verè demonstrari, id quod falsum, cum in Practicis demonstrationes non dentur. Imò hâc ratione cum essentia Summi Boni reciprocarentur, neq; à suo subjecto separari possent. (4) quia ita appellantur respectu propriorum & essentialium Summi Boni requisitorum,

rum, à quibus omninò hæc accidentia communia sunt distingueda.

3. Sunt autem hæc *Accidentia Communia* in duplici differentia: vel *immediati Summi Boni effectus*, vel *Bona ejus concomitantia*. De illis præfenti, de his verò sequenti disputatione tractationem instituemus.

4. *Immediati Effectus* duo numerantur ab autoribus: *Bona conscientia & voluptas honesta*. Dicuntur autem *Effectus* (1) *ratione principij*: Quia ex Summi Boni essentiâ, tanquam ex causâ suam trahunt originem. (2) *ratione subjecti*. Felix enim bonam habet conscientiam, in felici etiam est voluptas honesta. Aut ergo bona conscientia & voluptas honesta sunt causæ felicitatis, aut sunt felicitatis effectus. Sed illud falsû. Quia non præcedunt, sed sequuntur Summum Bonû. Omnis autem causâ prior est effectû. E, sunt felicitatis effectus, Distinguedum tamen est *inter Effectum, quatenus importat finem & perfectionem*: quò sensu Summum Bonum dicitur Effectus virtutis, quia ejus finis & perfectio est. Cùm verò Summum Bonum sit ultimus finis, non potest ad aliud, tanquam ad finem referri, hinc etiam hac ratione *Bona conscientia & voluptas honesta Effectus Summi Boni* dici nequeunt. *Et inter effectum, quatenus saltem ordinem & consecutionem denotat*, quâ ratione *Bona conscientia & voluptas honesta* sunt effectus beatitudinis, cùm & hæc præcedat, & illæ subsequantur. Præterea appellantur *Effectus immediati*, quia fluunt ex Summi Boni naturâ, tanquam ex causâ immediatâ, illamq; semper consequuntur, ita quidem, ut ubi Summum Bonum est, ibi etiam simul sit & conscientia bona & voluptas honesta. Neque ullâ aliâ opus est causâ, quâ mediante hoc ipsum fieret. Nam rectè agendo neminem timemus, sed ob causæ bonitatem bonam servamus conscientiam, & summam in omnibus vitæ negotiis percipimus voluptatem.

5. *Prior Summi Boni effectus est Bona Conscientia*, non quidem *rationis temporis*: quia eòdem momentò, quò conscientie rectitudinem ex cogitatorum, dictorum & factorum recordatione cognoscimus, etiam summam in eâ delectationem percipimus.

Sed

Sed (1) *ratione originis* : quia primum ex virtutis operatione Bonam habemus Conscientiam , postmodum ex eadem oritur etiam voluptas honesta. (2) *ratione ordinis* : quia voluptas honesta presupponit Bonam conscientiam, quæ nisi adsit, nemo hanc honestam voluptatem consequi poterit. Bona contra conscientia præcedit, voluptas honesta sequitur. (3) *ratione operationis* : Nam operationes Bonæ conscientie præcedunt operationes voluptatis honestæ secundum illud Ovid. l. 4. Fast.

Conscia mens recti, fama mendacia ridet.

Conscium esse recti, actus est conscientie : fama ridere mendacia, actus est voluptatis. Sicut & illud, quod idem habet Ovid. l. 5. Fast. i. huc spectare videtur :

*Conscia mens ut cuius sua est, ita concipit intra
Pectora, profecto sperniq; metumq; suo.*

6. Hic loci autem non incongruè disquiritur : *Anne Bona conscientia Ethica sit considerationis ?* Ratio dubitandi desumitur ex eo, quia Bonam Conscientiam tractat Physicus, considerat eandem Theologus, ut omnino supervacaneum videri possit, hic in Ethicis multa de Bona Conscientia verba facere. Verùm de Bona Conscientia in Ethica etiam agendum esse, probatur. (1) *à causa Efficiente*, quæ est Summum Bonum. Hoc enim pertinet ad Ethicam. E. ibi etiam ejus effectus est considerandus. (2) *ab Objecto*. Versatur circa cogitata, dicta & facta hominum. Hæc autem Ethicus considerat an bona, an verò mala sint. (3) *à subiecto*, quod est vir bonus. Virum autem bonum Ethica non tantum describit, sed etiam informat & efficit. (4) *à forma generica*. Quia est noticia cogitationum, dictorum & factorum : Ea autem cognoscuntur ex Ethica, quia in illâ agitur de principiis actionum humanarum, de medijs & alijs requisitis. (5) *à differentia specifica*. Quia est noticia rectè cogitatorum, dictorum & factorum. An verò aliquid cum virtutis & honestatis normâ conveniat, an verò à mediocritatis regula aberrer, hoc docetur in Ethicis. (6) *ab effectu*. Quia ejus actio consistit in excusando.

Excusare autem neminem possumus, nisi sciamus ipsum esse inculpatum & virtutis studiosum. Virtutis autem studium in Ethica explicatur. (7) *ab adjuncto*. Quia dicitur Conscientia Bona, ut autem aliquid bonum sit, Ethici est judicare, cum Bonum Ethicæ & totius Practicæ Philosophiæ finis sit. Quod a. attinet rationes dubitandi; Distinguendum est *inter materiale & formale*: illud pluribus disciplinis potest esse commune; hoc verò rem ad unam certam disciplinam determinat. Theologus considerat Bonam conscientiam, quatenus peculiare Spiritus Sancti donum est, & ex peccatorum remissione, justitiaque Christi imputata oritur. *Physicus* quatenus ad intellectum spectat Practicum. *Ethicus* quatenus ad Summum Bonum refertur, ejusque effectus seu consequens appellatur.

7. Cum ergò consideratio Bonæ Conscientiæ hujus sit loci, quædam de ejus cognitione delibare ordinis postulat ratio. Cognoscitur autem ea *partim per ipsam definitionem, partim per oppositi applicationem*.

8. *Definitio* talis ab Ethicis preponitur. *Conscientia est rectè cogitatorum, dictorum factorumq; indubitata notitia & recordatio, cujus actio in excusando consistit*. In qua definitione nec definitum nec ipsam definitionem sicco pede transire liberum est, sed utrumque paulò plenius evolvere, planiusq; sistere, non obscurat ipsorum requirit conditio.

9. *Definitum* quod attinet, dicitur (1) *Conscientia*, quæ vox & in Græca & in Latina & in Germanica lingua nomen a sciendo. obtinuit. Nam in illa dicitur *συνείδησις*; in ista, *Conscientia*; in hac vero *das Gewissen*. Cognoscit enim omnia hominis cogitata, dicta & facta, sive ea bona sint sive mala. Appellatur autem non simpliciter scientia, sed *Conscientia*, de quo nomine alij alias solent allegare rationes. *Quidam* conscientiam dictam volunt quasi *cordis scientiam*. Hinc Hugo l. 2. de an. c. 12. & Bernh. de inter. dom. c. 22. dicunt: *Conscientia est cordis scientia*. Quia, ut Hugo d. l. illud explicat, *cor & se novit sua scientia, & multa alia*,
quar-

quando se novit, appellatur conscientia, quando prater se alia, nominatur scientia. Alijs Conscientia est quasi concludens scientia, quia conscientia est syllogismus practicus, qui ex lumine nature iudicat & concludit, quid honestum, quid turpe, quid preceptum, quid prohibitum, quid sequendum, quid fugiendum sit. *Quidam Conscientiam dictum putant quasi scientiam cum alijs: vocabulo hoc sumpto & objective & subjective. Priori modo, quia non est scientia simplex seu solitaria, sed conjuncta & factio applicata, quatenus illud vel commissum vel omissum cognoscimus. Posteriori modo, non solum nostrorum vel bene vel male factorum sumus conscii, sed cognoscunt illa etiam alii nimirum Deus, Diaboli, homines &c.*

10. (2) Conscientia nuncupatur *Bona* (1) à causa Efficiente. Quia à Summo Bono trahit originem, ejusque effectus dicitur. (2) ab honestatis & bonitatis norma, quæ est recta ratio, lex illa Dei nostris cordibus inscripta. (3) ab *Objecto*, quia circa cogitata, dicta & facta bona versatur. (4) à *subjecto*, quod est vir bonus. (5) ab effectis: animum enim hominis bonum efficit & tranquillum, de vita & hominis bonitate fert testimonium, deque ejus innocentia, absolvit à culpa, excusat, defendit & denique solatur. (6) ab *adjuncto*. Adjunctam enim sibi habet voluptatem bonam, cum quâ penitissimè cohæret, eamq; quasi producit. Hinc An-tiphon Comicus: Τὸ μὴ σφαιδεῖναι γὰρ αὐτὸς τῷ βίῳ ἄδικηται μὴδὲν, ἰδοὺνὲν πολλὴν ἔχει h. e. Conscium esse in vitâ suâ Nullius criminis, multum voluptatis facit.

11. Definitum sequitur *Definitio*, quæ partim *genere* constat, partim *differentia*. Genus est *notitia cum recordatione conjuncta*. *Notitia* est, quod probatur (1) ex *Etymologia*: quia ipsa nominis ratio scientiam seu notitiam importare videtur (2) à *subjecto*: Quia conscientia est actus intellectus, cujus proprium est cognoscere. Sicut ergo ab intellectu non potest separari cognitio, ita etiam conscientia cogitatorum, dictorum & factorum essentialiter includit notitiam. (3) ab *objecto*: quia versatur circa ea, quæ præterita sunt, nimirum circa jam antea cogitata, dicta & facta. Eorum autem, quæ præterita sunt cognitionem habere non saltem possu-

possumus, sed etiam debemus. Cum non sit hominis rationalis instar brutorum in diem vivere, nec praterita ruminare vel futura praevidere, sed caeco & bruto aspectu praesentia modo sentire. (4) *a conscientiae testimonio.* Testis qui est, causae habeat cognitionem necessarium est. Conscientia autem de omnibus cogitationibus, dictis & factis testatur, easdem ergo absque dubio cognoscit. (5) *Ex conscientiae iudicio.* Inter alia iudicis requisita hoc vel maxime necessarium est, ut perfectam causam habeat notitiam. Si enim minimas saltem rei circumstantias ignoraverit, in ipso iudicio facile aberrare poterit. Atque conscientia est iudex. De cuius testimonio & iudicio ita differit Philippus Beroaldus: *Conscientia mille testes.* Magna vis est conscientia in utramque partem: illa (bona) est virtutum nostrarum & innocentiae trutinatrix & remuneratrix: illa (mala) vitiorum insectatrix & carnifex, quae iudice nemo nocens absolvitur, & qui probus est teste conscientia, vitam degit securam & beatam: fontis vero & scelerati mens habet nescio quos carnifices internos. Hæc ille. Ex quibus omnibus notissimum, conscientiam veram esse notitiam.

12. Verum non simplex est illa notitia, sed cum recordatione conjuncta; probatur hoc (1) *ab objecto:* quia versatur circa praterita, quorum semper recordamur, & hac recordatione suffultus vir bonus in omni fortuna vitam anteaquam optime novit, istius recordatur, ut hæc veluti scipione innixus semper & ubique se possit sustentare. (2) *ab aliorum Ethicorum calculo.* Nam ab aliis definitur per *reminiscenciam.* Ita enim D. Christ Matth. Coll. i. Eth. d. 3. th. 5. *Bona Conscientia est reminiscencia actionum bene à nobis gestarum praesentium & prateritarum, & approbatio mentis nostrae rectè judicantis, & de ipsa nobis testificantis.* (3) *ex Veterum consensu.* Cic. in Catone Majore: *Conscientia bene acta vite, multorumque benefactorum recordatio jucundissima est.* Isocrates ad Demonicum: Μηδέποτε μηδέν αἰσχρὸν ποιήσεις, ἕλπιζε λήσειν, καὶ ὃ δ' αὖ τὰς ἄλλας λήσεις, σωτὴρ συνεδήσις. Vid. Juvenal. Sat. 13. quæ multa habet huc spectantia.

13. Differentia desumitur (1) *à proprio.* (2) *ab Objecto.* (3) *ab ef-*

ab effectu. *Proprium est, quod hæc notitia & recordatio sit indubitata.* Hæc autem summa conscientia certitudo ex multis probari potest *κατασκευαστος*, & quidem (1) *ex ipsa appellatione.* : Dicitur enim in Græca, Latina & Germanica lingua à scientia. Scientia autem indubitata parit notitiam & certissimam, quia in eodistinguitur ab opinione. Cum primis autem germanica lingua hanc indubitata notitiam videtur expressisse, ut *Gewissen* partim dicatur à verbo *scire Wissen* / & ita sit notitia : partim à nomine *adjectivo Gewiß* / ut sit notitia certissima & indubitata. (2) *ex origine.* Oritur conscientia ex principijs nobiscum natis, quæ vulgo dicuntur *Practica.* Principia autem illa sunt certissima & indubitata, cum nobis omnibus sint connata & ab ipsâ naturâ ingenta. Principiata igitur, quia suorum principiorum referunt & retinent naturam, sequitur quod ipsa etiam conscientia talem sortiatur certitudinem. (3) *ex conscientia subiecto.* Est enim conscientia secundum Hugon. *cordis scientia.* Ex corde autem omnes prodeunt cogitationes & actiones, nulla igitur certior datur harum cogitationum & actionum notitia, quam in ipsa conscientia. (4) *ex conscientia conditione.* Nam conscientia est interna scientia, quia proficiscitur ab interno cordis iudicio, quod ab omnium affectuum strepitu est liberum, adeoque hæc notitia omnium est certissima. Exterior quidem aliorum notitia multis falli potest, & sæpissimè etiam fallitur, quia nemo potest *καταδιονυσως* esse alterius. Interior verò & domestica cordis cognitio his erroribus non est subiecta, quia nemo melius, nemo certius cognoscere potest, quid sit in homine, quam ipse, qui in homine est, spiritus, unde ipsa oritur conscientia, quæ omnino est indubitata. Et hoc est, quod dixit Sapyr. Juvenalis scribens :

Exemplo quodeunq; malo committitur, ipsi
 Displicet auctori, prima est hæc ulio, quod, se
 Judicæ, nemo nocens absolvitur, improba quamvis
 Gratia fallacis Prætoris vicerit urnam.

(5) *ex conscientia testimonio.* Testari de bene vel malefactis, conscientia est actus. Ut autem omne aliàs testimonium debet esse

B

cer-

certum & ab omnibus erroribus liberum, ita hoc conscientiaē testimonium non potest non esse certissimum, quia communiter conscientia non unus vocatur testis, sed mille etiam testibus æquiparatur, id quod summam notitiā hujus, quæ penes conscientiam est, arguit certitudinem. (6) *Ex conscientia annotatione.* Conscientia n. est *codex ille opertus*, in quo cujuslibet hominis cogitata, dicta & facta consignantur. Quemadmodum autem aliquis ex libro quodam, omnia ipsi inscripta, indubitata notitiā cognoscere & recitare potest; ita etiam ex conscientiaē dictamine omnia hominis acta indubitanter possunt cognosci & revelari. Deinde conscientia etiam ipse *notarius cordis nostri publicus* vocatur. Quemadmodum igitur notarius publicā auctoritate confirmatur, ut ejus fides sit certa, ejus testimonium sit indubitatum: ita etiam hic notarius divinā auctoritate publicus omnium cogitatorum, dictorum & factorum constitutus est, ut ejus fides sit certissima, ejus testimonium etiam infallibile. (7) *ex comparatione*; Ita enim scribit *Alvarus Pelagius* in lib. de planctu Eccles. *Sicut lumen candela vel lucerna ponitur in domo, ut pateant & discernantur ea, quæ in domo sunt: Ita Deus posuit conscientiam in medio cordis vel animæ rationalis, tanquam lumen, quò videat anima & discernat, quid facere vel non facere debeat &c.* Sicut ergo lumen certa nostro visui objecta notificat; ita etiam conscientia sua objecta non nisi certā notitiā observat.

14. *Objectum Bonæ conscientiaē triplex est, hominis scilicet cogitata, dicta & facta, eaq; bonæ.* In eo enim conscientia bona à mala distinguitur. Nam sicut mala versatur circa malas cogitationes, locutiones & actiones; ita è contra Bona circa bonas versatur. *De secretioribus cordis cogitationibus*, primò conscientiaē objecto, res est manifesta. Nam ideo homines conscientiam suam interdum in testimonium vocant, quod aliquid ne quidem cogitarint, ut ex formula illa juramenti colligitur, quæ talis est; *Conscientiam meam testor, me id ne cogitasse quidem.* Et hoc est, quod perstringit *Juvenal. Sat. 13.* dum inquit de mala conscientia:

Has

Has patitur poenas peccandi sola voluntas.
Nam scelus intra se tacitum, qui cogitat ullum,
Facti crimen habet. Cedo, si conata peregit? &c.

De secundo, *dictis* scilicet, idem testatur Greg. hom. 9. in Ezech. In omni quod dicitur, semper tacite recurrere debemus ad mentem & interiorē testem requirere: quid enim proderit, si omnes laudent, & conscientia accusat? aut poterit obesse, si omnes derogent, & sola conscientia defendat? Deniq; de factis nemo unquam dubitare potuit, nam plena sunt querelis gentilium scripta. Plaut. in Capt. *Quod malefeci, crucior, modo si insectum fieri possiet.* Idem in Milite: *At hoc me facinus miserum macerat, meum cor corpusq; cruciat &c:* Sic de bona conscientia habemus Chilonis Lacedamonij testimonium, qui jam grandævus dicebat, se sibi nullius facti conscientium esse cuius penitentes, uno excepto, quod cum esset adscitus arbiter, ut inter duos amicos finiret controversiam, nec quicquam veller adversus leges facere, persvasit alteri amico, ut ad alios deferret arbitrium. Hoc pacto & legem servavit & amicum.

15. *Effectus Bonæ Conscientiæ potissimum quadruplex recensetur.* (1) *Testari de innocentia*, quod testimonium cum sit domesticum & internum omnibus aliis externis testibus est preferendum. (2) *absolvere à culpa & pœna.* (3) *Excusare & defendere*, si sinistra iudicia ferre cogimur. (4) *solari*, cum beneagendo malè audimus.

16. *Conscientiæ Bonæ opponitur Malæ conscientia.* Hæc est malè cogitatorum, dictorum & factorum indubitata notitia & recordatio, cuius actio consistit in accusando. Omnia autem, quæ in hac definitione explicanda occurrunt, facilia sunt intellectu, si ea, quæ jam dicta sunt, ritè observaverimus, ideoque uberiorem hic explanationem omittimus. Saltem officia malæ conscientie notamus, quæ sunt. (1) *accusare hominem propter peccata.* (2) *de peccatis testari & hominem peccatorum convincere.* (3) *Convictum condemnare.* (4) *condemnatum torquere & cruciari.*

17. Sic fuit de priori felicitatis effectu, Bonâ videlicet conscientia: paucis etiam posterior est explicandus, qui dicitur *Voluptas*
B 2 Honestia.

Honestas. Nam illius considerationem ad Ethicam spectare multis probat Arist. l. 7. Nic. c. 11. l. 10. c. 1. (1) *ex diserta asserione.* Ita enim c. 11. l. 7. exorditur: ἄξιον ἢ ἡδονῆς ἔλαττωσιν θεωρησῆσαι, καὶ τὴν πολιτικὴν φιλοσοφῶν. (2) *ab Ethici officio.* Nam qui considerat finem omnium bonorum, ille etiam considerat voluptatem, cum voluptas sit è numero bonorum. Atqui Ethicus secundum Arist. cit. l. 1. est ultimi bonorum omnium magister & veluti architectus. E. (3) *à voluptatis natura.* Nam voluptas & dolor sunt generale objectum omnium habituum Ethicorum seu virtutum. (4) *à voluptatis & felicitatis cognatione:* τὴν εὐδαιμονίαν, inquit: οἱ πλείους μὲν ἡδονῆς εἶναι φασί. (5) *à voluptatis subjecto.* Quia voluptas naturæ hominis maximè propria est l. 10. c. 1. (6) *à voluptatis effectu.* Quia puerorum instructores voluptatis & doloris veluti gubernaculo eos ad officium adducunt. (7) *à voluptatis laetissimo fructu:* quia plurimum confert ad moralem virtutem & ad ipsam felicitatem. Vid. ipsum Arist. l. d.

18. Nobis vero, quod h. l. in priori Ethicæ parte voluptas honesta sit evolvenda, rationes sequentes sufficiant, quarum (1) desumpta est *à voluptatis hujus appellatione.* Dicitur ea *honestas.* Honestum autem non in convenienter ibi explicatur, ubi omnium bonorum honestissimum & præstantissimum exponitur. At qui h. l. agit de Summo Bono, omnium bonorum honestissimo & præstantissimo. E. (2) *à voluptatis honestæ origine.* Habet eam suam ex felicitate originem, cum sit ejus effectus quidam immediatus. Ergo ubi de causâ agit, effectus etiam ipsi causæ est subjungendus. (3) *ex indissolubili voluptatis honestæ cum Bonâ Conscientiæ connexionem.* Nam Bona conscientia summam animi tranquillitatem & cordis læticiam conjunctam habet. Illa animi tranquillitas ex memoria rectè factorum oritur, atq; in judicio interno facta nostra approbante, suaviter acquiescit. Hanc autem summam excipit lætitiâ, quia cor sese tunc dilatat & extendit, ut objectum præsens suaviter amplectatur. Cum igitur h. l. de Bona Conscientia egerimus, ipsam etiam voluptatem honestam explicare debemus. (4) *à voluptatis subjecto.* Est honesta voluptas

luptas in viro felici; minimè verò hominibus malis & improbis ea communis. Hoc autem loco viri beati explicatam dedimus naturam, nunc ejus etiam immediati effectus & bona concomitantia sunt subjungenda, ut Eudæmonologias tractatio sit perfecta nec mutila nec manca, unde facile colligimus Voluptatis honestæ explicationem h. l. minimè esse omittendam. (5) à voluptatis descriptione. Arist. 10. Nicom. c. 4. ἡδονὴ δὲ τελείας ἐνεργείας ἐστὶ γενόμενον τέλει. Voluptas est perfectæ operationis subsequens signum. (6) ab Ethicorum celeberrimorum calculo, qui h. l. voluptatem explicare solent.

19. Voluptas igitur cum sit exponenda ejus definitionem, statim proponimus. *Definitur autem. Voluptas honesta est, quam homo ex virtutis actione percipit.*

20. Dicitur hæc voluptas *honestæ*. (1) *ratione principij*: quia Summi Boni, quod omnium bonorum honestissimum, consequens & effectus est, à quo nihil aliud præter honesta promanare possunt: unde in descriptione dicitur, quod ex virtutis actione percipiatur. In virtutis à actione Summi Boni natura consistit. (2) *ratione subjecti*: quia viri honesti & probi est hanc habere & percipere voluptatem. (3) *ratione effecti*: Cum enim summa ipsi insit delectatio, movet viri honesti animum, ut nullas nisi honestas & virtuosas actiones suscipiat. (4) *ratione oppositi*: quia ejus oppositum dicitur voluptas inhonestæ.

21. Quod descriptionem ipsam attinet variæ primùm de genere solent moveri quæstiones. *Alij* ex 7. Eth. c. 12. dicunt voluptatem esse *operationem*: *Alij* ex 2. Eth. c. 3. dicunt esse *operationis signum*: *Alij* *finem operationis* assumunt ex l. 10. c. 4. Et certè licet voluptas non sit ipsum Summum Bonum vel ipsa essentia aut pars ejus, tam inseparabilis ejus affectio est. Verùm facilis est conciliatio harum sententiarum. Consideratur enim *Summum Bonum* vel *materialiter* vel *formaliter*. *Materialiter*, ut est in *subjecto*, & ita voluptas & Summum Bonum *idem sunt ratione subjecti*, quia sunt in uno *subjecto*, quia etiam penitissimè coherent. *Formaliter*, ut in sua consideratur *essentia*, & ita aliud est operatio, aliud verò

voluptas ex voluptate orta. Et hac ratione iterum duplex oritur acceptio. Sumitur enim Summum Bonum vel *absolutè*, ut est operatio: vel *respectivè*, ut induit naturam subiecti & cetera admittit accidentia, cetera consequentia, quæ ipsi tanquam subiecto inhæreant; quò sensu voluptas dicitur finis subsequens, qui cum operationem subsequatur, certissimum est signum perfectæ operationis, quæ propriè in habitu consistit. In nostra verò descriptione genus est occultum, ex ipso definito repetendum. Nam cum voluptas distinguatur in honestam & inhonestam, voluptas honesta verè voluptas est, quæ generis locum obtinere dicitur.

22. *Differentia* desumpta est *partim à Subiecto, partim à causa, partim à modo.* Subiectum est homo, non quilibet, sive is bonus sive malus, sive virtuosus sive vitiosus. Non enim Physicus, sed Ethicus hic consideratur homo, hinc etiam talis intelligitur, qui habitus in Eudæmonologia est consideratus, adeoque *καθ' ἐξοχὴν* homo in hac descriptione hominem felicem denotat, cuius quoddam bonum est voluptas honesta, quia ipsi inhæret.

23. *Causa* est *virtutis actio* seu operatio, vel ipsum Summum Bonum, quod in operatione consistit. Hinc enim orrum suum habet ipsa honesta voluptas: id quod indicare voluit Phil. I. 10. c. dum scribit: *Perficit voluptas energiam, non ut habitus insit, sed ut extrinsecus accedens finis quidam.* Perinde ut *ατὰρ σφὸρὰν ἀρετῆς* pulchritudo accedit.

24. *Modus voluptatis* consistit in *perceptione*: quæ perceptio (1) non est corporis, sed animi. Cum enim corporis voluptates corpus afficiunt, à corpore etiam percipiuntur. Sed Summum Bonum non est corporis bonum, sed animi, quia est animæ rationalis operatio, ejus ergo voluptas non ad corpus sed ad animum est referenda, (2) non externa, sed interna. Hoc facile ex priori colligitur, quia enim animi est voluptas, etiam interna sit necessum est. Variæ quidem sunt hominis voluptates: aliæ percipiuntur ex visu: aliæ ex auditu: aliæ ex gustu: aliæ ex tactu: aliæ ex olfactu. Verum sunt hæc voluptates externæ, quia externis percipiuntur.

untur sensibus. Nos hic consideramus eam, quæ interius animum nostrum afficit, ab eodem etiam percipitur. (3) non est impura & mixta, cui non nihil turpitudinis vel molestiæ adest, quales sunt corporis & externorum sensuum & inprimis gustus & tactus voluptates: sed pura & sincera, ubi nihil turpitudinis, nihil etiam doloris est admistum. Nam sicut operationes mentis puriores sunt operationibus sensuum & corporis: ita etiam voluptates, quæ istis operationibus sunt cognatæ, sunt puriores. Sicut ergo ipsum Summum Bonum est animi bonum, bonum internum & purissimum; ita etiam quæ ex Summo Bono seu virtutis actione promanat voluptas erit animi bonum internum & purissimum.

25. Voluptati honestæ opponitur ea, quæ est inhonestæ seu turpis. Cujus notanda est partim appellatio, partim assertio, partim definitio. Quoad appellacionem dicitur. (1) Voluptas, quia in vitijs suam etiam querant delectationem vitiosi. Sic avarus sese delectat auri & argenti adpectu: libidinosus oculos suos pascit in lascivis objectis: ebriosus vini laudat copiam &c: Deinde quia talis videtur plerisque hominibus, hinc Hieron. Epist. ad Damasum inquit: *Semper voluptas famem sui habet, & transacta non satiat.* Dicitur. (2) inhonestæ: Partim ratione principij, quia ex inhonestissima omnium actione suam habet originem, nim. ex Summo malo. Sicut enim honesta voluptas suum ex Summo Bono accipit ortum, ita etiam ex Summo Malo inhonestæ promanat voluptas. Partim ratione medijs: media enim ex quibus inhonestam voluptatem percipiunt homines vitiosi, sunt actiones vitiosæ, actiones inhonestæ, quæ secundum vitium pessimum sunt institutæ. Partim ratione effecti: Hanc enim voluptatem sequitur pudor & ignominia, id quod Boët. l. 3. de Philos. consol. explicat, dicens: *Quid autem de corporis voluptatibus loquar? quarum apperentia quidem plena est anxietatis: satietas verò penitentia, quarum motus quid habeat jucunditatis ignoro. Tristes verò esse voluptatis exitus, quisquis volet reminisci libidinum suarum, intelliget.* Partim ratione oppositi. Oppositum ejus dicitur voluptas honesta, ergo hæc merito inhonestæ appellacione sortitur.

26. Quoad assertionem, quod detur talis inhonestæ voluptas, res extra omnem controversiæ aleam posita est. Confirmat hoc (1) quoti-

quodiana experientia: Illa enim universalis est, non restricta ad certa loca vel tempora. Sed omnibus temporibus ubi vis locorum tales inhonesta voluptates & fuerunt & homines ad varia scelerum genera excitarunt. Quicquid autem universalis confirmat experientia; illud non potest negari. (2) *malitiosa concupiscentia*: illa enim præ se fert quandam & bonitatem & voluptatem, & tamen reperitur in omnibus nostris membris, quæ contra rectam rationem sæpius inhonesta actiones suscipiunt. (3) *Summi mali existentia*. Si enim Summum malum existit, sequitur etiam quod detur inhonesta voluptas, cum hæc sit immediatum ejus consequens. Atqui verum est prius, quod in præcedente disputatione est probatum. E.

27. *Definitionem* quod concernit, est talis: *Voluptas inhonesta est quam homo ex vitiosa actione percipit*. Genus pariter in hac definitione non est neglectum, sed subintellectum. *Differentia* desumpta est à *subjecto*, à *causa*, & *modo*. Subjectum est homo, non virtuosus, sed vitiosus; non felix, sed infelix; non beatus, sed miser. Utenim voluptas honesta felicitatis est effectus; ita inhonesta voluptas miseriæ est effectus, qui homini misero inheret. *Causa* est *vitiosa operatio*, non quidem *efficienter*, cum malum tanquam Ens privativum, nullius rei possit esse efficiens causa: sed *deficienter*. Nam eo ipso, quo Miser suas operationes secundum vitium pessimum instituit & male operatur, operando etiam deficit: qui defectus in hominibus extremè malis cum voluptate est conjunctus. *Modus* consistit in perceptione: quæ perceptio non est pura, sed plerumque dolorem seu tristitiam conjunctam habet, quæ ex ipsa mala oritur conscientia. Cum autem de his omnibus uberius disserere non possimus, nostram hic de Summi Boni effectibus immediatis hic concludimus.

F I N I S,

D

IN NOMINE JESU!
EXERCITATIONUM ETHICARUM
DISPUTATIO IV.

De

**BONIS SUM-
MUM BONUM CONCO-
MITANTIBUS**

Quam

PRÆSES

M. JOHANNES *Deutschmann*

Jütrebocensis Saxo.

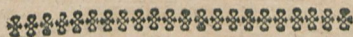
ET RESPONDENS

CHRISTIANUS BARTHESIUS

Colb rgâ Pomeranus

publicè proponunt

In Auditorio Minori Ad d. i. Novemb.

WITTEBERGÆ,

TRIPIS JOHANNIS HAKEN, M.DC.LL

25

EXERCITIO
BONIS
M. JOHANNES
CHRISTIANUS
In
M. JOHANNES

I. N. J.

EXERCITATIONUM ETHICARUM
DISPUTATIO IV.

DE BONIS SUMMUM BONUM CON-
COMITANTIBUS.

Wittebergæ Ad d. 1. Nov. Anno 1651. publicè proposita.
Præf. M. JOHANNE Deutschnian Jütrecensî
Respond. CHRISTIANO BARTHESIO Colbergâ Pomerano.

I.

EGimus hæcenus de Summi Boni Practici naturâ in se specta-
râ; egimus pariter de immediatis S. B. Effectibus: restant in
priori Ethicæ parte, quæ Eudæmonologia nuncupatur, ea
solùm *Bona*, quæ vulgò dicuntur *Concomitantia*.

2. Dicuntur ea partim *Bona*, partim *Concomitantia*. *Boni*
appellationem sortiuntur, non quod (1) fiat saltem *Φαινοφύως* &
apparenter talia, ut volunt *Stoici*, qui omnia hæc bona concomi-
tantia & externa negant esse bona verè & propriè sic dicta, quod
prolixè probat *Cic.* in *parad.* 1. tum à *boni definitione*: *Quid est igi-
tur, inquit, bonum?* *Si quid rectè sit, & honestè, & cum virtute, id
bonè fieri verè dicitur; quod rectum & honestum, & cum virtute est, id
solum opinor bonum.* Verùm dist. inter bonum morale & naturale.
Licet enim virtus sit bonum morale, tamen non excludit bona na-
turalia. Sic communiter distinguere solent bonum in *honestum*,
jucundum & *utile*. *Aristot.* etiam l. x. c. 8. dicit, quod bonorum
tria sint genera, *alia externa, alia corporis, alia animi*: inter quæ a-
nimi bona in primis quidem & maxime propria (non tamen sola)
sint bona. Tum ab *inductione*, quia neq; voluptates, corporis bo-
na, neq; divitiæ, fortunæ dona, bonitatis rationem obtineant.
Hoc ipsum ita videtur probare & asserere. *Nunquam enim, scribit,
me hercule ego neq; pecunias istorum, neq; tecta magnifica, neq; opes, ne-
que imperia, neq; eas, quibus maxime adstricti sunt, voluptates, in bo-
nis rebus, aut expetendis numerandas duxi: &c.* Verùm dist. inter mo-
deratum & licitum horum bonorum usum, & inter eorundem illicitum

4

1117

tum & immoderatum abufum. Tum ex horum bonorum effectu. *Potesne*, pergit, bonum cuiquam malo esse, aut potest quisquam in abundantia bonorum ipse esse non bonus? Atq; ista omnia talia videmus, ut & improbi habeant, & ob sint probis. Verum iterum loquantur hæc de abufu, non de vero usu, neque effectum essentialem & proprium, sed fortuitum & accidentarium indicant. Alia quoq; Stoicorum vel momenta vel exempla, quæ ibidem Cicero adducit, non sunt majoris ponderis sed facillioris adhuc solutionis.

3. *Neg.* (2) ἐξοχιώδης & eminenter Bona, ut censent homines plebeji. Sed ut in illi defectu peccabant Stoici, ita hi in excessu aberrant homines illiterati. Servi enim qui sunt, servitatem omnium malorum postremum judicant, cum *Libertas*, secundum Imperatorem, incomparabile sit precium: in libertate ergo summam suam constituunt felicitatem. Cum etiam secundum Plut. *Sanitas* sit maxime divinum & longe blandissimum condimentum, inde ægrotis ea summa videtur felicitas. Ita alii in aliis S. B. ponunt, sibi que proponunt. Verum S. B. in ejusmodi externis rebus non potest consistere, cum sit operatio animæ rationalis, bonum οὐκείον & ἰδίον, non externum sed internum, non fragile sed stabile bonum. Dist. igitur inter felicitatem popularem & civilem, inter communem & singularem, inter fortuitam & practicam s. acquisitam. *Illam* vulgus ex bonis externis vel corporis vel fortunæ æstimat; *hanc* v. Ethicus ex virtutum actione constanti judicat. Quod enim Felicitas moralis non sit corporis bonum, ex ipsa constat S. B. definitione, ubi exsertis verbis exprimitur, quod sit operatio animæ rationalis. Quod eadem etiam nequeat esse fortunæ donum, ex eadem definitione colligitur, dum dicitur, quod sit operatio secundum virtutem optimam & perfectissimam. Ubi hæc virtutis excellentia, summa ibi requiritur prudentia. Multum autem ubi prudentiæ, parum ibi fortunæ, quia summa ibi constantia, nulla inconstantia. Accedit & hoc, quod fortunam cæcam, brutam & insanam dixerint sapientissimi, sicut *Cic. l. 2. ad Heren.* testatur: *Fortunam*, inquit, *insanam esse & cæcam & brutam perhibent Philosophi. Cæcam ob eam rem, quod nihil cernat, quod sese applicet: insanam autem ajunt, quia atrox, incerta, instabilisq; sit: brutam, quia cum multis in-*

6072m

commodis conflatur, propter immensam pecunie cupiditatem. Cum igitur talis sit fortuna, absurdum esset, felicitatem, quæ est præstantissimum bonum, firmissimum, & constantissimum, cum ratione & virtute semper conjunctum, illi adscribere.

4. Dicimus ergo (3) quod hæc sint bona *ὄντως* & realiter, & quidem in suo genere. Illud colligimus (1) ex bonitatis definitione: Cui n. convenit definitio, eidem definitum non potest denegari. Atqui verum prius de his bonis, quia ipsis competit congruentia ad nostram voluntatem, quæ libertatem, sanitatem & alia ejus generis bona expetit. E. (2) ex bonorum distributione. Non tantum datur bonum morale, ut volunt Stoici, sed etiam Transcendentale & naturale, ut ex Metaphysica est manifestum. Non datur solum S. B. ut censent plebeji, qui ex quolibet bono felicitatem mensurare solent, sed etiam dantur intermedia bonorum genera. Non datur solum bonum honestum, sed præter hoc etiam jucundum & utile annotarunt Philosophi. (3) ex horum bonorum applicatione. Quia n. concomitantur S. B. suam certam ut habeant quoq; bonitatem necessum est; aliàs in S. B. etiam reperiretur vitium & malum, quod est absurdum: Instrumenta & ornamenta S. B. essent vitiosa, & tamen apprime necessaria, quod absurdissimum. (4) ex eorundem effectu & operatione. Reddunt enim S. B. illustrius, efficiunt S. B. appetibilius, ut ex definitione patebit. Hi autem effectus non sunt mali, sed optimi, & cum omnis effectus testetur de sua causa, merito horum bonorum dignitatem & bonitatem illi effectus comprobant.

5. Deinde dicuntur Bona Concomitantia. (1) ex appellatione. Quia aliàs dicuntur externa. Externum a. quod est, illud interno adjungitur, idq; concomitatur. Externa tamen dicuntur non tam *subjectivè*, quasi omnia sint extra hominem, nam robur, pulchritudo, sanitas, non sunt extra sed intra hominem; quàm *objectivè*, quod omnia sint extra S. B. essentiam, & extrinsecus ad eam accedant. (2) ex ipsa natura & conditione. Sunt n. felicitatis comites, nõ verò ipsos constituunt felices: non pertinent ad S. B. principia, sed ad e-

ius instrumenta, non ad ejus constitutionem, sed exornationem, non ad essentiam, sed ad existentiam. (3) *ex ipsa definitione*, ut postea explicabitur. (4) *ex requisitorum essentialium denegatione*. Partim enim non sunt bona animi, sed corporis; partim non sunt *οἰκεία* & *ἄγα*, ut fanitas, amicitia, honor &c: partim non sunt *κτῆμα*, sed congenita & naturalia: partim non sunt *δι' αὐτὰ* ut divitiæ, & quæ alia requisita ipsis neutiquam conveniunt. (5) *ex subjecti distinctione*. Hæc n. bona l. sunt corporis l. rerum planè externarum; sed S. B. suam principalem in anima rationali sedem habet, extra essentiam ergò felicitatis hæc Bona Concomitantia reperiuntur, adeoq; merito saltem Bona concomitantia dicuntur.

6. *Bona hæc S. B. concomitantia* describuntur, *quæ per accidens cum eo conjunguntur, quibus illud neg, perficitur, neg, augetur, sed illustrius redditur & magis appetibile efficitur*. Definitum in præcedentibus explicatum dedimus, ideoq; ipsam definitionem rudi atque brevi saltem via exponimus.

7. In omni definitione occurrit *Genus*, occurrit etiam *Differentia*. *Genus* h. l. non neglectum, sed subintellectum dicimus. Cum n. hæc bona concomitantia verè & propriè sint bona, ut antea multis demonstravimus, ideo de communi ipsum genus reperendum esse ducimus, quæ communissima alias Philosophorum est consuetudo.

8. *Differentia* desumpta est partim à *Subiecto*, partim à *forma communi*, partim à *proprio*, partim *ab effectu*. *Subiectum* horum bonorum concomitantium est ipsum S. B. quia Summo B. adjunguntur & cum eo conjunguntur. Quod a. alteri adjungitur, ejus merito adjunctum l. concomitans dicitur; id v. cui conjungitur, communiter à Philosophis solet appellari subiectum.

9. *Forma communis*, quæ aliàs omnibus convenit accidentibus, est ipsa *extraessentialis conjunctio*. Non enim hæc Bona concomitantia Summi B. essentiam constituunt, sed eam jam perfectè constitutam & absolutam concomitantur, adeoq; cum ipsa felicitate extraessentialiter conjunguntur.

10. *Proprium* est, quod per accidens cum S. B. conjunguntur. Hæc n. ratione distinguuntur à S. B. immediatis Effectibus.

Licet

Licet etiã hi cū S. B. conjungantur, tamen hoc non fit per acci-
dens, sed ut in præcedenti dictum est disputatione, B. Conscientia
& voluptas honesta immediatè ex S. B. essentia promanant, adeò
quidem, ut indissolubili nexu cum eo & non per accedens conjun-
gantur: nam ubi S. Bonum est, ibi etiã est B. Conscientia & hon-
esta voluptas. Hic v. dispar est ratio. Nam hæc S. B. concomitan-
tia Bona nec soli, nec omni, nec semper homini Felici adsunt, cum
saltem instrumenta sint & ornamenta, non ipsa essentia.

ii. *Effectus* in descriptione enumeratur non unus. Nam (1)
describitur negativè, per duo distincta membra. Prius est, quod S.
B. his bonis concomitantibus nõ perficiatur. (1) quia est ultimum omnium
bonorum, quod suo complexu continet reliqua, ipsura v. non con-
tinetur ab alio (2) quia est præstantissimum. Quod autem summam
habet præstantiam, non potest ei alia accedere dignitas ab inferio-
ribus. (3) quia est perfectissimum. Perfectissimum quod est, alie-
nam & peregrinam non admittit perfectionem. Atqui S. B. est ta-
le. E. (4) quia animi Bona, secundum Arist. l. i. c. 8. sunt maximè pro-
pria & primaria bona, sunt bona interna: illa autem ab externis nul-
lam possunt accipere perfectionem. Cum omne agens sit nobilius
patiente, omne perficiens perficiendo. Dist. tamen inter perfectio-
nem essentialem & accidentalem. Quia n. Bona concomitantia non
constituunt S. B. essentiam, sed per accedens cum eã conjungun-
tur, non illam, sed hanc ei perfectionem conciliant.

12. *Posterius est: Quod S. B. per hæc Bonã concomitantia non*
augeatur. Augeri n. possit, si fieri posset superius: Jam a. est sum-
mum, E. omne respuit augmentum. Interim tamen dupliciter S.
B. potest considerari l. ratione *gratiasf. essentia;* l. ratione *et de eã*
f. existentia. Priori modo nullum admittit augmentum, cum es-
sentia S. B. in indivisibili consistat, & sit præstantissimum ac perfe-
ctissimum bonum, cui nihil vel addi, vel demi possit. *Posteriori mo-*
do, quatenus in hoc l. illo reperitur subiecto, quoad alia atque alia
instrumenta & ornamenta, unus potest esse beator altero, sicut in-
dicat ipse Arist. l. i. c. 10. *Magna a. & multa fortuna beneficia vitam*
beatiorem efficiunt. Nam & ipsa ornamento homini suapte natura
esse solent, & eorum usus pulcher & bonus est: contraria v. illorum, vi-

tam beatam in angustias redigunt & corrumpunt. Etenim aegritudines inferunt & multas actiones impediunt.

13. (2) *Affirmativè*, & sic iterum duobus explicatur membris. Prius est, quod hac Bona concomitantia S. B. illustrius reddant: non sc: *respectu sui*, quia nemo absq; cognitione & perceptione S. B. possidere potest, cum in virtutis actione requiratur exactissima scientia & prudentia, proba voluntas & firmum seu constantissimum animi propositum: atq; ea propter felix etiam suæ felicitatis habet cognitionem, nec opus habet bonorum externorum testimonio: sed *respectu aliorum hominum*, ut magis magisq; aliis innotescat, ijq; & clariora & firmiora & multò plura conspiciant felicitatis signa. Hinc itidem dist. *inter evidentiam intrinsecam & extrinsecam*. Illa sibi satis constat ex S. B. essentia, nec opus habet peregrinis & emendicatis adjumentis: hæc v. eò illustrior apparet, quo plura & majora instrumenta & ornamenta, tanquam felicitatis certissima indicia sese exerunt.

14. *Posterius est, quod per hac Bona Concomitantia S. B. magis appetibile efficiatur*. Ita enim humanum comparatum est ingenium, ut propter spissas intellectus tenebras non nisi externis excitetur & moveatur illecebris. Hinc nisi videat externum S. B. splendorem & varia felicitatis incitamenta & ornamenta, dubitat an ejusmodi homini felicitas sit tribuenda. Imò nisi virtuoso adsint fortunæ bona, potius alium non virtuosum, qui tamen dives sit, ipsi solet præferre vulgus. Licet enim propter suam nativam dignitatem S. B. sufficienter satis appetitum nostrum possit movere, si rationi velit parere, tamen, quia objecta movent sensus, Bona concomitantia, Summo Bono externum splendorem conciliantia, solent & sensum & appetitum excitare, ut non quidem ratione sui, sed ratione nostri, ob judicii infirmitatem & appetitus imbecillitatem, S. B. reddatur amabilius & appetibilius.

15. *Quoad divisionem Bona Concomitantia. Sunt vel Interna vel Externa*. Et talia dicuntur non *respectu felicitatis*, quasi eâ partim ingrediuntur, partim non ingrediuntur. Nam hac ratione omnia sunt externa, quia nullum horum bonorum ad S. B. constitutionem requiritur. Sed *respectu felicitatis*, ejus ratione alia sunt interna, cum ipsi inhæreant; alia v. externa, cum ei saltam adhæreant.

16. *Internorū duo numerantur. Alterū respicit ipsā vitam & dicitur*
libertas

libertas; quæ est facultas, quâ faciliè & expedite actiones virtutis omni loco & tẽpore, nec non in omni objectum sine impedimento exercemus. Paulo uberius Cic. in 5. *parad.* eam explicat, illam tamen brevitatìs gratiã omittimus. In nostrã verò definitione occurrit partim *genus*, partim *differentia*. Genus est *facultas*, quæ non tantum naturalis h. l. intelligenda, sed etiam acquisita, cū externã quoq; libertas instrumenta requirat, ut liberè secundũ virtutẽ agere & vitia omittere possit. *Differentia* petita est *partim à forma*, quæ consistit in facillimo & expedito exercitio. Non enim debet hæc facultas esse otiosa, sed negotiosa, non in quiete, sed in motu consistat: hinc dicitur, quâ faciliè & expedite exercemus. *Partim ab objecto*, quod sunt actiones virtutis, quibus quando adsunt necessaria instrumenta & ornamenta, ut eas faciliè & expedite possimus exercere, tunc oritur libertas. *Partim à circumstantijs, tum ratione loci*, quod in omnibus locis occasiones virtutum debeamus observare & prudenter discernere inter locorũ diversitates, quo sciamus, cui loco hæc vel aliã virtutum actiones conveniant. *Tum ratione temporis*: Nam hujus quoq; opportunitas non est negligenda, quã adeptã virtutũ actiones commodè edere possimus. *Virtus enim est, ut Plautus habet in Perside, ubi occasio admonet, districere.* Et sicut apes peragunt opus suum non statis diebus, sed quoties cœli comoditas invitat: Sic etiam nos non debemus virtutum actiones certis quibusdam diebus alligare, sed quoties temporis comoditas nos invitaverit, eas exercere. *Tum ratione objecti*, quod sc. virtuosæ actionis rectitudinem admittit. Ibi enim prudentiã opus est summã v. g. fortis non in quælibet sese injicere debet pericula, sed quando necessitas & honestas hoc ipsum requirit, nisi velit videri audax. Sic non cuilibet pauperi liberalitas est exhibenda, cum multi horum beneficiorum sint indigni.

17. Libertati opponitur *Servitus*, maximum S. B. impedimentum. Intelligimus a. servitatem potissimum non vulgarem, sed moralem, quã quis sui non est Dominus, sed cupiditatibus & affectibus suis indulgendo in diversas rapitur partes. Ut enim libertas apud Philosophos est nomen virtutis, ita servitus est nomen malitiæ. Hinc in genere ita definitur, quod sit affectio animi subiecti, qui suo caret arbitrio.

18. Alterum respicit corpus & dicitur *sanitas*, quæ est corporis bonum, non postremum, cum sit omnium bonorum corporis quasi fundamentum. Definitur autem quod sit bona corporis constitutio in aequali temperamento omnium humorũ & partium corporis conformitate consistens. Huic sanitati si conjungatur coloris savoritas & harmonica conformatio oritur inde pulchritudo, quæ est apta figura membrorum, cum coloris quadam savoritate secundum

Cicer.

Cicero L. 4. Tuscul. quaest. Hæc non tantum nobile est virtutis exercendæ instrumentum, ipsamq; virtutem reddit amabiliorem, magisq; appetibilem iuxta illud: Gravior est pulchro veniens e corpore virtus:

Sed etiam maximum ad virtutis studium potest esse excitamentum, ut *Lucius Apulejus de Magia* l. 1. refert de Socrate, ipsum ultro suis svasisse discipulis, crebro ut semet in speculo contemplarentur, ut qui eorum foret pulchritudine sibi complacitus, impendio procuraret, ne dignitatē corporis malis moribus dedecoraret: qui verò minus se formā commendabilem putaret, ut virtutis laude turpitudinem tegetet.

19. *Externa bona subdividuntur in realia & personalia. Realia sunt vel possessionis ut divitia, quæ requiruntur ad S.B. non ut causæ principales, sed ut instrumenta & adminicula virtutis tum acquirendæ, tum exercendæ; vel dignitatis, quod est eminentia alicujus persone super alios homines propter virtutem ut habet Scal. Ex. 317. s. 3. Dividitur a. illa dignitas in generalem & specialem. Generalis in genere omnibus hominibus propter virtutem assignari potest. Estq; l. major l. minor. Major est dignitas cum magno & excellenti tam gradu virtutis, quã numero illorum, quæ dignitatem illam merentur, conjuncta. Et iterum est l. honor l. gloria. Honor est dignitas, quæ à viro prudente & virtuoso per certa signa magnâ cum reverentiâ exhibetur illi, qui multis meritis atq; excellenti virtute in Reip. fulget. Genus h. l. est dignitas. Differentia desumitur (1) à causa Efficiente, quæ est vir prudens & virtuosus. Non enim à quolibet ingenio vel judicio honor verus suam habet originem, sed exasciati & confirmati judicij vir sic necessum est, qui de viro honorando vult judicare: unde duplici afficitur elogio & encomio, quod debeat esse & prudens & virtuosus. (2) à causa instrumentali. Adhibere enim certa signa in honoris collatione solemus, qualia sunt varia dona, carmina & epitaphia: item, cedere loco, assurgere, caput aperire &c. (3) à causa formali. Debemus n. honorem honorato offerre magnâ cū reverentiâ. (4) ab objecto, quale sit honore afficiendū, quod debeat esse vir Emerito, vir excellens & fulgens. (5) à fine, quare sit honorandus: sc. partim propter merita plurima in Reip. partim propter excellentē virtutē. Digni n. sunt honore quovis, qui meritis suis patriâ ipsâ dederunt sibi obligatâ. De Gloria: itē de dignitate minori, quæ est *Laus & Bona Fama*: ut & de speciali dignitatis bono, quod est *Nobilitas*, plura hic essent annotanda, sed illa non capit chartæ angustia.*

20. *Personale bonū sunt Amici*, qui itidē ad virtutis exercitiū & felicitatis usū requiruntur. Nisi n. habeamus amicos, quibus cū conversationē instituerimus, nullū ferè felicitatis futurū est effectū, neq; usus virtutis poterit esse illustris. Hinc *Cic. in Latio* hanc maximè commēdat amicitia, plurimâ etiâ nostrū institutum illustriantia allegat, quæ ibi sunt legenda, cum disputatio nostra propter chartæ angustiam hic sit concludenda.

*Ad Per-Eximium Dominum RESPONDENTE M. Amicū
suum dilectissimum.*

Plebs obscura solet felices dicere nummos,
Et numerat sortis munera sola suis.
O cives, clamat, quærenda pecunia primum.
Nil prodest virtus, possidet arca Jovem.
Sed tua BARTHESI bona sunt majora caducis,
Hinc fortis quod sint extera dona doces.
Sunt bona fortunæ, sunt corporis inclyta dona,
Ast quæ sunt animi, propria sunt hominis.
Talia si monstras BARTHESI, & talia præstas:
Ipsa tibi virtus propria dona feret.

ita animitus vover

M. JOHANNES Deutschman

In Honorem.

*Per-Eximij atq; Præstantissimi Dn. RESPONENTIS
Amici sui singulariter dilecti.*

Gloria summa manet cunctos, qui culmina montis
Parnassi multâ sedulitate petunt.
Annon inde TIBI, Musarum castra sequenti
Mente indefessâ, summa parata putas?
Ingenij virtus splendescit maxima, doctis
Responsis quoniam limina nostra replet.
Pauca hæc ergo piis votis comitarier æquum,
Quæ video ad summos tendere in orbe viros
Vive Tuis, mi BARTHESI, patriæq; Tibique,
Accrescant anni, crescat & ingenium.

Hæc pauca

deproperat

M. JOHANNES FABRICIUS Bran-
deburgensis - Marchicus.

Gleich wie in Martis Krieg kein Krieger wird gefunden /
Der ohne müß' vnd streit den Feind hat überwunden /
Noch eh' gekrönet ist / er habe denn durch fleiß
Erlitten Sonnenschein / noth / kummer / Frost vnd Eyß.
Vnd

Vnd Eysen noch dazu. Als denn wird er belohnet/
 Bellona zieret ihn mit Aemptern/ das er wohnet
 In ehr vnd Herrligkeit. Also auch in den Krieg
 Der Pallas (meine ich) trägt keiner unsern sieg
 Er habe denn zuvor gar Ritterlich gekämpffet/
 Vnd auff der Musenthron der Künste Feind gedempffet/
 Als den Apollo ihn die Krone hat bereit
 Vnd Ehre angethan nach manchen harten streic.
 Weill den von Jugend auff mit freuden unverzaget
 Die freyheit seiner zeit auch in den Krieg gewaget
 In Pallas weisen Krieg/ Herr Barths den meine ich/
 Darin Er manchen Kampff/ wie auch wol selber sich
 Ins freye Feld gestelt / ganz dappfer ausgeführet /
 In worten vnd der that / wie Solchen denn gebühret /
 Der nie zur falschen rast getragen seinen Sinn/
 Auch niemals müßig blieb; Apollo wird forthinn
 Als Art- vnd Künste Fürst Ihm rechte fruchte zeigen/
 Wie Er iemehr vnd mehr in Ehren höher steigen
 Vnd rühmlich leben kan/ hiermit so lebt Er woll
 Der Himmel mache Ihm mit reichen Seegen voll.
 Dieses übersetzet seinen werthen Freunde
 vnd Stubengesellen.

glückwünschend

JOHANNES SCHULTETUS Crofn. Sil.

QUæ sit Boni natura summi percupis
 Eruere, BARTHESI fidelis, & carâ
 Theses tueri mente, quæque ogganniunt
 Contra hic vel ille & iste, rite solvere
 Sic quod facis nisi non Bonum est pulcherrimum
 Progredere, & urge porro quam premis viam,
 Sic digna non deerunt tibi olim præmia.

*Dr. Respond. Amico & Contubernalis dilecto facie-
 bar gratulabundus L. Mg.*

EARTHOLOMEUS SCHULTETUS Stet. Pom.

F I N I S.

D

IN NOMINE JESU!
EXERCITATIONUM ETHICARUM
DISPUTATIO V.

26

De

VIRTUTIS NA-
TURA IN GENERE.

Quam

PRÆSES

M. JOHANNES *Deutschmann*

Jütrebocensis Saxo.

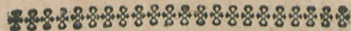
ET RESPONDENS

JOHANNES BENEDICTUS *Schubart*

Halâ-Saxo.

proponent publicè

In Auditorio Minori Ad d. 8. Novemb.
Horis antemeridianis.

WITTEBERGÆ,
TTPIS JOHANNIS HAKEN, M.DC.LI.

IN NOMINE DOMINI
EXERCITATIONE PUBLICA
DISTRIBUTIO

VIRTVTIS
IURA IN GENERE

M. JOHANNES BENEVOLENTIUS

JOHANNES BENEVOLENTIUS

In A. M. M. D. C. C. L. X. V. N. O. V. E. M.

WIT. ERRO. A.

I. N. J.
EXERCITATIONUM ETHICARUM
DISPUTATIO V.
DE VIRTUTIS NATURA IN GENERE.

I.

Absolutâ priori Ethicæ parte, quæ de fine ultimo præcepta proponit; posteriorem etiam, quæ *Aretologias* venit nominæ, nonnullis disputationibus declaratam dabimus: hanc enim de virtutibus doctrinam ab Ethico esse explicandam, probatur (1) *ex Ethicæ appellatione*: Ethica enim $\lambda\omicron\gamma\omicron\tau\omicron\upsilon\ \eta\ \theta\epsilon\omega\upsilon$ appellationem sortita est, seu à moribus; mores autè potissimum habituales considerat Ethicus, sive illi mali sint, sive boni; *hos* virtutes, *illos* vitia communiter appellare solemus. (2) *ex Ethicæ definitione*: in eâ enim dicitur, quod Ethica hominis animum per virtutes ad consequendum S.B. informet. Exsertis verbis hie virtutes in definitione notatas legimus; cum autem definitio rei naturam explicet, & omne illud, cujus in definitione sit mentio, directè spectet ad illam disciplinam, utiq; doctrina de virtutibus etiam in Ethicâ est evolvenda. (3) *ex S. B. consideratione*. Summum Bonum finis est Ethicæ, *non immediatus*, quasi sine omnibus mediis, sine ullâ humani ingenij industriâ Deus cuilibet felicitatem velit obrudere: sed *mediatus*, quia non nisi per certa media acquiritur civilis felicitas. Hæc autem media sunt virtutes, sicut ipsa felicitatis definitio videtur indigitare, dum dicitur: quod sit animæ rationalis operatio, secundum virtutem optimam & perfectissimam &c. Nisi quoque velimus ipsâ privari felicitate, cognoscenda utiq; est doctrina etiam de virtute. (4) *ex partis conditione*. Partes referuntur ad totû, *Aretologia* est pars Ethicæ, E. (5) *ex absurdi evitatione*. Hac ratione frustra de fine multa faceremus verba, nisi certa ad eum ducentia ostenderemus media. Nam *ut vanum est, longo intervallo speratam inveni palmam, si nullo utaris medio, quo apprehendas; ita stultum est, in fluctibus hujus vite intueri finem, si nullo utaris medio, quo acquiras:*

motu corporis palma & motu virtutis beatitudo capitur, inquit Casus in
spec. quest. moral. l. 2. c. 1.

2. Est autem Aretologia pars Ethicæ posterior, quæ agit de virtutibus,
tanquam mediis ad finem ducentibus. Definitum dicitur Aretologia
ἄπο τῶν δευτέρων, h. e. à virtutibus, & ἀπό τῆς λόγῃς, quod sermo-
nem, sive orationem significat, ut ita Aretologia nihil aliud sit, quàm
sermo, sive tractatus de virtutibus: Continetur enim in hac parte
nihil aliud, quàm explicatio de virtutis definitione & divisione. I-
tem, de virtutum causis & speciebus, & si quæ alia in virtutis theo-
riâ notabiliora occurrunt, illa nullibi commodius, quàm hoc in-
loco allegantur, & explicantur.

3. Definitio constat genere, & differentiâ. Genus est, quod sit pars
Ethicæ, idq; ut verissimum colligitur. (1) ex partis definitione: cui
enim convenit partis definitio, eidem etiam convenit definitum:
Atqui de Aretologiâ verum prius, E. Pars enim est, quæ concurrit ad
constitutionem, sive integritatem alterius totius. Totum est Ethicæ:
partes sunt Eudæmonologia, quam hætenus consideravimus, &
Aretologia, quàm jam sub manibus habemus: hæ enim ordinan-
tur ad constitutionem totius Ethicæ, & his duabus partibus omnis
etiam absolvitur moralis Philosophia. (2) ex requisitorum generis cõ-
sideratione: prædicatur enim de multis: item prædicatur æqualiter,
& latius est eo, cujus est genus &c. (3) ex receptâ definiendi partes cõ-
suetudine: vulgò enim Philosophorum scholis receptum jam est, ut
partes definiantur factâ mentione totius, non quidem in casu re-
cto, sed obliquo, ita, ut Aretologia non sit Ethicæ, sed pars Ethicæ,
sicut pes non est ipsum corpus humanum, sed saltem pars humani
corporis.

4. Differentia petita partim à proprio, partim ab objecto. Proprium
est, quod sit pars Ethicæ posterior. Ordinis hujus rationes multas al-
legavimus supra disp. 2. th. 4. addimus hic alias, quarum (1) desum-
ta est à virtutis officio; virtus in Ethicis non aliter consideratur, quàm
ut medium; medium autem quod est, requirit aliquod prius: sem-
per enim illud, cujus est medium, præsupponatur, necessum est, a-
liàs medium esset frustraneum, inutile, imò, nullius rei esset medi-
um. Accedit huc, quod omnem suam nobilitatem media non ali-
undè accipiunt, nisi à suo principali fine, qui si sit ignotus, media
quoq;

quoq; in obscuro relinquit loco; si verò probè sit perspectus, medi-
is quoq; lucem & amabilitatem conciliat. (2) à *virtutum scopo*; vir-
tutes nos deducunt ad finē, sive S. B. sicut autem omne efficiens a-
git propter certum finem; ita etiam virtuosi nobilissimam respici-
unt finem, qui ut sit præcognitus, non arbitariam, sed penitus ne-
cessarium est: ubi enim est finis ignorantia, nulla ibi suscipitur me-
diorum cura. (3) à *virtutum Subiecto*: antequam enim multos la-
bores, & sudores suscipiat homo, utiq; aliquo movente opus habere
videtur, nisi frustra suos conatus instituire velit, quia, ut Hesiodus
habet,

Virtutem posuere Dii sudore parandam.

Hunc sudorem & laborem omnes fugerent, quotquot in Ethico
currant stadio, nisi felicitatis brabeum sibi præcognitum & pro-
positum haberent. (4) à *firmæ rationis contrariæ defectu*: Dist. enim
est inter ordinem naturæ intendentis, qui progreditur à perfectis ad
imperfecta, & inter ordinem naturæ generantis, juxta quem proce-
dimus ab imperfectis ad perfecta. Notandum tamen, quod posteri-
or sit Aretologia non ratione productionis, sed propositionis, non
ratione executionis, sed intentionis, non ratione actionis, sed co-
gnitionis.

5. *Objectum* Aretologiæ est *virtus*, ut ex ipsâ appellatione elu-
cescit, & ex disertâ virtutis mentione in definitione factâ firmiter
colligitur. Considerantur autem virtutes vel *absolutè*, & *ratione sui*.
Sic dicitur, quod Aretologia agat de virtutibus tanquam habitibus
moralibus; vel *respective*, & *ratione finis*, ita dicitur, quod explicet
Aretologia virtutes, tanquam media ad finem, sive felicitatem du-
centia, utrumq; ut attendatur, apprimè est necessarium, sine illo vò
datur virtutis cognitio: sine hoc nulla fit virtutis ad felicitatem ap-
plicatio; illud declarat naturam; hoc verò ostendit virtutis usum.
Cum verò hæc tota tractatio in virtutibus explicandis sit occupata,
paulò alius rem aggredi, & vires oportet experiri, ne ea, quæ pe-
nitus cognita sunt necessaria, à nobis videantur prætermissa.

6. Virtutis sacrarium, ut consuetâ viâ ingrediamur, dicimus 2.
potissimum esse consideranda, *Ὀνοματολογία*, & *περὶ γυμνασίου*.
γυμνασίου: cum enim *nominum cura maxima sit habenda*, Scal. Exercit. 1.
sect. 1. nos quoq; in virtutis vocabulo 3. potissimum enucleamus,

nimirum (1) *Etymologiam*, sive vocis derivationem. Variam autem à variis virtutis vox accepit originem. Alii, ut *Durandus*, & *Armandus de bello Vifi*. l. 2. termin. c. 72. 88. 107. & alibi virtutem à vi deduci annotarunt. Sed hanc originem esse penitus inconveni-
tem, patet, tum *ex virtutum principis*, quæ sunt communia illa practica axiomata nobiscum nata; tum *ex virtutum causis*, quæ sunt actiones spontaneæ, ex consultatione, & electione susceptæ, adeoq; voluntariæ & liberæ; tum *ex virtutum effectis*, in quibus nullus vel excessus, vel defectus conspicitur, nihil immoderati deprehenditur. Cumq; nulla vis, nullus impetus, aut violentia in virtutibus reperiatur, sed omnia sint moderata, meritò hanc originationem suis autoribus remittimus. Ratio enim, quam adducere solent, quod vel per ignem, ut dicitur, ad virtutem sit contendendum, longius est petita, & subjecto minimè accommoda: licet enim per aspera ad astra, & quasi per ignem ad virtutis fastigium contendamus, manent tamen virtuosæ actiones respectu subjecti spontaneæ, neq; quicquam violenti ibi deprehenditur. *Alijs* virtus est quasi *viri status*, quia, sicuti virilis ætas est corporis robusti & perfecti; ita virtus quoq; est animi perfecti, & ad honestas actiones validi. *Aliis* est quasi *viri artus*, quæ vox sæpius honestatem & integritatem denotat, ut ita virtutis nomen ab honore sit desumptum, quia virtute præditis honor maximè est exhibendus. Alii eam Græcæ dicunt esse originis ἀπὸ τῆς ἀρετῆς. Ita, ut litera initialis A. cum V. consonante commutetur, & reliquæ literæ per μεταθεσιν transponantur. Optima verò plurimorum iudicio est illa derivatio, quam ipse *Latinae linguæ parens Cicero* adduxit 2. *Tuscul. quæst.* dicens: *Appellata est ex viro virtus; viri autem propriè maximè est fortitudo, cuius munera duo maximè sunt, mortis, dolorisq; contemptio. Utendum est igitur his, si virtutis compotes, vel potius, si viri volumus esse, quoniam à viris virtus nomen est mutuata:* Sive enim vox *viri aetatem* significet, sic *viris*, non *puerit* virtus convenit; sive *sexum* denotet, sic in *viris*, quam in *fæminis* virtus frequentior, in *viris*, quam in *fæminis* virtus conspectior. Hanc *Etymologiam* approbat etiam *Christianus Cicero Lactantius* l. *de opif. DEI* c. 12. *vir dicitur, scribit, eò, quod major vis in eo, quàm in fæminâ, Et hinc virtus nomen accepit.*

7. (2) *Homonymiam*, sive multiplicem significationem. Diversimodè

modè respectu diverforum subjectorū vox virtutis accipitur. *aliud* significat, quādo DEO, *aliud* quando creaturis in genere, *aliud*, quādo homini in specie tribuitur: nos tamen ea brevitatis gratia hic omittimus, & lectorem ad *B. Meisn. dissert. de S. B. p. 353. & seq. remittimus*. Nos h. l. dicimus, quod virtus sumatur (1) *pro virtute naturali*, & sic rem quamlibet bene affectam indicat; Sic in qualibet re, quæcunq; etiam illa sit, quicquid perfectionis cernitur, virtuti hoc ipsum adscribitur. Sic quæ DEO adsunt virtutes, ipsi naturales sunt, cum sine his perfectionibus divina natura non sit divina. Sic omne ens suas perfectiones habet, propter ipsam naturam sibi debitas. Ita etiam homo alias respectu corporis, alias respectu animi à naturâ sibi congenitas habet virtutes & perfectiones. (2) *pro virtute rationali*, quæ vulgò intellectualis dicitur, cum mentem perficiat, eandemq; in cognitione veri dirigat. (3) *pro virtute morali*, quæ appetitum sensuum rectè informat, & disponit, quatenus nimirum participationem ratio ipsi tribuitur. Quæ uno communi nomine appellantur virtutes *acquisitæ*, cum neq; à naturâ hominibus sint congenitæ, neq; immediatè à DEO infusæ; sed humanâ industriâ comparatæ. (4) *pro virtute supernaturali & spiritali*, quæ aliàs dicitur Theologica, & Christianorum propria. Primam, & quartam significationem non curat Ethicus, sed illam Physico, hanc Theologo relinquit; secundam verò, & tertiam, utpote nostrâ acquisite operâ potissimum intendit & attendit.

8. (3) *Synonymiam*, sive diversam appellationem. Dicitur virtus aliàs *καλοκαγαθία*, sive *habitus bene agendi*. Item *αρετή*, animi *singulare exercitium*. & *industria*. Eadem ratione dicitur etiam *honestas*, *integritas* &c. Græcis est *δρετή*, quæ dicitur vel ab *εργάω*, *diligo*, ut sit, quasi *εργητή*, *in se amabilis, & dilectione digna*: vel ab *αιρέω*, *eligo*, quasi *αιρητή*, quod ab omnibus sit *eligenda*, & quia nulla actio à virtute est denominanda, nisi quæ certo animi iudicio, & *εν αρετῆς* est suscepta: vel ab *αίρεσεν* *placere*, quia omnibus placere debet; vel *διπρὸ τῆς αἰρεσεν*, ab *attollendo*, quia animum ad summam elevat, & attollit, atq; quasi in cœlum effert: vel ab *ἀρω* *congruo*, *apto*, ut *ἀρετή* dicta sit, quasi *congruentia*, sive *convenientia* cum rectâ ratione: vel *ἀπὸ τῆς ἀρεσως*, à *Marte*, sive bello, quia in bello vel maximè opus est virtute, illa etiâ nullibi melius, quàm in bello inclarescit.

rescit. Germ. dicitur *Eugend* à *Taugen*/vel *Eügen*/quod est *valere*, & *fructuosum esse*: est enim virtus animi valor, multumq; *valet in omnibus statibus*, inq; omnibus actionibus: Sive enim publica & civilia, sive privata & domestica examinemus, ubiq; maximus virtutis usus & fructus cernitur.

9. *Pragmatologia* explicat virtutis tum *naturam*, tum *affectionem*. *Natum* consistit tum in *definitione*, tum in *divisione*. Quod attinet *definitionem*, eam cum Præceptoribus nostris talem adducimus: *Virtus est habitus animi, qui informat mentem humanam, ut verum perfecte cognoscatur, & bonum constanter eligat, & faciat.*

10. *Definitio* virtutis constat *genere*, & *differenciâ*. *Generis* loco ponitur *habitus*, ejusq; veritas confirmatur (1) *ex falsi generis remotio- ne*: *Stoici* enim dicunt, virtutem esse *vacuitatem humanarum perturbationum, animiq; tranquillitatem*. *Verum*, fundatur hæc assertio in falsâ hypothesi, quasi perturbationes penitus ab humanâ naturâ exulare debeant, rationiq; directe sint contrariæ. *Deindè* vacuitas est privatio; virtus est verum ens positivum; nulla autem privatio entis positivi genus esse potest, *Eudoxus & Epicurus*, qui S. B. in voluptate collocarunt, talem virtutis definitionem proposuerunt: *Virtus est constans dispositio eliciendi ex unoquoq; congruentem voluptatem*. Sed hæc definitio nihil minus, quàm veram virtutis naturam explicat, neq; verum genus, quod tamen in omni verâ definitione apprimè necessarium est, adhibet: cum enim dispositiones ones sint imperfectæ suamq; perfectionem accipiant ab habitu, à quo perficiuntur; virtutes autem sint perfectæ, hinc notissimum est, quod virtutes non sint dispositiones. Sic etiam reliqua in hæc definitione sunt minus congrua, quia saltem accidente quodam virtutem circumscribit: *Voluptas* enim potius comes & assecla virtutis, & S. B. quàm ipsa ejus natura & essentia. (2) *ex habitus definitione*: definitur habitus, quod sit qualitas, crebris actionibus comparata, quæ subjectum idoneum reddat ad actiones facillè & cum delectatione exercendas. Atqui virtus est talis. E. (3) *ex sufficienti inductione*: virtus enim non est substantia, sed accidens; inter accidentium genera autem ad nullum, præter qualitatis prædicamentum potest referri, cum propter virtutem denominentur virtuosi: inter qualitatis etiam species ad solam primam, & consequenter ad habi-

habitum reducitur. (4) *ex habitus divisione*: habitus enim sunt vel
 principales, vel instrumentales. Illi sunt vel intellectuales, vel mo-
 rales, alio nomine dicuntur virtutes intellectuales, & morales. Si
 ergo omnes virtutes tam intellectuales, quam morales sunt habi-
 tus, sequitur, quod etiam virtus in genere sit habitus. Atqui verum
 est prius, E. (5) *ex subiecti consideratione*. Virtus omnium consensu
 est habitus non corporis, sed animi; jam secundum *Arist.* l. 2. *Eth.*
 c. 5. in animo existunt tria, *affectus, potentia, & habitus*. Virtus ergo
 aut est affectus, aut potentia, aut habitus. Quæ propositio ideò ve-
 ra censeri debet, cum hæc tria saltem in animo reperiantur, tanquã
 actionum humanarum principia: licet enim in animo plura sint,
 utpote *επιπρεπεις*, operationes, notiones, &c. non tamen sunt, ut
 actionum principia. Virtus autem neq; affectus, quod 4. rationi-
 bus confirmat *Arist.* d. l. (1) quia propter affectus neq; boni, neq;e
 mali dicimur. Atqui propter virtutes dicimur boni, & propter vitia
 mali. E. (2) quia propter affectus neq; laudamur, neq; vituperamur,
 quod tamen fit propter virtutes & vitia, (3) quia affectus sunt
ἀνευ προσηλας, suscipiuntur sine omni consilio & proposito,
 sed virtutes omnes sunt ex electione. (4) propter affectus moveri,
κινεῖσθαι, dicimur, quia animus illis quodammodo perturbatur, &
 quasi mutatur: sed propter virtutes *ἐκινεῖσθαι, ἀλλὰ ἀνεκείσθαι*
 dicimur, non perturbari, sed formari & confirmari. Accedunt
 ad hæc *Aristorelis*. (5) quod affectus nobis sint naturales; virtutes u-
 su & exercitatione acquisiti. (6) quod affectus sint repentini &
 subitanei motus; virtutes verò constantissimi habitus. (7) quia af-
 fectus sunt in tertiã specie qualitatis; virtutes verò in primã. (8)
 quia affectus non tantum in hominibus reperiuntur, sed etiam reli-
 quis brutis animantibus sunt cõmunes, virtutes verò soli hominĩ
 sunt propria. Deindẽ etiam virtutes non sunt potentie ob easdem
 ferme rationes; remanet ergo solus habitus. (6) *ex habitus constitu-
 tione*: Tria communiter ad naturam habitus spectare dicuntur,
 (1) *Φύσις* sive *natura*: nam ad quod à naturã sumus inepti, nun-
 quam illud per habitum acquirere possumus. (2) *μαθήσις, disci-
 plina*: quæ naturam excolit, & per varias, easq; utilissimas præce-
 ptiones perficit. (3) *δουλοσις, sive humana industria*: ut enim il-
 la sine

la sine istâ infrugifera; ita etiam ista sine hac planè emortua. Jam si virtutes examinaverimus, in qualibet etiam hæc tria deprehendimus principia, quæ, cum cuilibet sint obvia, nullâ uberiori commentatione indigent.

11. Virtutes autem dum habitus dicimus, nequaquam intelligimus habitus à naturâ nobis congenitos, cum illa in scholis Philosophorum decantata sit sententiâ, virtutes perfectas nemini naturâ inesse: neq; etiam attendimus hic habitus supernaturaliter, & immediatè à Deo infusos: hi enim non Ethicæ, sed Theologicæ sunt considerationis, neq; Ethicæ virtutes requirunt tam extraordinariam DEI infundentis gratiam, quàm hominis virtute imbuendi industriam. Ex quibus facillè illud colligimus, non nisi habitus acquisitos, & humanâ industriâ introductos esse intelligendos.

12. *Differentia* desumitur partim à *subjecto*, quod sit habitus *animi*, id quod probatur. (1) *ex virtutum naturâ*: quia sunt qualitates; qualitates autem referuntur ad formam, sicut quantitas reducitur ad materiam, (2) *ex virtutum officio*: virtutes sunt media ad S. B. deducentia; media autem cum sine ratione subjecti solent convenire: nisi enim fieret legitima mediolorum applicatio, frustra nec esset omnis exercitatio. Jam, quia S. B. est operatio animæ rationalis, etiam virtutes ad animam sunt referendæ. (3) *ex virtutū objecto*. Objectum virtutum moralium sunt affectus, affectus sunt in animo. E. & habitus suam in animo sedem habebunt. (4) *ex virtutum effectu*: virtutes intellectuales perficiunt mentem quoad cognitionem veri; morales voluntatem quoad actionem boni; uterque autem effectus in animo reperitur, E. etiam causa ibi sit necesse est. (5) *ex sufficienti virtutum enumeratione*: virtutes enim in intellectuales & morales dividuntur; illæ in intellectu, hæc in voluntate suam fixere sedem; cum autem intellectus & voluntas sint animæ facultates, etiam ipsæ virtutes erunt animi habitus.

13. Partim ab officio, quod est *informare mentem humanâ*. Non dicitur virtus *formare* mentem nostram, cum hoc ipsum sit opus nature; non dicitur mentem reformare, cum illud sit specialis gratiæ, ut ita mens nostra cum omnibus facultatibus, corpus nostrum cum omnibus membris renovetur, & reformetur. Sed dicitur *infor-*

informare, id quod est humani laboris, & industriae: Quia enim mens nostra quoad cognitionem veri, & operationem boni etiam in naturalibus, & civilibus valde est labefactata, non sine divini providentia sapientissimi homines hosce mentis habitus invenerunt, excoluerunt, & ad suam posteritatem transmiserunt, ut ita qualemcumq; medicinam etiam ex suis viribus haberet homo, quam mediante animi perfectio ipsi restitueretur, cum virtutes reipsa nihil aliud sint, quam animi perfectiones.

14. Partim à fine, & effectu, qui potissimum duplex est, alter respectu virtutum intellectualium, alter respectu moralium. Ille est, ut verum perfecte cognoscamus; hic verò, ut bonum constanter eligamus, & faciamus. Sed cum satis multa de virtutis definitione sint adducta, clausula etiam hic disputationi nostrae sit imposita.

Ad Per-Eximium atq; Praestantissimum Dn. RESPONDENTEM amicum suum per dilectum.

Ethica virtutis quae sit natura revelat;
Ethica permultum dogmata nosse juvat.
Nosse virum doctum virtutes concedet; illas
Testari factis propria signa probi.
Est probus & sapiens quisquis conjungit utrumque,
Perficit hic mentem: perficit ille virum.
Talia si verbis testaberis, Optime Schubart,
Factaque conjunges, doctus, erisq; probus.
Est tibi, quae cunctos ornat, gratissima Virtus
Cultori referet plurima dona suo.

quod optat

M. JOHANNES Dentschman.

Publica

Publica fama refert: *Virtutis & Artis amator*
Premia semper habet digna labore suo,
Sic etiam Pallas, Phoebusq; novemq; Sorores
Cultores norunt nobilitare suos.
Non opus exemplis: *Tua* comprobatur ardua *Virtus*;
Incluta Virtutis gloria, sola manet.
Perge Tuis studiis coepti pertexere telam,
Quò *Sophies cultor* sis, maneasq; precor.

Gratulationis ergò amicissimo Dn. Commensali
L. M. Q. applaudendam

ISRAEL MULLERUS
Mündà-Saxo.

Schubart immer werther Freund / bistu Pindisch
nicht gewesen / (sen z
Da die Saale sich erguß / Und da Gneintzins gele-
Schiekte dich nicht Halle hin / daß du soltest in der Jugend
Hier wo Jehna Phöbisch ist / kaufte Kunst un adle Tugend?
Siehe! Euer Wittenberg kanstu kaum auch recht beküssen /
Muß dein fliegend Sinnen-fahn von der pracht der Tugend
wissen.
Nun ersiege dein geschlecht / dir wird wohl dein stand be-
bleiben /
Weil die Saal und Elbe dich schon der nach-Welt ein ver-
leiben.
Dieses übersendet dir aus Jehna
dein ergebener
Abasverus Fritsch / von Mückeln /
der Rechten Bestüssener.

✿ [t] ✿

10.
IN NOMINE JESU!
EXERCITATIONUM ETHICARUM
DISPUTATIO VI.

27

De
VIRTUTIS DIVI-
SIONIBUS ET IN SPECIE
DE VIRTUTE MORALI.

Quam
PRÆSES

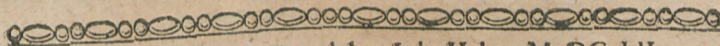
M. JOHANNES *Deutschman*
Jutrebocensis.

ET RESPONDENS

CHRISTIANUS ADOLPHI
Lefnens. è Majore Polon.

proponent publice

In Auditorio Minori Ad d. Junij
Horis matutinis.

WITTEBERGÆ, Excudebat Joh. Hake, M. DC. LII.

IN NOMINE
EXERCITATIONUM
DIPLOMATO
VIRTVTIS DIVI
SICUTI ORNET IN SPECIE
M. JOHANNES
ET RERUM
CHRISTIANUS ADERTH

I. N. J.

Cum non in primo Virtutum vestibulo sit persistendum, sed interiora etiam earum sacraria sint penetranda & perlustranda, sola definitione virtutis contenti esse non possumus, sed ad ipsam divisionem & specialem omnium explicationem pergere debemus. Definitio nuda cognitionem saltem parit confusam, naturam tradit generalem, specialem verò singularum virtutum & enumerationem & explicationem aliunde expectare decet: illa quidem, quæ omnes allegat & nominat, est divisio; hæc v. quæ omnes digne satis declarat, specialis est consideratio. Hæc vice, Deo favente, de divisione & divisionis membro priori nimirum, *Virtute Morali* aliquid verborum facturi sumus. Sicutur Thesis

1. Quod *divisionem* Virtutis concernit, non una est Doctorum sententia. *Laert.* l. 7. *de Vit. Philos.* multorum opiniones collegit, quod alii duas tantum fecerint virtutes, ut *Panætius*, nimirum *contemplativam & practicam*: alij tres, *Rationalem, naturalem & Moralem*: quatuor *Posidonius*: plures *Cleanthes, Chrysippus & Antipater*, easque ferme innumerat, quibus addi pulatur *Philo Judæus*. *Plotinus, Porphyrius, Thomas Aquinas* alijque quadruplices faciunt virtutes: *Civiles, purgatrices, animi purgati & exemplares*. Alij cum *Cicerone & Seneca* respectu quadruplicis subjecti quatuor constituunt virtutes, quæ vulgò *Cardinales* appellantur (1) *prudentiam* in mente. (2) *justitiam* in voluntate, (3) *fortitudinē* in irascibili appetitu: (4) *Temperantiā* in concupiscibili. Alii alias solent afferre virtutum divisiones, quas nec omnes allegamus, nec omnes probamus, nec omnes examinamus.

2. Nos missis aliis vulgatam Aristotelicam eamque à plebisque Ethicis receptam Virtutum divisionem retinemus: nimirum quod *aliæ virtutes sint perfectæ, aliæ imperfectæ*, quæ divisio suadatur

datur in c. 1. lib. 7. Nicom. & probatur (1) ex habitu distinctione: alii enim sunt habitus perfecti, ita ut nulla sit inter rationem & appetitum pugna, sed plenum & firmum ratio obtineat dominium; alii v. sunt imperfecti, in quibus pugna inter appetitum & rationem cernitur, ita ut modo ratio vincat, modo ab appetitu superetur. (2) ex hominum consideratione: alii n. scienter, volenter & constanter operationes suas instituunt, & cum delectatione virtutum mediocritatem observant, & hi perfectas virtutes exercent: alii v. modo dant operam virtuti, modo vitiis delectantur, ita ut penitus sint inconstantes, qui ut perfecti non sunt, ita eorum etiam virtus est imperfecta. (3) ex hominum imperfectione. Humana natura valde est corrupta & debilitata, ita ut non cuius contingat adire Corinthum, sed iis saltem, qui assiduo labore virtutis observant regulas, ejusdem etiam perfectus conceditur habitus: Q. verò superficiali virtutes tractant operâ, viis sibi imperfectum acquirunt habitum. (4) ex Experience restitutione. Experience, inquit Piccol. gr. 3. Ph. M. c. 13. in attinentibus ad mores est ratio efficacissima. Si vero Experience consulimus alios perfectè, alios imperfectè virtuosos deprehendimus, ut inde colligere sit promptum & perfectas dari & imperfectas virtutes.

3. Virtutes perfectæ integram, perfectam & constantem includunt virtutis naturam, nec tamen unius sunt generis: alie n. sunt perfectæ in suo genere, alia absolute: alia n. d. ἐξ ἑω, alia n. d. ἐξ ἄλλου: alie respectu essentiae, alia respectu excellentiae: alie quoad habitum, alia quoad gradum: illa sunt virtutes reliquæ, hæc v. est & dicitur Virtus Heroicæ: illa sunt communes, hæc prorsum singularis; illa sunt ordinariæ, hæc verè est extraordinaria; illa sunt verè humanæ, hæc ferme divina.

4. Communes virtutes iterum dividuntur ratione subjecti in Morales & intellectuales secundum Aristot. l. 1. Eth. ad Nicom. c. 13. & l. 6. c. 1. Hujus divisionis notamus (1) sufficientiam, quæ probatur partim ex virtutum Esbicarum enumeratione & applicatio-

catioe. Omnes n. virtutes, quæ Ethicæ sunt propriæ, ad hanc divisionem possunt referri, omnesq; sub ea comprehenduntur. Partim ex mentis nostræ distributione, utpote quæ duas potissimum habet facultates, *intellectum & voluntatem*; duplicis ergo generis tantum erunt virtutes nim. vel *intellectualis*, quæ in intellectu suam sortuntur sedem: vel *moralis*, quæ in voluntate sibi sumunt locum. Partim ex animi nostræ perfectione. Nam hic finis virtutum, earumq; scopus est, ut animum hominis valde corruptum perficiant, & ad integritatem amissam quodammodo reducant. Ad finem a. obtinendum tot saltem requiruntur media, quot ad ejus productionem sunt sufficientia & necessaria. Fine enim presente, media judicantur adæquata. Jam perfectio intellectus oritur ex virtutibus intellectualibus; perfectio voluntatis est ex virtutibus moralibus, nec plures desiderantur, nec plures operantur. Partim ex vitiorum sanandorum enumeratione. Quot sunt vulnera, tot applicantur emplastra: quot sunt morborum genera, tot à medico adhibentur remedia. Est in intellectu *ignorantia*, est in voluntate *malitia*, utriq; tamen morbo presentissimam hic habemus medicinam. Ignorantia curatur virtutibus intellectualibus, Malitia sanatur virtutibus moralibus. Ex quibus omnibus firmiter satis hujus divisionis sufficientiam colligimus.

5. (2) *Convenientiam.* Membra enim dividenda ut tota sint ejusq; naturæ consona, illud apprimè videtur esse necessarium. Nec divisum potest esse baculus, membra dividenda verò anguli latera, sed unam debent cum diviso naturam habere/capita divisionis. Et hac in divisione illud est verissimum, quia virtutes Morales & intellectuales conveniunt cum communibus. (1) *genere.* Sicut n. Virtutes communes sunt perfecti habitus; ita etiam omnes virtutes tum Morales tum intellectuales sunt veri atq; perfecti habitus. (2) *disciplina.* Ut Virtutes communes nullibi aliàs quam in Ethica proponuntur; ita etiam Virtutes Morales cum intellectualibus suam in Ethica inveniunt sedem. (3) *subjecto.* Sicut Virtutes

communes sunt in animo hominis, ita etiam utriusq; generis virtutes hoc agnoscunt subiectum. (4) *Officio* Virtutum communium officium est animum hominis perficere & debitam ipsi integritatem, quoad fieri potest, restituere: Virtutes Morales & intellectuales non aliud gerunt officium, sed hunc præcipuum sibi præfixum habent scopum. (5) *fine*. Virtutes communes respiciunt Summum bonum seu hominis beatitudinem: solam etiam felicitatem sibi proponunt. Virtutes Morales & intellectuales. Alios convenientia gradus brevitatis causâ hic omitimus.

6. (5) *Differentia*. Uo n. partes dividentes conveniunt eam toto, ita etiâ inter se invicem differre debent. *Differunt a*. Virtutes Morales ab intellectualibus. (1) *causâ efficiente*. Sic n. habet *Philos.* l. 2. c. 1. statim in principio: *Cum a. duo sine virtutum genera, unum earum, quæ rationis sunt; alterum earum, quæ moribus, à moribus, appellamus: ἢ μὲν διανοητικὴ τὸ πλεῖστον ἐκ διδασκαλίας ἔχει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὐξήσιν. διὸ καὶ ἀμειψίας δεῖται καὶ χρόνος. ἢ δ' ἡθικὴ ἐξ ἔθους περιγίνεται. ἔθου καὶ τένομα ἔχουσα.* Et licet quidam h. l. excipiant intellectuales etiam fieri ex consuetudine, & morales ex experientia: tamen respondet *Accia.* super h. l. quod Philosophus hic loquatur de causis per se illarum virtutum. Nam virtus intellectualis etsi videtur oriri ex consuetudine, tamen hoc fit per accidens, quia per accidens concurrat consuetudo, experientia v. per se: è contra v. ad moralem virtutem per se concurrat consuetudo; experientia per accidens. (2) *Subiecto*. Licet enim respectu subiecti communis sint virtutes humanæ, quia sunt in homine: sint etiam virtutes animi, non corporis, quia in animo habitant: tamen respectu distinctarum animi nostri facultatum etiam aliud domicilium habent virtutes Morales, aliud intellectuales: illæ sunt in voluntate, quam exornant; hæ v. in intellectu, quem illustant. (3) *Materia s. subiecto*: quia virtutes intellectuales versantur tam circa necessaria, quam circa contingentia, tam circa universalialia,

falsa, quã circa singularia, tã circa Theoretica, quã circa practica; tã circa divina quã circa humana: Morales v. versãtur tãtũ circa contingentia, particularia, practica & circa humanæ actiones. (4) *forma*. Intellectuales enim virtutes consistunt in cognitione seu contemplatione veritatis, unde à quibusdã dicuntur *θεωρητικαὶ* virtutes: Virtutes v. Morales in actione boni sunt occupatæ, & dicuntur *πρακτικαὶ*. (5) *finis*. Eoq; cum interno tum externo. Internus Morallium virtutum finis est bonum, ita quidem ut Stoici solum honestum solamq; virtutem bonum quid esse voluerint: intellectualium v. finis internus est verum, quia ad veritatis investigationem, cognitionem & conservationem tendunt. Externum quod attinet finem, etiam hic utrisq; est distinctus. Morallium virtutum finis externus est felicitas practica: intellectualium v. felicitas contemplativa. (6) *Officio*. Intellectualium virtutum officium est intellectum renovare, ipsum confirmare & in veritatis cognitione perficere: Morallium v. opus est, voluntatis curam suscipere, eandem in bonitate conservare & ad virtutum studium applicare. (7) *Opposita*. Nam virtutibus intellectualibus mentis nostræ ignorantia, moribus v. voluntatis malitia commariatur.

7. Quoad Moralem virtutem notanda est (1) definitio (2) divisio. (3) Oppositio. Definitio Aristotelis & Aristotelicorum hæc est. Virtus moralis est habitus electivus consistens in mediocritate, quæ nos respicit & determinatur à recta ratione, seu ut vir prudens eam determinaret. Ubi notandum (1) definitum (2) ipsa definitio.

8. Definitum ut aggrediamur, dicitur hæc Virtus Moralis (1) propter disciplinam in qua tractatur, quæ partim dicitur Ethica, à moribus: partim philosophia Moralis, scientia Morum &c: quia hos potissimam excolendos sibi sumit: Unde merito hæc virtutes morales dicuntur, quia potissimam in philosophia morali habent rationem. (2) propter causam efficientiã animi, à more seu consuetudine. Morales n. virtutes potissi-

nam ex more comparantur ut th. 6. ex lib. 2. c. 1. *Nicom.* expli-
cuius. (3) *propter objectum*, quia circa mores hominum for-
mandos & conformandos, eosq; secundum auream medio-
critatis cynosuram dirigendos sunt occupata. (4) *propter esse-
ctum*, quia ad civilitatem morum nos deducunt, morum
honestatem nobis conferunt & bene moratos atq; modestos
homines constituunt. (5) *propter distinctionis commodum*: ut
hac ratione peculiari appellatione hæ virtutes ab intellectu-
alibus distinguantur, ne ulla inter eas vel sit, vel oriri possit cõ-
fusio. Sicut n. naturam habent diversam & distinctam, ita
etiam distinctam debent habere appellationem. (6) *propter
Aristotelis testimonium*. Hic n. discretis verbis testatur l. 2. c. 1.
*Morales ex more comparantur, à quo nomen quog, traxerunt, quod
parum à more desecit.* Huic etiam alii non contradicunt
Ethici.

9. Ipsa definitio constat tum genere, tum differentia. Genus
est quod virtus sit habitus. Vid. disp. præc. th. 10. ubi pluribus
hoc ipsum dedimus probatum. Objiciunt tamen alii: *Ulti-
mum cuiusq; reducitur ad illud genus cuius est ultimum.* At vir-
tus est ultimum potentie. E. non erit habitus sed potentia. R. dist.
inter perfectionem naturalem, quæ fluit ex illa potentia: & inter
non naturalem seu habitalem, quæ non ex solis naturæ proma-
nat viribus. Deinde quando Virtus dicitur ultimum potentie
sumitur non pro habitu, sed pro objecto virtutis. Item dist. inter
perfectionem mediatam & immediatam: de hac, non de illa
vera est major. Tandem ipse Thom. part. 1. secunde q. 55. art. 1.
respondet, quod virtus nominet quandam potentie perfecti-
onem, unde potentia dicitur perfecta, quæ determinatur ad
suum actum. Sunt a. quædam potentie, quæ secundum se
ipsas sunt determinatæ ad suos actus, unde per se dicuntur
virtutes, ut sunt potentie naturales. Rationales a. quæ pro-
prie homini conveniunt, non determinantur ad unum, sed
sefe determinatè ad multa habent: determinantur a. ad actus
per habitus suos, unde virtutes humanæ sunt habitus.

10. Dif.

10. Differentia triplex est (1) *generalis est, quod hic habitus sit electivus.* Hujus differentie notamus (1) *officium.* Distinguit hæc vox *Electivus* s. *Electivi habitus* Virtutem moralem. (1) *ab actionibus externis seu corporibus,* quod nim. Virtus non sit habitus corporis, cum nulla electio in corporis habitibus habeat locum, sed sit habitus animi. (2) *à virtutibus intellectualibus:* hæc n. cum in rationali animi parte nim. in intellectu sint constituta, non potest ipsis attribui *negotiosus* s. electio, quæ in voluntate & appetitu consistit (3) *ab actionibus naturalibus:* siquidem naturales actiones uniformiter se habent, nec in iis electio locum invenit. (4) *ab actionibus casualibus & fortuitis:* quia ubi regnat fortuna, ibi nulla est prudentia, secundum illud vulgatum: *Ubi multum fortunæ, ibi parum prudentiæ.* (5) *ab actionibus temerarijs:* quæ enim temere & sine ulla consultatione committuntur, nullam admittunt electionem. (6) *ab actionibus violentis & coactis,* utpote quæ ab externo, non ab interno sunt principio, neq; sponte, multo minus cum electione fiunt. (7) *ab actionibus puerilibus.* Nam pueri cum nec consultationis, nec prudentiæ sint capaces, etiam electivæ actiones suscipere non possunt. (8) *ab actionibus insani entis* *mente captorum,* qui citra ullam antecessam deliberationem actiones suas instituunt.

11. (2) *Sensum etiam hujus primæ differentie ut explicemus, dicimus hac voce notari (1) Virtutum moralium causam efficientem immediatam,* quæ sunt actiones humane sapientie iterata et repetita, usq; dum perfectus habitus constituatur. Nam ex electione actiones promanant, propter actiones electio suscipitur, adeoq; ad actiones electio ordinatur. (2) *Virtutum moralium causam efficientem mediatam,* nim. principia actionum humanarum, quæ sunt spontaneum, Voluntas, Consultatio, Electio & Liberum arbitrium. Quod n. ex his principis actiones Ethicæ & virtuosæ sint constituendæ, voce electione Philosophus exprimere voluit. Electio siquidem præsupponit spontaneum, voluntatem, consultationem, includit etiam liberum

arbitriū, (3) *Virtutū moraliū subjectū*: quod sc. virtutes morales nō sint in corpore, quia in corpore nulla datur electio: neq; in parte animi rationali, quia ratio non eligit, sed eligendum vel fugiendum proponit: sed in facultate hominis appetente seu in voluntate, quia hujus proprium est, ex pluribus à ratione oblatiſ unum eligere. (4) *Virtutum moralium obiectum*, quod sunt *affectus*. Nam hac voce voluit ostendere Aristoteles, quod affectus ex Stoicorum sententia non penitus & funditus sint ex stirpandi, sed ita eos esse moderandos, ut, quod recte rationi congruum est, constanter eligamus. (5) *Virtutum moralium requisita*: ut nim. actiones virtuosæ fiant *sciēter, volenter & constanter* atq; ex firmo animi proposito, id quod Electionis vocabulum notasse videtur.

12. *Altera differentia* est quod sit habitus in *mediocritate consistens*. Non n. sufficit illa deliberatio vel electio, quia hæc potest etiam vitiosis actionibus convenire. Multa n. sapius vitia ex longa sunt deliberatione, ex firma committuntur electione. Requiritur ergo strictior adhuc differentia, quæ *specialis* nuncupari potest, quod nim. Virtus sit habitus in *mediocritate* conuictus. *Triplici a. respectu virtus medium seruat* (1) *ratione affectuum*, dum affectus ita moderatur, ne l. sint nimis, l. sint minus, l. plane sint nulli, quo sensu vocatur *temperatura* affectus ad medium nos deducens. (2) *ratione actuum*, dum actiones ita dirigit, ut seruet medium inter duo extrema, accuratè omnes circumstantiarum classes examinat, & quid sibi sit faciendum, atq; quomodo medium respectu nostri sit observandum, sapienter diiudicat.

13. *Tertia* hinc sequitur quæ est *specialissima*. Cum n. medium sit duplex secundum *Arist. aliud πρόγματ*, quod l. 2. *Nic. c. 6.* definit: λέγω τὸ μὲν πρόγματ μέσον, τὸ ἴσον ἀπέχων ἀπὸ ἑκατέρων ἄκρων, ὅπερ εἶναι ἐν καὶ ταῦτα πάντα. h. e.

h. e. Medium rei est, quod ab utroq; extremo distat aequaliter, unumq; & idem est apud omnes. Vocatur alias Arithmeticum: aliud $\omega\epsilon\gamma\varsigma \eta\mu\acute{\alpha}\varsigma$, ὁ μῆτρος τοῦ ἀνορθοῦ καὶ τοῦ ἑκείνου. τὸ τὸ ἕξ ἐν, ἔξ τὸ αὐτὸ πᾶσι h. e. medium quoad nos est quod uni extremorum vicinius est, alteri remotius: hoc a. neg. unum est neque idem omnibus: ideo in ipsa definitione hoc medium triplici membro circumscribere & determinare voluit Aristoteles, ne spuriam pro genuina mediocritate arripiamus: nim. quod hac mediocritas (1) respiciat nos & omnes circumstantiarum classes, (2) quod determinetur à recta ratione. (3) quod ita sit definienda sicut vir prudens eam solet determinare. De quibus omnibus plurima essent afferenda, sed hac vice brevitatis ergo sunt omittenda.

14. Quoad Divisionem. Virtus Moralis alia est Simplex, alia composita. Hæc est *Justitia*, quæ distributivam & commutativam sub suo ambitu complectitur. Simplex vel est magis extra conversationem, vel magis in conversatione. Virtutes quæ extra conversationem magis conspiciuntur, vel versantur circa bona externa & quidem vel corporis, tum in periculis sustinendis, ut *Fortitudo*: tum in voluptatibus percipiendis & moderandis, ut *Temperantia*: Vel fortuna & quidem partim circa divitias tum mediocres, ut *liberalitas*, tum magnas, ut *Magnificentia*: Partim circa honores, eosq; vel magnos, ut *Magnanimitas*: vel mediocres, ut *modestia*: Vel circa interna animi nim. circa *isam*, ut *Mansuetudo*: In conversatione occupata sunt virtutes *homileticæ*, quæ nostras dirigunt operationes, vel in conversatione seria, quoad actiones, ut *Comitas*: quoad sermones, ut *Veracitas*: vel in *Jocosa*, ut *Urbanitas*.

16. Oppositum Virtutis Moralis est *Vitium Morale*, quod est aberratio in moribus, quæ contra naturæ legem & rectam rationem peccatur vel in excessu, vel in defectu.

Tantum.

Ca-

Gaudet Aristocles Ideis; gutture Bacchus;
 Venatur laudes Icarus; ara Midas:
 Ille crepat mysteria; pocla edisserit alter;
 Ternus facta refert; isse renarrat opes.
 Mentem aliam Proles Latonia finxit Adolpho,
 Qui Virtutis amans est Duce Aristotele.
 Virtutem memorat celso de ponte Catbedra,
 Enodans variis torsa cavilla plicis:
 Adsuprema Boni fastigia caueus anboles;
 Perge ita! Nam Studio vincier omne potest.

M. Elias Grabenitz.

Ingenij vires teneris qui pandit in annis,
 Iste Decus merito magna cum laude meretur,
 Ac hominum vero dignus censetur amore.
 Chare id Amice facis semper sublimia tentans,
 Hac G discussiens genio proble.
 Dignus es bis Dignus es bis dignus amore.

Mattheus Flemming/
 Jureboga-Saxo.

D

IN NOMINE JESU!
EXERCITATIONUM ETHICARUM
DISPUTATIO VII.

De

CAUSA EFFICI-
ENTE VIRTUTUM MORA-
LIUM ET IN SPECIE DE HUMANARUM
ACTIONUM PRINCIPIS.

Quam
PRÆSES

M. JOHANNES *Deutschman*
Jurebocensis.

ET RESPONDENS

GEBHARDUS THEODORUS MEIER
Hannoveranus.

proponens publicè
In Auditorio Minori Ad d. 14. Aug.
Horis matutinis.

WITTEBERGÆ, Excudebat Joh. Hake, M. DC. LII.

IN HOMINE JESU
EXERCITATIONUM RICHARDUM
DISPUTATIO VII

CAUSA EFFICI-
ENTE VIRUTUM MORA-
LIUM ET IN SPECIE DE HUMANARUM
ACTIONUM PRINCIPIS

PRÆSES

M. JOHANNES SCHULZ
ET RESPONDENS
GERHARDUS THEODORUS MEIER

LEIPZIG
IN AEDIBUS MISENERI AD. 1749

WITTEBERG, Excelsus Joh. Hüb. M. DC. LII.

I. N. J.

Cum *scire sit rem per causam nosse*, ut habet *Philos. I. x. Post. Anal.* non tantum in scientiis debemus causas rerum proximas cognoscere, sed etiam in Practicæ Philosophiæ partibus causas rerum evolvere. Licet enim hic nulla sit scientia Apodictica, datur tamen notitia virtutum vera. Et quia plena virtutū notitia ab Ethico est tradenda, causarū etiam genera non sunt negligenda. Cum autem de fine Virtutum in Eudæmonologia sit tractatum; Formæ etiam nimirum Mediocritatis in ipsa definitione mentio sit facta: restat ut de Causa Efficiente ut & de Materia aliquid verborum adhuc feramus. De hac quidem sequenti, de illa verò presenti disquisitione agere decrevimus, ubi principia Actionum humanarum nobis explicanda sumpsimus. Sic ergo sub DEO & cum DEO Thesis.

1. Naturam Virtutis esse in Ethicis exponendam, diximus *disp. 5. thes. 9.* Cum autem illa natura partim *coniunctim* allegetur, partim *distinctim* explicetur: illo jam munere sumus functi, hoc adhuc restare videtur. *Coniunctim* siquidem tum de Virtute in genere, quoad definitionem & divisionem; tum quoad virtutem Moralem in specie, itidem quoad definitionem & divisionem nostram tractationem absolvimus; jam *distinctam* Virtutis Moralis explicationem suscipimus tum quoad *causas*, tum quoad *species*. Quoad *causas* nimirum *Efficientem* hac *disp. 7. & materialem disp. 8.* De speciebus v. octavam sequentes Exercitationes afferent doctrinam.

2. *Causa Efficiens* Virtutem sunt *actiones Mediocritati conformate*. Duo hic dicuntur (1) *quod actiones sint causa Efficiens Virtutum*, quod probatur (1) *à virtutum natura*. Virtutes n. Ethicæ non in nuda speculatione, sed potissimum in operatione consistunt, adeoq; verè sunt Practicæ. Practicum an-

tem quod est, illud etiam à *ωρδζ* et suam habet originem. (2) *ex genere virtutum.* Virtutes n. sunt habitus. Habitus autem definitur, quod sit qualitas crebris actionibus comparata &c. Crebra ergo actiones constituunt habitum, constituunt etiam virtutem. (3) *ex virtutum constitutione.* Tria n. ut cuiusvis habitus, ita etiam uniuscuiusq; virtutis sunt principia. (1) *Φύσις* f. natura. (2) *μὲθης* f. disciplina: & (3) *ἀσκησις* f. exercitatio: illa virtutem incipit, quia ejus dat semina & rectæ rationis prima principia: ista virtutem dirigit, quia illa prima natura principia excolit. Nam sola non sufficit natura, quia, ut 3. *Tuscul.* habet Tullius, quos natura nobis parvulos dedit igniculos, celeriter malis moribus, opinionibus depravatis sic restringimus, ut nusquam natura lumen appareat. Unde facile colligitur quod disciplina directrice maxime sit opus. Hæc v. & naturam & disciplinam perficit. Nam ager nisi cultus fructus non facit; ita animus otiosus virtutes non capit. Et præterea non multum prodest doctrinæ præcognitio, nisi ad doctrinam accedat exercitatio. Ut n. *Diogen.* apud *Laërt.* l. 6. de vit. *Philos.* inquit, absq; exercitatioe nihil invia perficitur: ea v. omnia exsuperare potest. Nam ipsius quoq; voluptatis contemptus, si nos affefecerimus, jucundissimus sit, & sicut hi, qui consueverunt voluptuosè vivere, moleste se inde avelli patiuntur; ita qui aliter sunt exercitati, facillimè ipsas contemnat voluptates. Sit ergo natura virtutis causa, erit tamen remota: sit etiam disciplina causa virtutis, erit incompleta & inadæquata; sola igitur Exercitatio dat habitum, dat virtutis complementum, (4) à virtutum subiecto. Cause n. virtutis proxime in homine sunt quarendæ, non in alio subiecto, cū virtus homini proprium sit bonum. Erit ergo virtutis causa vel intellectus, vel voluntas, vel actio ex his promanans. Non intellectus: quia virtus Moralis non consistit in speculatione, sed in operatione: non voluntas; Si n. voluntas esset causa proxima & adæquata virtutis, omnes homines essent virtuosii, quod est falsum. Relinquitur ergo tertium, nim. actiones ab his proficiscentes.

3. (2) Quod non actio sed actiones sint causa Efficiens virtutum, nūm. crebra & sapius iterata. Illud probatur (1) ex ratione: Nam omnis habitus ex crebris actionibus constituitur, Ergo etiam Virtus. (2) ex similitudine. Quemadmodum una hirundo non facit vel ita etiam ex una vel ex paucis actionibus virtutis habitus non generatur. Sed ut Scal. Ex 307. scribit: *Ex actionum crebritate, aut ex paucis bene validis habitus creatur, sicut cavitas in lapide vel à multis guttis, vel à re solida paucis istibus.* (3) ex *Experientia*. Illa n. testatur sapius canendo hominem fieri Musicum; sapius numerando Arithmeticum; sapius disputando Dialecticum, & ex actionibus honestis sapius iteratis ἀγαθῶν. τὸ δὲ ἀγαθῶν ἐν αἰσθητοῖς ἀποβῆναι, inquit *Philos.* l. 1. M. M. c. 1. ex autoritate. Testatur id sapius Philof. non uno in loco. *Donald.* fl. 2. c. 4. inquit: *Causa efficiens virtutis sunt crebrae actiones mediocritati conformatae* Piccol. gr. 2. c. 6. *Acquiruntur habitus per iteratas ac crebras operationes, consimiles illis, quae mox ex habitu prodeunt.* Idem etiam alii fatentur autores. (5) ex actionum verâ significatione. Dum n. de Virtutibus Moralibus dicimus, eas actionibus comparari, etiam More, assuetudine & exercitatione eas comparari simul dicimus. Exigua n. inter hæc licet sit differentia, ut notavit Piccol. gr. 2. c. 9. tamen hic ferme sunt synonyma. Nam Mos (externum intellige) est actio ex interno more prodiens. Assuetudo, quæ est exercitatio actionumque repetitio, qua mores gignuntur, actionem includit. Exercitatio, quæ & assuetudinis descriptionem ingressa, de omni Operationum, cum pro formando, tum pro servando habitu aliquo editarum, repetitione dicitur. Unde ἔθῶς modo per *Morem*, modo per assuetudinem, modo per *Exercitationem*, modo per actiones morales explicatur. Ex quibus omnibus id colligere licet Virtutis habitum per crebras & sapius iteratas actiones morales produci. Ubi tamen notandum quod interdum etiâ ejus modi habitus ex paucis satis validis actionibus generetur.

4. (3) Quod actiones hæc secundum *Mediocriratem* sint instituta. Probatur hoc secundum *Aristot.* (1) à contrarijs. Nam

actiones, quæ non constant mediocritate h. e. quæ vel modū
 excedant, vel à modo deficiunt, seu in quibus Nimium vel
 parum, nihil habent rectum vel laudabile. Ideoq; potius vir-
 tutibus adversantur easq; corrumpunt, quam ut ex illis boni
 habitus possint gigni. Ex verbis igitur, quæ habet *Phil. l. 2.*
Nic. c. 2. §. πρώτον & ὑπέρω : ita argumentamur : Si Nimium &
 parum virtutes corrumpit, sequitur quod actiones mediocres
 eam constituent. Atqui verum prius E. (2) à similibus. Duplex
 a. proponit simile (1) à labore & exercitio §. ὁρῶντες δὲ τὴν ἰσχυ-
 ρότητα. Sicut nimio labore & exercitio vires corporis debilitan-
 tur & franguntur, nullo a. exercitio existente ex nimio otio
 langvescunt & extingvuntur, moderato deniq; exercitio con-
 servantur & augentur. Ita etiam in Virtutum studio actiones
 neq; in excessu neq; in defectu aberrantes, sed verè medi-
 ocritatem observantes adhibere debemus. (2) à cibo & potu. §.
 ἐπιπορευόμενος ἢ : Sicut sanitas nimio cibo corrumpitur, nullo ex-
 tinguitur, moderato v. cibo ac potu recreatur & conservatur :
 ita etiam habitus morum ob excessum actionum corrumpi-
 tur, ob defectum v. earum extingvitur, sed moderatis actioni-
 bus generatur & conservatur. (3) ab exemplis. Duas n. præcipu-
 as allegat virtutes nim. *Fortitudinem & Temperantiam*, deq; iis
 ostendit §. ἕως δὲ quod actiones illarum & sint mediocres &
 tales esse debeant, ut de reliquis idem possit fieri iudicium.
 Disertis n. verbis dicit, quod sicut se res habet in Fortitudine
 & Temperantia, ita etiam sit in aliis virtutibus.

5. Ita de Actionibus in genere, quod nim. Actiones cre-
 bra secundum Mediocritatem formate sint causa Efficiens
 virtutum; jam etiam de principijs humanarum actionum in-
 specie est agendū. Nā ex cōmuni Philosophorum consensu con-
 stat, nihil quicquam esse, quod exactius nos deducat ad rei
 cognitionem, quam accuratam principiorum ejus cognitio-
 nem. *Arist.* siquidem l. 2. *Elench. c. 8.* testatur *principia esse*
maximam partem, & l. 5. Polit. c. 4. esse rei dimidium, imò, ut ha-
 bet l. *Nic. c. 7. plus esse, quam dimidium totius.*

6. Cum a. Actiones multas habeant causas, secundum

Sc.

Scalig. Exerc. 307. sect. 27. hic saltem de iis agimus principiis
 un de motus proficiscitur, non cuius gratia res agitur. De nu-
 mero a. horum principiorum variant autorum sententia. *Py-
 thagorai* tres virtutis fontes statuerunt (1) prudentem scientiam
 (2) irascendi potentiam (3) Voluntatem cum praelectione
 & cupiditate connexam. Ex quarum harmonia & rursus
 conspiratione virtus consurgat. Alii alia poma & exponunt
 actionum humanarum principia. *Liebmh. Ex. 5. th. 2.* Principia
 quae ex animo hominis originem ducunt 4. sunt: *Voluntas,
 Arbitrii libertas, Consultatio, Electio.* Cum quo consentit
Riccob. l. 3. c. 5. Libertatem, Voluntatem, Deliberationem, Electionem
 tanquam actionum humanarum principia numerans. *De Ce-
 nimbris. diff. 4.* de tribus principiis humanorum actuum, *Vo-
 luntate, intellectu & Appetitu sensitivo* inscribunt. Nos receptura
 servamus & observamus numerum & dicimus quod principia hu-
 manarum actionum sint: *Spontaneum, Voluntas, Liberum ar-
 bitrium, Consultatio, Electio.* Nam humanarum actionum prin-
 cipium aliud est remotum, aliud propinquum. Illud dicitur
 spontaneum: Hoc v. est l. principale ut tum voluntas, tum
 liberum arbitrium; vel instrumentale, ut tum Consultatio,
 tum Electio.

7. De spontaneo quatuor notabimus & explicabimus. (1)
 Definitionem *Spontaneum est, cuius principium est in agente & sci-
 ente singulas actionis circumstantias.* Desumpta est haec ex ipso
Philos. l. 3. c. 1. Et quoad definitum (1) *Spontaneum* dicitur a spon-
 te, quod n. sponte agimus, factum spontaneum nominatur.
 (2) Spontaneum tribuitur partim *in animatis*: Sic *Cicer. l. 2. de
 Nat. Deor.* ignem sponte moveri pronunciat. Et *l. 2. de fin. Cha-
 rritatem* facere, ut amicitia sua sponte ex se & pro-
 pter se expetatur (2) *vegetabilibus.* Ut apud *Virg. Ecl. 4.*

Sponte sua sandix pasceres vestiet agnos.

Et de arboribus *l. 2. Georg.*

*Sponte sua veniunt campos, & flumina laed
 Curva tenent.*

(3) *irrationalibus.* Nunc iumenta & fera multa efficere sponte
 dicuntur.

alicūtur. Spōte suā currit in sylvis cerv9, equ9 frenis soluto spō-
 te sua per prata vagatur: spōte sua equi vel boves currū trahere
 nō dirigēte nec impellēte aurigā vidētur. (4) *Rationalib9*: & sic
 h. l. consideratur, quando dicitur actiōnō humanarum princī-
 pium. (3) *Spontaneum* Græcis dicitur ἐκβσιον, cui opponitur ἀ-
 κβσιεν. Multi accusant nostros, quod perperam ἐκβσιον spon-
 taneum vertatur, cum potius reddendum sit voluntarium. Ve-
 rum si consideramus (1) *vocis originem*, nullum in eo esse pec-
 catum deprehendimus. Scap. dicit ἐκβσιον esse quasi ἐκβσιον: ἐκβ-
 σιον, est *similis sum*: quod ergo naturæ cuilibet rei convenit, quod
 ab ea sponte profluit, quod naturæ cursum non destruit vel e-
 undem impedit, illud dicitur ἐκβσιον. ἐκβσιον etiam est *cedo*, non
 repugno; quicquid igitur cederet & non repugnante natura
 fit illud est & dicitur ἐκβσιον. (2) *vocis usurpationem*. Tribuitur
 inanimatis creaturis Rom. 8. 20. ἡ κτίσις ὑπακούει χεῖ ἐκβσιον.
 (3) *vocis oppositionem*. μη ἀναγκάτως ἀλλ' ἐκβσιον extat 1.
 Pet. 5. 2. Coguntur a. non solum homines sed etiam bruta &
 alia creaturæ: non suā sponte sed coactè lapis ascendit, (4)
vocis contradistinctionem. Hic n. ἐκβσιον Aristot. contradistin-
 guit θέλησιν voluntatem, distinctamq; utriusq; definitionē
 tradit. Ex quibus facillè apparet jure nos accusari non posse,
 qui ἐκβσιον spontaneum vertimus.

8. *Quoad definitionem*. Genus in ea expressum non
 est, neque tamen illud neglectum est penitus, sed subintelle-
 ctum. Cum n. hic agatur de humanarum actiōnum princī-
 piis, nulla difficultate illud assumitur, quod multis est com-
 mune & ad ipsam tamen spontanei naturam pertinet. Generis
 ergo loco poni potest, Humanarum actiōnum principium.
 Nam hoc naturam spontanei explicat, non quidem distinctè
 sed confusè, non adæquatè & completè sed imperfecto & in-
 completo modo.

9. *Differentia* desumpta est (1) *à proprio*. Cujus principi-
 um est in agente, adeoq; debet esse *internum* non *externum*. Ex-
 cludūtur hoc proprio actiōnes aliorū jussa susceptæ, sicut le-
 gatus non suā sponte sed jussu legantis legationem suscipit, ita
 et-

etiam ea, quæ in mandatis habet, ejusdem autoritate perficit. *Deinde* remouentur etiam actiones violentæ, quando aliquis ad hanc vel aliam actionem non sponte tuâ accedit, sed ab alio violento modo cogitur. *Tandem* in genere omnes actiones, quæ ab externo principio originem trahunt h. l. sunt excludendæ, quia internum principium necessario requiritur. Non v. huc referendæ simul sunt actiones illæ, quæ ex ira, cupiditate aut aliquo alio vehementiori affectu proficiuntur: nam quod hæ actiones non sint invitæ, sed spontaneæ, illud prolixè *Arist. l. 2. c. 1.* exponit. Et si tales actiones excusationem mererentur, nullam esset vitium, quod jure accusari posset, quia omnes vitiosi vehementiam sui affectus obijcerent. Verùm cum affectus sint interna principia, etiam videmus actiones illas potius huc esse referendas, quam ab his excludendas.

10. (2) *à Subjecto.* Est in agente, habet definitio. Agens inde colligitur esse subjectum spontanei. Sicut n. omnia reliqua humanarum actionum principia sunt in agente, ita etiam spontanei Subjectum agens erit. Et hujus membri necessitas facilè ex priori potest declarari. Ubi n. proprium est, ibi etiam subjectum est, in quo illud est proprium, cum proprium sit accidens, adeoque necessariò semper subjectum ad suam in hærentiam requirat. *Deinde* internum quod est, illud etiam in certo subjecto est, respectu cujus internum dici queat. Et quia spontaneum est internum, etiam certum habebit subjectum. *Deniq.* cum spontaneum sit humanarum actionum principium, ibi etiam erit, ubi humanæ actiones suam habent sedem: Hæc a. est in agente, est in hominibus. Agens ergo spontanei erit subjectum.

11. (3) *ab officio:* Et sciente. Scientia igitur ad spontaneam actionem requiritur. Cum a. scientia s. cognitio non una sit, quænam hic potissimum sit intelligenda, erit dispiciendum. Datur cognitio naturalis, qua una quælibet forma novit suum esse, quod materiæ communicat, novit etiam distinguere suum specificum, novit etiam certas suas operationes.

Datur

ὁ δὲ ἄλλοτε, quia non sunt consulto, sed ex animi aliqua per-
turbatione.

14. (3) *Oppositionem*. Spontaneo opponitur *javicum* s. ἀνίσ-
τιον. Hic iterum notetur (1) *Definitio*. Invitum est, quod quis-
piam vel vi coactus, vel per ignorantiam admisit. (2) *Divisio*. Hæc
n. ex ipsa fluit definitione, quod aliud sit *Violentum*, aliud per
ignorantiam commissum. (3) *Utriusq. explicatio*. *Violentum*,
quoad descriptionem, est, cujus principium est extra agentem,
ita ut is, qui agit, vel patitur, plane nihil ad actionem conferat.
Quoad constitutionem, tria hic sunt necessaria (1) ut princi-
pium s. causa movens sit extra agentem (2) ut principium illud ex-
ternum sit satis validum & ad motum illum violentum perficiendum
sufficiens. (3) ut agens vel patiens, plane nihil adjumenti conferat
ad illam actionem. Quoad divisionem est vel ἀπὸ λῶς *vio-*
lentum, quod cum violento in genere coincidit, & ex omni
parte tale est: vel ἀπὸ τῶς *vio-*
lentum, quod partim voluntarium est, partim
violentum, unde actiones tales mixtæ solent appellari. De
quibus omnibus plura possunt legi apud *Aristot.* ejusque In-
terpretes.

15. *Invitum per ignorantiam commissum* est, cujus principium
est ignorantia singularum actionis circumstantiarum in agente
culpa & fraudis vacuo, quam sequitur penitentia ob peccatum cõ-
missum. Est a. alia ignorantia pura, alia affectata; alia juris, alia
facti; alia universalis alia particularis: De quibus etiam alii
consultantur auctores.

16. (4) *Distinctionem*. Spontaneum differt (1) à *volunta-*
te; quia hæc semper est conjuncta cum ratione; illud sæpe e-
tiam absque ratione. (2) à *libero arbitrio*: quia hoc saltem est
in hominibus; illud etiam aliis rebus tribuitur. (3) à *consulta-*
tione: quia spontaneum nude circumstantias rerum cogno-
scit, non autem sicut consultatio mutua earum collatione
& applicationem instituit, sicut fit in consultatione. (4) ab *E-*
lectione, ut habet *Philos.* l. 3. c. 2. tum *ratione subjecli*, quia Electio
tantum est in hominibus adultis, qui certo consilio aliquid
agunt; spontaneum v. etiam pueris & brutis tribuitur: tum
ratione

ratione objecti, quia Electio non tribuitur repentinis actionibus, quæ sine deliberatione fiunt, sed spontaneum etiam in repentinis actionibus reperitur.

17. *Voluntas* explicanda tum quoad *definitum*. Sic (1) *Ety-mologicè* dicitur à *volendo* quia proprius voluntatis actus est velle. (2) *Homonymicè*: Ita Quidam 4. voluntatis notarunt significata, quod sumatur (1) *in sensu grammatico*, pro animi ad rem aliquam propensione, (2) *in sensu physico*, pro ipsa animi humani facultate, quæ intellectui contradistinguitur. (3) *in sensu Ethico*, pro humanarum actionum principio, quod respicit illigvoluntatis usum & actum, actum nim. approbationis in virtutibus, & aversationis in vitiosis habitibus. (4) *in sensu concreto & objectivo*, pro ipso volito, quando rem ab ea volitam & expetitam significat. (3) *Synonymicè* dicitur græcis *ἔλασις*, ut sæpius reperit Arist. Non v. *ἐπιθυμία*, ut alii volunt, id quod supra pluribus est declaratum.

18. Tum quoad *definitionem*: *Voluntas est appetitio boni cum ratione*. Genus est appetitio, quia est latior. Nam omnis voluntas est appetitio, sed non contra. Appetitio competit plantis, arboribus & aliis vegetabilibus, quæ appetunt alimenta: competit brutis animalibus, quæ facultatem appetentem in anima sensitiva recipiunt: Voluntas v. tantum in hominibus reperitur. *Deinde*, quia est de natura ipsius voluntatis, cum velle nihil aliud sit, quam certo modo appetere. Tandem quia cum differentia totum voluntatis naturam absolvit. *Differentia* desumpta est (1) *ab objecto*. Dicitur enim appetitio Boni sive illud verum sit, sive apparens. (2) *à principio*: cum ratione, quia ignoti nulla cupido, nulla volitio. (3) *à proprio*. Ratio enim hic absolute ponitur & recta ratio intelligitur, quia hæc voluntas virtuosarum actionum principium esse debet.

19. *Liberum Arbitrium est facultas, hominis, qua arbitratu nostro ad finem tendimus, ut aliquid agere vel non agere queamus*. Agitur de Libero Arbitrio hæc loco *in sensu Ethico*.

20. *Consultatio est diligens inquisitio mediarum, per quæ in agendo ad finem propositum pervenire possumus*.

21. *Electio est præmeditata appetitio eorum, quæ in nostra sunt potestate & per nos fieri possunt*. Plura addere non possumus.

IN NOMINE JESU!
EXERCITATIONUM ETHICARUM
DISPUTATIO IIX.

29

De

MATERIA VIR-
TVTVM MORA-
LIVM ET IN SPECIE DE
AFFECTIBVS.

Quam

PRÆSES

M. JOHANNES *Deutschman*

ET RESPONDENS

M. MATTHÆUS FLEMMING
Jutrebocenses.

proponens publicè

In Auditorio Minori Ad d. Oct.
Horis matutinis.

WITTEBERGÆ, Excudebat Joh. Hake, M DC LII.

IN NOMINE IESU
EXERCITATIONUM ETHICARUM
DISPUTATIO XIX

MATERIA VIR-
TVTVM MORA-
LIVM ET IN SPECIE DE

M. JOHANNES SCHNEIDER

ET RECTOR
M. MATTHEUS WELMING

in Anno 1704

WITTEBERG

Regum est, teste Tullio pro Sylla, ita vivere, ut non modo homini nemini, sed ne quidem cupiditati ulli servias. Nam animum vincere, affectus superare, iracundiam cohibere, & in omnibus negotiis seipsum temperare, veram affert dignitatem, genuinam virtutis confert potestatem. Quam ob rationem & Cato Major dicere solitus est, eum optimum & laude dignum esse Imperatorem, qui propriis suis affectibus imperare possit. Hoc autem ut effugiant homines affectuum dominium inventum est virtutis studium: Virtutibus siquidem tanquam prudentissimis affectuum arbitris omnis moderatur ipsorum aberratio. Ut a. affectus eò melius cognoscamus, ipsiſque eò felicius virtutum frena injiciamus, ideo presentem sub Deo & cum Deo disputationem admittimus.

1. Cum omne promissum cadat in debitum, nos merito, quod superiori disputatione promissimus, presenti exhibemus. Dicitum erat, quod de virtutum Moralium causa Efficiente & Materia specialiter sumus tractaturi, ideoque illà exposità ad hanc nos convertimus. Non una à Philosophis statuitur materia, sed eam còmuniter afferunt triplicem. Nim. *Materiam ex qua Materiam in qua & Materiam circa quam.* Omnes hæc materiae species suo modo, conveniunt virtutibus, quod ordine etiam exponemus.

2. *Materia ex qua* propriè datur in corporibus, analogicè etiam reperitur in accidentibus. Hanc accidentium materiam Arist. 6. Metaph. 10. ἢ ὕλη ἀνάλογον, & Scal. Ex. 32a. ἢ ἄνυσιν s. materiam intelligibilem ex l. 3. Met. 6. appellat. Cum igitur virtus sit accidens etiam talem habebit materiam. hanc alii vocant *affectum*, alii *motum*, alii *qualitatem*, alii *affectionem*. Verum *affectus* sunt materia circa quam, *affectus* sunt naturales, & quat. actiones ex affectibus ortæ, mediocritatem recipiunt remotè sese habere videntur. Deinde motus

etiam p̄dopriè est affectio corporum naturalium, non materia virtutum moralium: quatenus a. nostra voluntas rationalis se movet, affectusque dirigit & actiones mediocres producit, sic morus se habet *partim*, efficienter, *partim* quoad materialem respectum, ab actionibus non multum differre videtur. Ad hæc etiam de qualitate monemus, quod illa sit genus summum omnium virtutum; ut autem differentia formæ ita genus materiæ rationem habere dicitur; illa a ctus, hæc potentia habet respectum, quia ut Scal. ait *Ex. 325. sect. 2. Accidentia omnia habent suam essentiam constata ex potentia & actu.* Potentia v. materiæ, & actus formæ respondit. Dist. tamen inter materiæ Logicam & Eticam, inter remotam & proximam.

3. Nos illorum sententiam retinemus, qui actiones dicunt materiæ virtutis analogicam, & hanc sententiam certis argumentis probamus (1) à materia definitione. Materia ex qua Metaphysicis definitur, quod sit *causa interna, ex qua res fit, eo pacto ut insit.* Quod actiones sint causæ virtutis, inde patet, quia insunt inesse virtutis, quod de causæ natura esse iudicatur. Quod sint *internæ*, illud itidem negari nequit, nam actiones ipsam ingrediuntur virtutis essentiam, adeoque *internæ* causæ habebunt respectum. Quod ex *actionibus* virtus fiat, apud omnes est in confesso, nam multæ actiones absolvent virtutis naturam. Quod *actiones* etiam sint & maneat in virtute, inde patescit, quia virtus non consistit in nuda *ὑπόθεσι*, sed potissimum in *ἔργῳ*. Ubi a. *περὶ ἔργου*, ibi etiam actio (2) ex *efficientis* consideratione. Q. n. causa efficiens producit, & in quod formam introducit, illud est materia, id quod constat ex omnium Metaphysicorum confessione, tum ex efficientis conditione & operatione, tum ex rerum materialium inductione. Atqui Efficiens nim. homo actionem producit, & in actiones virtutis formam nim. Mediocritatem introducit. E. actiones erunt virtutis materia (3) *Ex formæ operatione.* Tria laudentur à Philosophis formæ officia quod *der esse, distingui & operari.* Cui ergo mediocritas dat esse, distingui & operari illud est materia virtutis. Atqui actionibus dat esse, distingui & operari E. *Dat esse*, quia actiones facit virtuosas; dat *distingui*

distingui, quia distinguit actiones virtuosas ab actionibus naturalibus, intellectualibus, vitiosis, casualibus &c. dat *operari*, quia facit ut actiones constituent virum virtuosum, consequantur summum bonum & alia producant virtutum opera (4) *Ex Materia & forma mutua conjunctione*. Q. est subiectum & receptaculum formæ nim. mediocritatis illud est materia. Atqui actionis sunt subiectum & receptaculum mediocritatis E. Nam mediocritas nullibi alias reperitur, in nullâ aliud subiectum recipitur, nullum convenientius receptaculum & domicilium agnoscit, quam ipsas actiones. *Deinde* quicquid informatur à formâ, illud est materia. Atqui actiones informat Mediocritas E. (5) *à finis productione*. Quod producit finem illud est medium. Actiones a. producant finem virtutis sc. summum bonum. E. actiones erunt medium. Medium hoc summi B. cum sit virtus, actiones ut sint in virtute necessum est. Erunt ergo l. materia l. forma. Nam hæc duæ tantum sunt causæ internæ, quia efficiens & finis in formali suo respectu semper sunt externæ. Non a. actiones possunt dici forma, quia illas etiâ in vitiis habemus, & in aliis actionibus non moralibus; & quia mediocritas est forma, quæ distincta est ab actionibus. Unde rursus firmiter colligitur, quod actiones sint virtutum materia.

4. *Materia in qua*, Græcis ὁ ὑποκείμενον, Latinis subiectura dicta, apud Autores itidem est controversa. Alii n. statuunt subiectum virtutum moralium esse *mentem & voluntatem*, qua in sententia fuerunt *Stoici*, eorumque opinionem propugnavit *Scotus*. Horum a. argumenta prolixè refutavit *Piccol. gr. 4. c. 7*. Alii eas in *appetitu sensitivo* collocant & hanc sententiam magni nominis Philosophi confirmant. Alii easdem in *voluntate* ponunt. Alii denique utramque assumunt facultatem, virtutumque moralium subiectum & *voluntatem & appetitum sensitivum* statuunt. Nos ut primam non admittimus, ita neutram ex tribus posterioribus rejicimus. Nulla n. falsa, nulla etiam propter contradictionis inconvenientiam absurda est. Dicimus ergo, quod *Subiectum virtutum moralium sit* (1) *denominationis* s. ut quod nim. *totus homo*. Sicut n. *principium* Quod est in respectu ad operationem ipsum

positum s. compositum: ita etiam *subiectum* Quod, in respectu ad affectiones, est ipsum compositum s. suppositum. Virtutes siquidem in actione consistunt, non in sola cognitione: *Actiones a. sunt suppositorum.* Deinde quia totus homo ob virtutis studium dicitur virtuosus, facile inde colligimus, quod totus homo etiam sit virtutum moralium subiectum. De hoc a. subiecto nulla hic oritur disputatio, quia apud omnes est in confesso, ipsa etiam quotidiana docet experientia, imo manifesti sensus hoc ipsum declarant, quando videmus virtuosas ab hominibus fieri actiones, virtutes præter hominem in nullo animalium genere reperiri.

5. (2) *Inhærensionis s. ut quo, & quidem mediatum* quod est anima hominis. Cum a. virtutes sunt in homine, in quo duas diversissimas partes conjunxit natura, nim. corpus & animam, ut secundum alterutram harum partium ipsi conveniant necessum est. Non a. virtutes sunt in corpore, tum quia virtutes sunt qualitates. Ut a. quantitas sequitur materiam, inque ea suam ponit sedem, ita quidem ut quantitas non possit esse in forma tanquam in subiecto; ita etiam qualitas sequitur formam & in eâ tanquam in subiecto reperitur. Jam corpus materia est hominis, & anima forma, id quod vulgo notum. Tum quia virtutes ex actionibus comparantur, & in operatione consistunt. Materia a. ut materia non operatur, sed hoc ipsum formæ est officium. Forma siquidem ut dat esse & distingui, ita etiam dat operari. Tum quia sic nulla virtus esset habitus, quandoquidem sola anima habituum est subiectum. Tum quia sic virtus esset temperamenti soboles & ex constitutione corporis dependeret, quod neco Ethicorum facile concedet. Tum quod etiam hac ratione in mortuo esset virtus, utpote ubi separata anima corpus est residuum. Hæc cum sua non careant absurditate, relinquatur, quod anima mediatum sit virtutum moralium subiectum.

6. (3) *Inhærensionis s. ut quo immediatum*, quod commodè in formationis appellari posset. Breviter dicimus, nos statueret subiectum virtutum moralium esse appetitum volentem & voluntatem appetentem. Nam sicut intellectus se immittit in voluntatem, ita voluntas in appetitum scribit *Savan. L. 4. Eth.* Hoc ne

eo melius intelligatur, notandum est in Ethicis de voluntate & appetitu sensitivo non agi ἀκριβῶς & accuratè, sed πᾶχυ-
 λῶς & confuse, non ut de subiecto cognitionis, sed operationis.
 Physiici ergo est sciensificè has facultates distinguere, utraque accurate evolvere, & quid cuique sit proprium, quid ab una quaque sit alienum considerare. Ethicus a. cum suam informer voluntatem eamque à reliquis facultatibus non separatam, sed conjunctam, non curiosè tam subiecta distinguit, quam studiosè malum tollit. Sicut enim nemo laudaret Medicum, qui accersitas ad aegrotum magis de corporis distinctione quam sanatione laboraret: ita etiam Ethici officium est malum ubique sanare, non a. curiosè facultates circa idem obiectum occupatas & eodem malo infectas à se invicem separare. Huc accedit & illud, quod Aristoteles & omnes ejus interpretes statuunt, quod non appetitus in se sit hujus virtutis subiectum sed ad rationem ordinatus, non sine sed cum ratione. Jam appetitus ad rationem ordinatus, appetitus cum ratione nihil aliud est, quam voluntas. Nam ita definitur. *Voluntas est appetitio boni cum ratione* s. appetitus ad rationem ordinatus.

7. Tandem se nobis offert *Materia circa quam*, quæ itidem duplex alia propria & externa, alia communis & interna. Illa in singulis virtutum speciebus est distincta, quia præter alia virtutes etiam obiectis suis peculiaribus solent distinguï, scil. Fortitudo versatur circa τὰ φοβερά, Γαργαλέα: Liberalitas circa τὰ χρηματικά: Modestia circa honores &c. De his a. quia in singularum virtutum explicatione peculiaris instituitur tractatio, hic plura verba non facimus.

8. Hæc vero sunt *Affectus*, in quibus moderandis & conformandis omnes virtutes sunt occupatæ. Quod a. *Affectus* sint *Materia circa quam*, illud probatur (1) ex obiecti natura: Obiectum describitur *circa quod aliquid versatur*; Atqui virtutes versantur circa affectus. E. Min. probatur. Timor est affectus, circa hunc affectum ne vel excedendo vel deficiendo peccemus, Fortitudo servat mediocritatem: Ira est affectus, ne a. vel nimiam vel justo minus irascamur Mansuetudo nos
 infor-

informatur &c. (2) *Ex Philosophorum regula: Objectum est id, cui aliquid adjungitur, ut in eo occupetur.* Dicitur n. alias subiectum occupans, ut apud Metaphysicos docetur: Atqui affectibus adjungitur virtus, ut in illis frenandis & ordinandis occupetur E. Min. probatur *ex affectuum operatione.* Sicut n. hominum duo sunt genera: alii sunt boni alii mali, ita non nisi propter affectus tales habentur. Boni sunt, qui moderatos habent affectus: mali sunt qui immoderatis affectibus utuntur, & quibusvis animi motibus frena laxant. *Illud, quod moderatis quidam præditi sint affectibus, est ex virtutis habitu, qui eos ab omni vel excessu vel defectu liberos præstat. hæc v. quod alii immoderate suis utantur affectibus, non aliunde est nisi ex virtutis contemptu* (3) *ex habituum materia:* Nam omnis animi habitus occupatur in iis, quibus vel melior vel deterior redditur. Atqui per affectus habitus fiunt boni vel mali, sequendo vel fugiendo quæ vel oportet, vel non oportet. E. (4) *ex affectuum potentia.* Nam quo aliquid est potentius, eo etiam efficacius remedium circa illud versatur. Atqui affectus in homine maximam habent potentiam. E. etiam efficacissimum habebunt remedium, quo aliud præter virtutem in Ethico foro non datur. Major est certa. Minor probatur, quia tanta est affectuum potentia, ut eorum tyrannis in homine sæpius rationem obscuret, vel etiam intercipiat penitus, nisi huic maximo malo opportune eat obviam moralis virtus (5) *Ex virtutum expectatæ.* Nam secundum virtutem vivere nihil aliud est, quam affectus suos rectè nosse, affectus suos exorbitare conantes rectæ rationis freno coercere posse? (6) *Ex voluptatis & doloris cum affectibus synonymia.* Nam Arist. l. 3. Eth. c. 2. & 5. multis argumentis confirmat, omnem virtutem circa voluptatem & dolorem occupatam esse, quia nihil acrius mentem hominis invadit, quam dolor, nihil periculosius quam voluptas. Idem a. est, sive dicas virtutem versari circa affectus, aut circa voluptatem & dolorem. Rationem synonymias allegat Donald. l. 2. c. 7. p. 108. *Quia voluptas & dolor perpetui sunt affectionum comites.* (7) *Ex Ciceronis autoritate: Hic n. lib. 1. Off. scribit: Efficiendum est, ut appetitus rationi obediant,*

dicant, eamque neque praetermittant, neque propter pigritiam aut in-
graviam deserant, sintque tranquilli, atque omni perturbatione a-
nimi carant. Ex quo elucebit omnis constantia, omnisque mo-
deratio.

9. Circa affectus a. tria notamus (1) *Existentiam* (2) *Essen-
tiam* (3) *divisionis differentiam*. Primum quod concernit, non
immeritò circa *Existentiam* quaeritur: *An affectus in Ethica sine
considerandi?* videtur n. Ethicus falcem in alienam mittere
messem, & Physicum suo spoliare patrimonio. Verum dist. est
inter materiale, quod commune multis esse potest, & *forma-
le*, quod cuilibet disciplinae proprium esse debet. Alio sequi-
dem modo *Physicus*, alio itidem *Ethicus* affectuum instituit
tractationem. *Physicus* agit de affectibus ut de *subjecto cognitio-
nis*, quia in eorù causam inquirat, & firmam de illis scientiam
promittit: *Ethica* verò tantum ut de *subjecto operationis* affe-
ctus virtutibus promittit: nisi n. affectus virtutibus essent or-
colendi & secundum mediocritatem dirigendi, nunquam
mentionem illorum faceret Ethicus. *Physica* ratione natura, *E-
thica* ratione cultura eos proponit. *Physicus* theoreticè, *Ethicus*
practicè illos tradit. *Physicus* propter scientiam, *Ethicus* propter
virtutis évipyeav. *Physicus* ut sunt natura propria, *Ethicus* ut
salutaria recipiunt remedia. *Physicus* ἀνεπίβωσ, *Ethicus* πρᾶξι-
λός. *Physicus* ut à sensitivo appetitu oriuntur, *Ethicus* ut à
recta ratione diriguntur. *Physicus* quatenus sequuntur natu-
ram, *Ethicus* quatenus ornant naturam. Sicut ergo *Rhetor*
nullam *Physico* inferi injuriam, quando paulò altius in affe-
ctuum naturam inquirat, quatenus instituto suo inserviat,
& suasionis atque dissuasionis faciliorem viam ostendunt:
nam relinquit *Physico* suam scientificam considerationem,
nec quicquam cum ea, nisi quatenus huic *Rhetorico* inservit
officio, habet commercii. Ita etiam in hoc suo negotio non
potest accusari *Ethicus*, qui formale *Physicum* *Physico*, relin-
quit suum tamen necessario præcognoscit subjectum.

10 *Essentia* explicatur in ipsa definitione: *Affectus est passio
appetitus sensitivi exorta in corde sub notionem objecti vel boni, quod
prosequitur, vel mali, quod fugit.* Definitum quod concernit,
B

secundum notationem dicitur ab afficiendo, partim respectu
 cordis, quod sapius valde solet afficere, ut omnem penitus a-
 mittat vitam: partim respectu appetitus sensitivi. Hinc n. dum
 in fert passionem, eundem suo modo afficere dicitur: partim
 respectu totius hominis, qui dum affectibus commovetur, totus
 fere hâc passione afficitur. Quoad homonymiam, sumitur
 vox affectus vel in sensu Physico, sine ullo respectu ad modera-
 tionem, & sic non est h. i. vel in sensu ethico, quatenus ad virtu-
 tem ordinatur ejusque moderationem appetere conatur, quo
 in sensu nos hic affectus vocabulo utimur. Quoad Synonymiam,
 dicitur (ut alii omittamus) vulgo perturbatio non in sensu
 Stoico, sed Peripatetico, non in sensu grammatico sed Ethico.
 Dist. inter vocis originem, & sic videtur vox hæc à Stoicis in-
 troducâ, quibus propterea placuit, ut eò facilius & commo-
 dius opinionis læta commentum fulcirent, quo omnes affe-
 ctus rationi contrariis, penitus vitiosos, & propter suam irre-
 gularem perturbationem totaliter extirpandos judicaverunt:
 Et inter ejusdem usurpationem, quia hæc vox pro ipsis affecti-
 bus & quibusvis ex affectibus fluentibus commotionibus in
 schola Aristotelica usurpatur.

III. *Definitio*, constat cum genere, quod est Passio. Alii qui-
 dem per motum definiunt affectum, ut Plato apud Alcionum
de doctr. Plato c. 32. quod affectus sint motus anime sine ratione.
 Idem etiam genus ponit Damasc. l. 2. de orb. fid. 22. Thomas. 2.
 Eth. lect. 3. & alii. Verum nobis in eo non sunt contraria, quia
 motum non activè, sed passivè intelligunt, qui motus cum pas-
 sione coincidit. Quod a. affectus sit passio patet (1) ex appella-
 tione: quia Græcis dicitur πάθος à πάσχω, & idem vult
 perturbationis appellatio. (2) ex natura consideratione: Quic-
 quid enim cito transit, illud est passio. At qui affectus cito
 transit. E. Hinc Scotus in 4. sent. dist. 47. asserit perturbatio-
 nem solum esse per passionem ab actione virtutis distinctam (3) ex
 inductione: quia ad nullam qualitatem potest referri, nisi ad
 tertiam speciem, & cum sit momentanea passio, omnino erit
 passio. Dicuntur n. passiones subitaneæ qualitates, quæ à
 passione minus durabili imprimuntur. Cum igitur affectus
 ex passione oriantur & facultatis appetentis ab objecto sint
 pas-

passiones, quo sensu nomen $\pi\acute{\alpha}\theta\eta$ acceperunt, recte dicitur, quod sint passiones; durius; a. videtur loqui *Scotus*, quod tantum sint passiones, quae verba cum grano salis sunt intelligenda. Nam alias notant Ethici, quod affectus tripliciter possint considerari (1) *ratione objecti*, & ita solum dici actiones (2) *ratione facultatis appetentis* & sic modo passiones, modo actiones appellari. (3) *ratione corporis*, & ita solum dici passiones.

12. Tum *differentia*, quae delumpta est (1) *à causa efficiente*. Dicitur enim palsto appetitus. Nam facultas appetens ea, quae hominibus obijciuntur, l. prosequitur, l. persequitur. (2) *à subiecto remoto*, quod est appetitus sensitivus, non cognoscens, ut volebant *Stoici*. Probant hoc Ethici (1) *Motio parvis est appetentis, non cognoscentis*. Affectus est motio. E. (2) *Si affectus facultatis esset cognoscentis, objectum suum sub ratione veri aut falsi prosequerentur vel fugerent*. Hoc n. cognoscentis est. At consequens est falsum; non n. sub ratione veri aut falsi, sed boni vel mali circa objectum veritatem, id quod appetentis est, *Piccol. gr. i. c. 7. E. (2)* Idem etiam *Arist.* testatur l. 4o *topic. v. am in insensendi appetitu reperiri, voluptatem & iustitiam in appetitu concupiscentis*. (3) *à subiecto proximo: in corde*. Cor enim proximum est affectuum. (4) *à causa efficiente proxima: quae est iustitia objecti*, quia, ut *Scalig.* habet *Ex. 297. sect. 4.* objecta sunt quasi ex altera parte causa efficientis. (5) *ab objecto*, quod sub ratione vel boni, vel mali cognoscitur. (6) *à fine*, qui duplex est respectu duplicis objecti, vel boni prosecutione, vel mali aversatio.

13. *Divisiones* apud auctores variae recensentur. *Alii* dicunt eos esse vel *affectuales*, nimirum ipsas inclinationes & facultates ad nos facile & ex tempore movendos, ut ira: vel *actuosos* nimirum ipsos facultatum impetus & fluctus quasi excitatos, ut iracundia. *Alii* quosdam dicunt *naturā bonos*, quosdam *naturā malos*, quosdam quasi *medios*. *Alii* leniores $\tau\acute{o}\ \eta\eta$ & vehementiores $\tau\acute{o}\ \pi\acute{\alpha}\theta\eta$ explicant. *Alii* respectu subiecti eos distribuunt, ut quidam fiat *appetitus concupiscentis*, nimirum Amor, Desiderium, Concupiscentia, Odium, (prout est in motu) Item Gaudium, delectationem, dolorem & iustitiam (prout

ver-

vergie ad quietem.) Quidam autem sint appetitus irascibilis, nim. Spes, Desperatio, Timor, Audacia, ira.

14. Nos divisionem ratione objecti hic retinemus. Nam quia potissima objecti ratio in affectibus est habenda, & quia respectu objecti alii jucundi, alii molesti esse solent, divisio etiam ab objecto desumpta à nostro instituto non erit aliena. Objectum duplex est, bonum & malum, ipsa etiam affectus vel boni sunt, vel mali: Illi sunt, qui juvant naturam & promovent virtutis studium. Respiciunt a. boni affectus tempus partim simplex, & quidem vel praesens ut letitia: vel futurum, ut spes. Partim conjunctum ut, tum Amor, tum Desiderium. Hi vero sunt, qui destruunt naturam, & impediunt virtutis studium. Suntq; iterum temporis l. simplicis, l. conjuncti Simplicis tum praesentis, ut Tristitia; tum futuri, ut Timor, Conjuncti ut Ira & Odium. Specialius autem affectuum explicationem hac vice subungere non possumus, ideo nostram disputationem concludimus.

F I N I S

V

I. N. J.
EXERCITATIONUM ETHICARUM
DISPUTATIO IX.
DE
FORTITUDINE,

30
Quam
P R A E S E S
M. JOHANNES *Deutschman*
Jutrebocensis.

ET
JACOBUS HIERONYMUS SCHLEUSING,
Autor & Respondens.

proponent publicè

In Auditorio Minori
Ad d. 27. Mart.

Horis pomeridianis.

WITTEBERGÆ.

Typis JOHANNIS HAKEN, Anno. M. D. C. LII.

EXERCITATIONUM ETHICARUM

DISPUTATIO IX

DE

FORTITUDINE

M. JOHANNES SCHLUSING

JACOBUS HIERONYMUS SCHLUSING

Mag. & Rectoris

Professores

In Academia

Libri

Typis JOHANNIS HAEHN Anno M. D. C. LII

IN NOMINE JESU!

Quanto in precio olim sit habita Fortitudinis virtus, testes ex omnibus uni nobis erunt *Lacones*. Qui ut virtute sua omnem suo tempore vicerunt Graciam, ita sua pariter auctoritate huic fortitudinis virtuti conciliabunt gloriam. Hi enim, ut nullis utebantur muris, sed murorum instar animi sui habebant & colebant fortitudinem, imo præter hanc animi constantiam nihil magni æstimabant; ita etiam omnem ætatem à sola fortitudine commendabant, & omnis ætatis homines non sine publica lege omnem in hac virtute laudem collocabant. Et hoc si non aliunde vel melius vel clarius, satis tamen inde elucescit, quando tres illi chori apud eodem populos cantu fortitudinem solam celebrarunt.

Senum chorus in cipiebat: ἄμμοσ πῶτ' ἤμεν ἀλκιμοὶ νεανία, h.e.
Nos quondam eramus inclyti bellouiri:

Iuuenum chorus succinebat: ἄμμοσ δὲ γ' ἤμεν. ἂν θέλῃσ' αὐγάσθεο h.e.
Nos ii sumus: fac, si velis, periculum.

Puerorum deniq; sequebatur chorus: ἄμμοσ δὲ γ' ἐσσόμεθα πολλῶν κάρηνοσ. h.e.
Nos fortitudine plurimum præstābimus.

Neq; tamen sola apud eos fuere verba, sed plurima ab hac fortitudine manarunt facta. Exempla, qui desiderat, citimæ vetustatis scriptores consulat. Nos parili encomio hanc nobilissimam virtutum ideam, Fortitudinem nimirum, excipimus, si non æquali consilio eadem vel exponere vel exercere possumus. Ne autem nostrum encomium vel sit vacuum, vel ulli videatur vanum, non omnem hic seponere possumus tracta-

tum. Vacuum esset, si absque re hæc nuda proponerentur verba. Vanum v. daret encomium, qui rei ignora cantaret præconium. Sub ipso igitur fortitudinis Autore & Conservatore has sequentes de fortitudinæ produimus theses.

1. Vestibulum virtutis hætenus incoluimus, dum generalia quædam capita de virtute explicuimus. Augustum jam & splendidissimum pariter virtutis ingredimur templum, quia ordine naturam cuiuslibet virtutis in specie enarramus. Magnus in hoc templo virtutum comparet numerus, magnus virtutum ornatus, magnus itidem apparatus. Omnes nobilitate aliis rebus superiores, dignitate, necessitate effectuum ubertate inter se pares esse videntur. In cælo quidem naturali unicum videmus solem, sed in morali tot habemus soles, quot ullibi virtutum comparent species. Nec immeritò Ethicæ Virtutumq; Ethicarum cultori hoc non postremæ difficultatis surgit dubium, quanam virtus priori, quanam posteriori sit ponenda loco, ne in utramque ipse sit injurius; illam alteri præferendo, hanc alteri postponendo, omnes siquidem & ortu, & statu, & dignitate, & necessitate, & utilitate videntur convenire. Nos vero, ne novitatis videamur studiosi, & eruditæ vetustatis contemptores ac inimici, tritam ac regiam sequimur viam, & à Fortitudinis explicatione nostram inchoamus operam. Tutius siquidem est, antiquam observare methodum, quam per spinosas argutias novum scrutari transitum. Cautius præterea plerorumq; sapientum amplecti sententiam, multis jam rationibus firmatam, quam paucorum quorundam obscurorum novatorum sequi viam, nullo certitudinis & rationis callo obductam.

2. Ne tamen illotis, quod ajunt, manibus rem tetigisse, & soli auctoritatis titulo vacivas aures dedisse videamur, nostram, quæ à Fortitudine, secundum *Aristotelem*, sumit initium, tractationem rationibus confirmamus. (1) à fortitudinis objecto. Versatur enita illa circa maximè difficilia, utpote quæ ipsam vitæ periculum solent afferre: imò circa ipsam mortem,

tem, quæ maximam ex sua quadam proprietate sibi tribuit, difficultatem, ea est occupata, cum mors speciale sit fortitudinis objectum, ut postea patebit. Jam autem virtutis proprium est, difficilia curare, difficilia gubernare, in difficilibus omnem mediocritatem observare. Et quo objectum habet difficilius quælibet virtus, eo etiam illustrior, eo nobilior & admirabilior. (2) à fortitudinis subjecto. Nam fortitudo est propria viri virtus. Reliquæ virtutes frequentius etiam foeminis solent convenire, quia & foeminis inest justitia, & eisdem tribuitur liberalitas & temperantia, aliæ etiam virtutes ipsis non denegantur. Rarius autem fortitudo in hunc sexum cadere videtur, cum ejus quasi naturæ hæc virtus sit incommoda. Naturâ enim hic sexus molliori ei, inconstantia, timori & aliis affectibus est subjectus, qui communem cum fortitudine haut facile inveniunt sedem. Fortitudo animi summam firmitatem & constantiam requirit, & timorem à suo subjecto exulare cogit. Cum igitur vir foeminâ sit prior, foeminâ sit potior, fortitudo etiam priorem & potio rem meretur locum. Nam quod prius habet subjectum, potior in etiam inest subjecto, merito prius est explicandum. (3) à fortitudinis statu. Hic plerumq; solet esse publicus, cum vir fortis pro Rege & grege secundum *Alphonsum*, pro Patriæ conservatione cum *Themistocle*, pro Patriæ libertate cum *Trasibulo*, aliisq; publicis bonis fortiter soleat pugnare. Quæ autem publica sunt, ea privatis minimè postponenda, sed omnibus modis anteferenda secundum illud vulgatum:

Publica privatis anteferenda bonis.

(4) A fortitudinis effectu. Hujus siquidem virtutis effectus sunt varii, ejusq; usus maximus in rebus etiam ponderosissimis. Si religionis conservare volumus puritatem, fortitudine opus est; si Republicam habemus integram, fortitudinis est beneficium. Si familiam servamus securam, fortitudinis est officium. (5) à fortitudinis proprio. Quia fortitudinis actiones maximum habent splendorem, & in oculos atq; admirationem.

tionem cadunt hominum. Unde Plato in *Lachete* dixit: ἡ ἀνδρεία ἐστὶ τῶν καλλίστων. Et Cicer. *l. i. Off.* Splendidissimum videtur, quod animo magno factum est. (6) à fortitudinis elogio. Nam veteres secundum *Scalig. exerc. 266. & 300.* fortitudinem solam putabant esse virtutem. Hinc illi soli videbantur virtuosissimi, qui præclare factis suam fortitudinem patriæ ostendebat. Alias rationes qui desiderat, eas apud Aristot. Interpp. legat, has allegasse hic brevitatis ergo sufficiat.

3. Fortitudinis theoriam duobus includimus membris, alterum *voci*, alterum *rei* suam locabit operam. Vocem breviter ut explicemus, notamus ejus. (1) *Etymologiam*. Fortitudo ab adjectivo *fortis* suam accepit originem, quia illi dicuntur sibi comparare fortitudinis virtutem, qui fortissimis factis, iisque creberrimis vitam suam illustrent, & habitum virtutis consummant. Et hæc immediata est derivatio. Quod autem mediatam concernit *Etymologiam alii* ab adverb: *Foras* fortitudinem dictam esse putant, quod illa hostem suum, qui foras est, superare doceat. Illi n. qui hostes nostri sunt, plerumque foras sunt, & extra patriam nostram, adeoque peregrini. Unde hostis in bona significatione veteribus peregrinum denotabat. Qui cum jure hospitii abuterentur, sub hospitalitatis beneficio quærebant hospitem periculum & infortunium: quâ de causa hostis vocabulum de inimico sumi captum est. *Alii* eam à *ferendo* deducere malunt, quia vir fortis ea, quæ ardua sunt & maximè difficilia, ferre ac sustinere potest, eademque propter virtutis & honestatis amorem suâ sponte quærit, & appetit.

4. (2) *Homonymiâ* non respuit fortitudinis vocabulû, sed variû accipit apud autores usum, Sumitur n. (1) *improprie* & ita tribuitur tum *brutiis*, tum rebus inanimatis, tum homini. *Brutiis* quando tribuitur triplicem admittit variationem. Significat n. (1) *animosiratem*, quæ quasi simulachrum quoddam fortitudinis in bestiis est. Sic Leo dicitur fortis, quia animosum est animal. Item canis dicitur fortis, quia

A cane

A cane non magno sepe tenetur aperis
(2) corporis magnitudinem, ut fortis idem sit quod robustus: sic tauri fortes dicuntur, quia immensæ magnitudinis corpus gerunt. (3) celeritatem, si Nonnio fidem habemus. Ita accipitur in illo Lucretii lib. 3.

Quidnam tremulis sacere & rubus hadi
Consimile in cursu possint ac fortis equi vis.

Deinde quando rebus inanimatis tribuitur, rem inanimatam & non nisi magna violenſia superabilem rem importat: sic turres dicuntur fortes &c. Homines etiam hanc impropriam significationem sibi vendicant & quidem triplici differentia. Sumitur (1) pro formositate. Sic Plaut. in Mil. a. 4. sc. V. 13. *Equit fortis visa est.* (2) pro divitiis & nobilitate: sic idem Plaut. in Trin. a. 5. sc. 2. v. 9. *Eū sororē deſpondiſſe ſuā in tam fortē familiā.* (3) pro robore corporis ejusdemq; firmitate. Sic Milo Crotoniaſes, Triſtanus Samius, Junius Valens, Ariſtomones Meſſenius fortes dicti fuerunt. (II) proprie in ſenſu ſpecifico ſumitur iterum triſariam. (1) in ſenſu imperfecto pro nuda diſpoſitione, quæ alias dicitur laborum tolerantia vel continentia. Sic Horat. lib. 2. *Epiſt.* 1.

Agricola priſci fortes, parvog, beaſi.

(2) in ſenſu generico, pro animi firmitate & conſtantia ad actiones honeſtas tam in adverſa quam in ſecunda fortuna obeundas. Sic omnis habitus virtutis, qui ex firmo animi propoſito perturbationes vincit, hac ipſa venit ſignificatione. (3) in ſenſu ſpecifico, pro habitu virtuoso, qui mediocritatem circa metum & fiduciaſ observat: ut h. 1. (III) Myſtice in ſenſu Theologico, & ſic tribuitur (1) *xar' è' Eoxny* DEO, quia inter alia Epitheta DEO etiam fortitudo tribuitur. (2) *Angelis pro habitu concreto*: ſiquidem illi ex prima ſua creatione fortes dicuntur ſpiritus. (3) *ſidelibus pro habitu inſuſo*, qui nihil aliud eſt, quam intrepida & perpetua conſtantia animi divinitus armati; qua ſi homo à DEO

sit ornatus, nullam penitus tyrannidem extimescit. Sic *Noë* contra ante-diluvianos, *Moses* contra Pharaonem, *Elias* contra Achabum, *David* contra Goliathum &c. summâ animositate usi fuerunt.

5. (3) *Synonymias* ratione hæc virtus dicitur alias *Magnanimitas*, grammaticè sc. sumptò hoc vocabulo, quia vir fortis animum in periculis sustinendis vere magnum adhibet. Item *Patientia*, *Tolerantia*, quæ tamen potius sunt dispositiones & viæ ad habitum, quàm habitus jam completus. Sic *Virg.* l. 2. *Æn.* vim etiam dicit fortitudinem.

Instat vi patria Pyrrhus.

Idem eandem *pulchritudinem* videtur nominare, dum fortem pulchrum appellat.

Satus Hercule pulchro

Pulcher Aventinus. Scal. de causis LL. c. 22.

6. Rem ipsam post vocis evolutionem aggredimur, & definitionem fortitudinis proponimus primum, deinde eandem breviter exponimus. Si enim totam rei naturam velimus intelligere, eandem nullibi melius, quàm in ipsa definitione possumus invenire. Definitio autem secundum Aristotelem & Aristotelicos est talis:

Fortitudo est virtus moralis, quæ servat mediocritatem circa metum & fiduciam.

7. Hanc definitionem ut exponamus, cum definitum jam sit declaratum, ejus partes hic & notamus & easdem explicamus. Definitio constat genere & differentia. Genus est, quod sit virtus moralis. Nam quod fortitudo sit virtus patet (1) ex ejus objecto: versatur enim circa metum & fiduciam. Metus a. & fiducia sunt affectus, circa quos corrigendos & dirigendos omnes virtutes sunt occupata. (2) ex ejus formali. Fortitudo enim observat mediocritatem, quæ observatio mediocritatis virtutis formam constituit: ubi a. forma est, ibi est etiam ipsa res,

res, quia forma dat esse rei, adeoq; fortitudo non potest esse vera virtus. (3) *ex fortitudinis proprio*: quia versatur in maximè difficilia, quod itidem genuina virtutis proprium est. (4) *ex fortitudinis effectu*. Ubicunq; n. reperitur virtuosus effectus, ibi etiam causa ad ut virtus, est necessum. Atqui in fortitudine reperitur virtuosus effectus. E. Major est certa, cum omnis effectus testetur de sua causa. Minor itidem negari nequit, cum effectus fortitudinis sint nobilissimi, unde hæc virtus etiam homines ipsos solet nobilitare. Deinde quod sit virtus *moralis*, probatur itidem. (1) *à causa efficiente*, quia moribus acquiritur & comparatur fortitudo. Nam est habitus ex eribus constitutus actionibus. (2) *ex virtutis moralis definitione*: quæ tota fortitudini conveniens. (3) *ex fortitudinis subiecto*. Quia in voluntate suam habet sedem, non verò in intellectu. In voluntate autem virtutes morales reperiuntur. (4) *ex fortitudinis usu*: ejus enim opera magni æstimatur in vita civili & politica, quæ non in theoria, sed in praxi consistit. Ergo etiam fortitudo circa mores versatur. (5) *ex fortitudinis actibus*: illa siquidem in actionibus humanis, quæ sunt aut formidabiles aut fiduciales, mediocritatem regiam observat.

9. *Differentia* desumpta est partim à materiali, quod est *modus & fiducia*. Accipiuntur a. (1) partim *naturaliter & physice*, quatenus se sequuntur naturalem hominis constitutionem & sunt affectus seu passionēs animæ sensitivæ; circa affectus n. hosce dirigendos fortitudo suam locat operam. Partim *habituiter, moraliter, & ethice*, quatenus scilicet ex habitu agendi in homine acquiruntur, & sic sunt vitia animi potius, quam affectus naturales, & hoc modo inter hæc duo vitia tanquam inter excessum & defectum versatur fortitudo (2) partim *interne* pro ipsis effectibus; partim *externe* pro rebus, affectus hos moventibus. Unde duplex oritur fortitudinis *objectum, internum & externum*.

10. *Internum* est, circa quod interius ipsa fortitudo est occupata, ut illud moderetur, & ita hæc duce omnis ejus aberratio evitetur. Estq; nihil aliud quam *affectus*, qui in rebus formidabilibus & fiducialebus solent aberrare, & vel ad defectum

descendere, vel ad excessum ascendere. Tales affectus sunt metus & fiducia. Cum enim fortitudo vera sit virtus, ut antea est declaratum, ideo ut circa aliquem affectum tanquam circa materiam internam illa versetur, necessum est.

II. *Externum duplex est: vel generale; vel speciale. Generale iterum est vel primum vel secundarium. Primum est formidabile & terribile.* Quod probatur (1) à formidabilium natura. Formidabile quod est, horrorem solet incurrere, adeoque malum ipsi naturæ inferre: quæ autem fiducialia sunt, potius bonum videntur promittere. Sicut præter alia etiam hoc constat (2) ex utriusque affectus definitione: Spes definitur (ad cuius naturam fiducia quam proximè accedit) quod sit affectus bonus, quod dum bonum futurum appetitur, cor ad illud recipiendum se præparat & dilatat. Timor vero seu metus, est affectus malus, qui ex spirituum coarctatione & cordis compressione ob imminentis mali fugam oritur. Ex quibus omnibus patescit, magis virtutem debere esse occupatam circa formidabilia, quam circa fiducialia. (3) à virtutis proprietate. Quod est difficilius, in virtutum objectis, circa illud potissimum virtutes sunt occupatæ, ut patet ex 2. Eth. 3. At difficilius est sustinere & perferre formidabilia, quam fiducialia. Illa enim mala sunt, hæc bona esse possunt; illa in passione, hæc in actione consistunt. Jam difficilius est mala perferre, quam inferre. (4) à fortitudinis splendore. In quocumque objecto magis conspicua est vis fortitudinis, circa illud potissimum versatur. Atqui vis fortitudinis magis conspicitur in formidabilibus, quam in fiducialibus, quia illa fortitudinem erigunt, acuiunt; hæc v. fortitudinem laxant. (5) à fortitudinis officio. Quod magis solent perturbare animum circa illa etiam, magis occupata est fortitudo. Atqui formidabilia magis perturbant ipsum animum. E. Notandum a. h. l. quod formidabilia alia sunt *ὄπις ἀνθρώπων*, quæ nimirum, maiora sunt, quam ut ab humana mente possint vel contemni, vel sustineri, E. G. Terræ motus, fulgura, tonitrua &c. alia vero sunt *κατ' ἀνθρώπων*, quæ suo modo ab hominibus sanâ mente præditis possunt tolerari & superari. Non illa, sed hæc objectum fortitudinis cōstituent.

12. *Secundarium est fiduciale βαρεγγαλλέον*, quod hominibus in rebus adversis fiduciam aliquam afferre, eosque, inimicos redere potest. Quae omnia ex praecedentibus jam sunt firma. Sunt autem illa fiducialia in duplici differentia, *vel ὑπὲρ ἀνθρώπων*, quae plane sunt divina, & omnia hominum auxilia superantia; unde maximam confidentiam, consolationem & spem libertatis solent afferre; quale auxilium Deus olim & ad huc hodie solet Martyribus offerre, eosque contra omnem hostium tyrannidem animare: *vel κατ' ἀνθρώπων*, quae in humanis solet consueta esse auxiliis, & in rebus adversis atque periculosis homini fiduciam addere. Hujusmodi sunt amici, divitiae, munitiones, arma &c.

13. *Speciale objectum est Mors*, quae omnium terribilium terribilissimum. Intelligitur autem potissimum *mors bellica*, quae omnium est *honestissima* (1) *ratione objecti*, quia in periculo honestissimo opperitur, qualia sunt pericula bellica. Bellum enim, si justum sit, ex justa & legitima causa susceptum, modo justo etiam gestum, utique etiam pericula bellica erunt honesta (2) *ratione scopi*, quia pro defensione aliorum nimirum religionis, patriae, libertatis, legum, parentum &c. suscipitur. Quae omnia non nisi ad solam tendunt honestatem (3) *ratione consequentis adjuvantis*, quia fama, quae est aeternitatis lingua & tuba eam sequitur.

14. Partim à *Formali*, quod consideratur, tum *ratione sui*, tum *ratione extremorum*, quia ex utroque mediocritas promanare solet. Ratione sui quando consideratur, omnes circumstantiae probe sunt considerandae & observandae. (1) *Personae*, in qua requiritur partim *scientia*. Nam quae ex ignorantia oriuntur facta, nullam penitus veram habent fortitudinem. *Arist.* quidem lib. 3. cap. 8. etiam hujus fortitudinis facit mentionem, quod detur quaedam fortitudo infamia seu ex ignorantia profecta quam definire solent, quod sit animositas quaedam in adveniendis periculis profecta ex periculi ignorantia. Verum ipse Aristoteles constituit, quod illa sit saltem apparens fortitudo. Partim *libertas*, quia fortitudo non debet esse, coacta quam homines poenae formidine compulsi ad legum iussa patrare & periculis masculè sese obiectare solent. Hanc ne eadem ratione Aristoteles respicit. Partim *integritas*. Pueri n. ut virtutis non sunt capaces, ita nec fortitudinis

nis

nis possunt esse observatores. Huc pertinet & illa, quod communiter ad sexū hæc virtus restringitur virile, quia Ciceronis iudicio ipsa est propria viri virtus.

15. (2) *Objectis* cuius notanda (1) *magnitudo*. Pericula nulla, quibus vir fortis est subiectus, sunt longe maxima. (2) *multitudo*: quia sunt quotidiana. (3) *conditio*. Ita debent esse *humana*, quia quæ sunt supra hominē, tum in fiducialibus tum in formidabilibus, ea nemo sanæ mentis appetit. Deinde debent esse *honestæ*. Nā quæ ab honestate sunt remora, virum fortem non constituunt. Peccant ergo illi, qui multis sceleribus mortem violentam sibi attrahunt. Hi si quandam in pœnarū inflictione præ se ferant fortitudinē, ea minimè est vera censenda. Tandem debent esse *licita*. Quæ n. legibus divinis & humanis sunt prohibita, huic virtuti non sunt consentanea. Unde *divitibus* gravissimam corpori suo injuriam afferunt, dum violentas ipsi manus inferunt.

16. (3) *Modi*. Consistit hic (1) *in libera electione*. Unde & illa fortitudo, ad quam iure quodam sumus adstricti, nimirum *civilis*, apparens tantum est, non vera, quia leges à singulis civibus eā in defendenda patria requirunt. (2) *in prudenti operatione*. Nam prudentiā hic opus est, & quæ in sola experientia, non a. in vera prudentia fundatur fortitudo, illa saltem apparens dicitur ab *Arist.* d. l. qualis est *militaris* (3) *in constanti continuatione*. momentanea enim fortitudo, nulla est fortitudo, sed quæ perpetua est, ea vera perhibetur.

14. (4) *Finis*. Sic vir fortis non ager (1) *ob vindicta cupiditatem*, qualis fortitudo est iracunda *Arist.* d. l. (2) *non ob lucri & prædæ magnitudinem*, ut milites. (3) *non ob nudam spem evasione*, & est in fiduciaria fortitudine. (4) *non ob vana gloria cōsecutionem*. Sed (5) *propter solam honestatem*. Sicut n. omnis virtus solam respicit honestatē, ita etiam vir fortis solius honestatis gratia operetur. Reliquas circumstantias breviter, ergo hic rejicemus.

18. *Extrema fortitudinis duo* sunt: alterum in excessu, nimirum *Audacia* quæ est vitium morale quod peccat in excessu circa metum & fiduciam. Notandū h. l. quod hoc vitium nomine sit unum, re ipsa v. duplex. Nam continet (1) *αὐτοθάρσυν*, quæ est vitium morale, quod peccat in excessu circa metū (2) *βραχυθυμία* s. audaciam proprie sic dictam, quæ est vitium morale, quod peccat in excessu circa fiduciam.

19. *Alterum in defectu Timiditas*, quæ est vitium, quod peccat in defectu circa terribilia. Ubi notandum quod Timiditas h. l. non sumatur *Physicè* sed *Ethicè*, non pro nature affectu, sed pro vitioso habitu. Quo etiam referre solent *Desperationem*, quæ est vitium morale, quo animus in confidendo deficit, & metuendo modum excedit. Tantum est, quod de nobilissima Fortitudinē hæc vice volumus afferre.

20.
31
IN NOMINE JESU!
EXERCITATIONUM ETHICARUM
DISPUTATIO X.

De

TEMPERAN-
TIA.

Quam

PRÆSES

M. JOHANNES *Deutschman*
Jutrebocensis.

ET RESPONDENS

JOHANNES HENRICUS HELLENIUS
Oldenburgensis Frisius

proponent publice

In Auditorio Minori Ad d. Junij
Horismatutinis.

WITTEBERGÆ, Excudebat Joh. Hake, M. DC. LII.

IN NOMINE IESU
DISPUTATIONUM ETHICARUM
DISPUTATIO I.
DE
TEMPERAN

TIA

PRÆFAT.

M. JOHANNES

Landesscola

ET RESPONDENS

JOHANNES HENRICUS HEIMANN

Magister

Magister

In Anst. d. W. d. d. J. 1704

Landesscola

WIT. JOHANNES HENRICUS HEIMANN

WIT. JOHANNES HENRICUS HEIMANN

I. N. J.

Temperantiam humane vite custodem esse, docuit jam olim suo tempore Plato in Charmide. Nec abs re est quod asseruit divinus Philosophus. Hæc enim totius vite omniumq; reliquarum virtutum non tantum condimentum, sed verum reipsa est nutrimentum. Nulli vite nostræ status est, nec ulla ejusdem societas, quæ remota Temperantia consistere posset. E contra recte judicavit Xenophanes: *Nibil mali in homine nasci posse, qui Temperantiæ, quæ sapientiæ fundamentum est, amplexus fuerit.* Hanc ergo Virtutum Helenam ut exemplis observemus & exerceamus, jam verbis & certis quibusdam thesibus exponere libuit. Sit ergo sub Temperantiæ Autore & Fautore Thesis

I. Primam Virtutum Moralium, quam Fortitudinem salutant Ethici, præcedenti disquisitione exposuimus; secundam in harum Virtutum choro, quam Temperantiam vocant, præfenti vice proponimus. Ne tamen nostrum ordinem aliquis vel allatrare vel accusare præsumat, certas hic sistimo rationes, & sic hujus methodi allegamus probationes. Immediatè igitur Temperantia sequitur Fortitudinem. (1) *ratione objecti.* Quia utraq; circa magnos versatur hostes, eosque domare docet. Fortitudo externorum hostium propellit violentiam; Temperantia internorum hostium domat concupiscentiam: illa externam ejicit tyrannidem, hæc internam dirigit voluptatem. (2) *ratione subjecti.* Quia Temperantia requirit animum constantissimum & ab omni illicita commotione liberum, in quo maximam cum Fortitudine habet convenientiam; huic siquidem nihil magis videtur dissonum, quam ingenium inconstantia turbatum. (3) *ratione modi.* Fortitudo suos exercet labores pugnando, vincendo & triumphando. Temperantia etiam hoc in passu suam sequitur comitem: unde diligenter & fideliter contra illicitas solet pugnare

gnare voluptates, easq; mediocritatis censurâ ita gubernare, ut nec ullibi deficient, nec ullibi excedant, unde hac in re utramque comparando, Poeta ipsam Temperantiam Fortitudinis nomine non ineleganter nuncupare voluit dicens: Fortior est qui se, quam qui fortissima vincit.

Mœnia.

(5) *nutiense effecti*. Sicut Fortitudo maximum in repub. usum habet, quâ sublata nunquam veram potuit servare vel tranquillitatem vel felicitatem vita civilis: ita Temperantiæ maximus est usus sive œconomici sive politici status speciemus administrationem, ita ut verus totius humanæ vitæ custos sit, sicut ex Platone supra docuimus.

2. Ordine investigato rem ipsam quoque aggredimur, & de Temperantiæ Virtute duo persequimur, nim. 1. *ὀνομαστικῆς*, quæ nominis tradit & absolvit evolutionem & 2. *περὶ γματολογίας*, quæ rei ipsius scrutatur naturam. Et quia sine cognitione vocis & distinctione ambiguitatis velle ad rei considerationem venire, nihil aliud est quam tempus perdere, ut habet Galen. l. i. de Meth. c. 5. ideò ab illius consideratione nostrum jam facimus exordium.

3. Onomatologia explicat (1) Etymologiam, secundum quam Temperantia dicitur à Temperanti, sicut Fortitudo dicitur à forti, unde facile apparet eam dici (1) à *subiecto*, quia in viris Temperantibus reperitur. Non enim qualibet moderata actio Temperantiam constituit, sicut non omnis iusta operatio statim ipsa est iustitia. Sed quam vir Temperans temperanter instituit operationem, ea demum vera est temperantia. Verum cum hæc non prima ejus sit derivatio, dicitur etiam (2) ab *actu* sc. à *temperando*. Temperans n. est, qui omnes suas actiones, præsertim in voluptatibus temperare didicit. Temperare v. significat suo ordine, mensura atq; tempore rem administrare, adeoq; omnes circumstantiarum classes observare. Et cum verba sint intelligenda secundum subjektam materiam, Temperantia vi etymologias nihil aliud erit, quam censura affectuum, censura voluptatum &

men-

mensura inordinatorum appetituum. Hinc Cic. pro Fontejo verè dixit. Vir frugi & in omnibus vitæ partibus moderatus ac temperans, plenus pudoris, plenus officii, plenus religionis. Idem in Parad. An temperantem dices, qui in aliqua libidine se continuerit, in aliâ se effuderit.

4. (2) *Homonymiam*. Sumitur vox Temperantiæ (1) *improprie pro temperantia quodam simulacro*, & hac ratione tribuitur etiam brutis, sicut apibus adseribitur Temperantia, quia odio habeat unguentis delibutos, aut alioquin à recenti venere venientes, *Alian. l. 5. de nat. anim. c. 11. Item aquilæ l. 2. c. 26.* quod sitim pariat, nec se pulvere voluerit, sicut cœteræ faciunt aves. Capitonem piscem etiam temperantissimum esse, tradit idem l. 1. c. 3. Cicada etiam dicitur temperans & Accipenser, à quibus orta sunt proverbialia: Vivere rore instar Cicadæ. Vivere vento instar Accipenseris. (2) *genericè & quidem dupliciter: Vel quatenus significat virtutem ac moderationem omnium affectuum, & sic omnes virtutes sub suo ambitu comprehenditur. Cic. l. 5. de Finib. Temperantia est moderatrix omnium commotionum.* Vel quatenus significat virtutem ac moderationem omnium voluptatum, ut est apud *Acciaii. l. 3. c. 10. n. 123.* Dubitaret, inquit, quispiam, quod Philosophus videtur removerè à voluptatibus, quæ sunt secundum visum, auditum & odoratum, ipsam temperantiam: verum istæ sunt voluptates & deberent esse materia aliquarum virtutum & circa eas deberet versari mediocritas, & excessus item atq; defectus: quæ mediocritas deberet reduci ad aliquam illarum virtutum quatuor, quæ sunt capita reliquarum. Non erit a. talis mediocritas appellanda prudentia, non iustitia, neq; fortitudo: relinquitur ergo ut sit Temperantia, & ad eam reducatur, cuius oppositum videtur sensisse Philosophus. Dicendum ad hoc (respondet) quod duobus modis accipi temperantia potest. Uno modo communiter dicta, quæ erit mediocritas circa voluptates sensu percipiendas: alio modo proprie dicta, quæ est mediocritas circa voluptates gustus & tactus in partibus corporis determinatis &c: (3) *specificè pro illa virtute morali,*

quæ gulæ ac Veneri leges ponit, seu circa voluptates gustus & tactus versatur.

5. (3) *Synonymiam*. Dicitur aliàs. (1) *Continentia*. A qua tamen differt sicut virtus à semivirtute, sicut habitus à dispositione, sicut perfectum ab imperfecto; & quia continens ex affectu, temperans vero ex electione & consulto operatur. (2) *frugalitas* 3. Tuscul. ubi Cicero ait: Frugalitatis esse proprium motus animi appetentis regere & sedare, semperq; adversantibus libidini moderatam in omni reserare constantiam. Verum nec hic plena est convenientia, sed differunt ut latius & angustius, ut genus & species. (3) *Moderata*. Sed hæc propriè circa honores; Temperantia a. circa voluptates versatur.

6. *Pragmatologia* continet potissimum tria (1) *Definitionem* (2) *Definitionis resolutionem & explicationem*. (3) *Specierum enumerationem*. Definitio apud Aristotelem l. 3. ad Nicom. talis legitur: *σωφροσύνη δὲ μεσότης τῶν ἡδονῶν* h. e. ut explicent Aristotelici: *Temperantia est virtus moralis, que servat mediocritatem circa voluptates, quæ ex cibo potu & venere percipiuntur.*

7. Definitionem hanc si resolvimus, & genus & differentiam specificam in ea deprehendimus. Ad Genus pertinet quod Temperantia sit (1) *Virtus*. Hoc siquidem nemo negare poterit, qui saltem prima Ethicæ limina salutaverit. Sive n. autoritatem, sive rationes spectemus omnia pro nostra stant sententia. *Autoritas* hic est philosophi non uno in loco Vid. l. 2. Eth. 1. & 7. item 3. Eth. c. 10. l. 1. M. c. 22. l. 2. ad Eudem. c. 8. & c. *Autoritas* hic est omnium interpretum sive illi græci sint, sive Latini, sive alius etiam gentis. *Autoritas* hic etiam est omnium aliorum Ethicorum, quia omnes in Temperantia virtuosam agnoscunt naturam. *Rationes* quod concernit, sive consideremus Virtutis definitionem, sive ejus divisionem, sive ejus constitutionem, sive ejus proprietatem, aut alia etiam, quæ propius ad virtutem videntur accedere naturam, omnia hæc virtuosam etiam faciunt Temperantiam. Temperantiam ergo veram esse virtutem firmiter inde colligere possumus.

8. (2) *Virtus Moralis.* Quod a. *Temperantia sit virtus Moralis*, probatur (1) a. *Temperantia materia.* Qualis n. materia, tale etiam debet esse materiatum. Hujus a. virtutis materia sunt voluptates, quæ ex gustu & tactu percipiuntur, & hæc potissimum in hominum actionibus conspiciuntur adeoq; in moribus consistere videntur & per consequens harum voluptatum virtus a. m. Temperantia erit moralis. (2) a. *Temperantia forma*, quæ est *μετρίτης*, ut ex definitione cuiuslibet constare potest. *Mediocritas* a. hæc formale virtutis Moralis constituit. Ubi ergo est virtutis moralis proprium formale, ibi etiam illius virtutis est natura. Atqui in Temperantia est illius virtutis formale. E. (3) a. *Temperantia difficultate.* Sicut n. Virtus moralis difficillima res est & difficillime propter miram circumstantiarum varietatem observatur: ita etiam Temperantiâ nihil est difficilius. Hinc ille Menedemus, cum juvenis quidam dixisset: Magna res est assequi, quæ quis desiderat, dixit: Multo major est, omnino non desiderare ea, quibus nihil indiges. (4) a. *Temperantia preciositate.* Preciosissima res virtus est moralis, nec ulli cedit Temperantia. Hinc *Agessilaus* rex dixit: Præstantius duco, ut quis sibi ipsi libertatem servet, quam ut aliis libertatem adimat. Intelligit enim neminem esse liberum, qui serviret cupiditatibus: intellexit nullum esse imperium speciosius, quam si quis animo suo posset imperare.

9. *Differentia continet tum objectum tum formale.* *Objectum* est vel internum n. *amor & cupiditas voluptatum.* Quod a. Temperantia circa aliquod internum objectum versetur, patet. (1) *ex Temperantia etymologia.* *σωφροσύνη* græcis dicitur q. *σῶς κατὰ τὴν φρένα*, salvus & incolumis quoad animum. Si igitur hanc animi nostri incolumitatem tueri volumus per Temperantiæ virtutem, ut temperantiæ nostrum excolat animum necessum est. (2) *ex Temperantia natura*, quia est Virtus. Omnis autem virtus circa interiores affectus est occupata. (3) a. *Temperantia synonymia.* Dicitur n. libidinum medicina, voluptatum censura. *Libidines* a. & voluptates in-
facul-

facultate animi appetitiva suam habent sedem. Ergo ibi etiam suum elaborabit objectum Temperantia. (4) *ex Temperantia energia*. Internas n. easq; eximias habet Temperantia operationes, quæ internum ejus objectum aperte arguunt.

10. Vel *Externum* quod iterum vel *primarium* ut sunt voluptates. Ubi tamen notandum, quod non sint intelligendæ, (1) voluptates *naturales*, quatenus de perfectione sua & integritate gaudet, lætatur & exultat natura, quod mens sana sit in corpore sano. (2) neq; *morales*, quas homo virtuosus ex virtutis actione percipit. Sed (3) *animales*, non quidem omnes sed illæ potissimum, quæ in gustu & tactu reperiuntur. Dicuntur hæ voluptates corporis non *ratione efficientis*, quasi corpus sine anima posset ejusmodi voluptates producere. Næ corpus absq; anima est nuda materia, operationes a. non à materia sed à forma solent promanare. Neq; *ratione perceptivæ*, quasi solum corpus absq; anima illas posset percipere. Nam ut in corpore inanimato nullus datur sensus, ita nulla ibi reperitur perceptio. Sed corporis dicuntur voluptates (1) *ratione proximi subjecti*, quia proximè à corpore recipiuntur & in membris corporis existunt. (2) *ratione instrumenti* quia per instrumenta corporea exercentur. (3) *ratione effecti*, quia in corpore suas habent *esse yceias*, (4) *ratione discriminis*, ut distinguantur hac ratione à voluptate honesta, à voluptatibus animi. (5) *ratione communitalis*, quia etiam bestiis sunt communes.

11. Quo loco & illud notandum, quod Temperantia non eodem modo circa voluptates gustus & tactus versetur, sed magis suam exerceat vim erga voluptates tactus quam gustus. Probat hoc (1) *ex ratione communitalis*. *νομορθεϊα νηδων* *τον αισθησεων* inquit Arist. l. 3. c. 10. per totum siquidem corpus hic sensus diffunditur, ac proinde eo magis requiritur medicinam, quò latius suam extendit energiam. (2) *ex instrumentorum pluralitate*. Plurima eni n tactum percipiendi in corpore inveniuntur instrumenta, & tamen in unoquoque facile

facile mediocritatis regulam transilire' possumus. Quoa-
plura sunt instrumenta, eo magis sui directionem atque usur-
pationem requirunt. (3) *ex difficultate*. Virtutis n. est circa
difficilia versari. Longe a. difficilius est resistere illis volupta-
tibus, quæ ex tactu oriuntur, quam his, quæ ex gustu percipi-
untur. Siquidem illarum plenior, harum minor est perfrui-
tio, id quod duplici confirmat exemplo Philof. d. I. (1) eorū,
qui vina cibos & obsonia explorant gustando. Hi n. leviter
duntaxat & quasi primoribus labris illa attingunt, qua in re
aut nulla aut perexigua certe est voluptatis perfructio (2) ex-
emplo *Philoxeni*, qui ut plenius voluptate gustus perfrui pos-
set, optavit sibi hic obsoniorum gurges atq; heluo, ut ipsum
d. I. Aristot. vocat, collum longius quam gruis, eo ipso innu-
tens longe majorem & diuturniorem esse voluptatem tactus
quam gustus. (4) *ex peccatorum circa tactum pluralitate*. Nam
indies magis peccatur circa tactum, quam circa gustum. Ex
quo a. sensu majora & plura surgunt peccata, is etiam eo mag-
is curandus. Atqui de tactu verum prius E. Et per conse-
quens Temperantia magis versabitur circa tactus, quam cir-
ca gustus voluptates. (5) *ex exigua gustum percipiendi duntione*.
Gustus n. tantum in exigua corporis parte, nim. lingua & pa-
llato reperitur; ideo leviter percipitur & iterum citò evanes-
cit: Tactus v. latius diffunditur per totum corpus, adeoque
in omnibus corporis partibus sentitur. (6) *ex gustus proprie-
tate*. Gustus n. per se nullam videtur asserre voluptatem ni-
si ratione tactus, per quem gustus suam accipit voluptatem &
fit jucundus. Quamdiu siquidem cibus & potus attingit lin-
guam & palatum, harumq; partium nervos & membranas,
quæ tactus sunt instrumenta, tamdiu etiam saporis percipi-
mus & ex saporibus voluptatem concipimus. Propter quod
a. unum quodq; est tale, illud magis est tale. Jam gustus fit
voluptatis officina propter tactum. E. tactus magis est talis.
Gustus propter tactum fit obiectum temperantiae. E. tactus
voluptates magis sunt obiectum temperantiae.

11. *Secundarium Temperantiæ objectum sunt Dolores.*
 Probatur (1) *autoritate Arist.* l. 3. c. 10. ἡ πῶν γδ κχι ἐχ ὁμοίως δεῖ
 πῶσι πὸς λύπας. Idem assertit i Magn. Moral. c. 22. (2) *ratio-
 nes*: quia absentia voluptatum homini intemperanti affert
 dolorem. Dolet n. se non posse frui voluptatibus, quæ res
 ei affert dolorem. Intelligendi a. hic sunt Dolores non om-
 nnes, sed illi tantum, qui ex nimio desiderio voluptatum vel
 illarum privatione sunt orti. Tandem notat *Accia.* l. 3. Eth.
 c. 10. n. 126. quod aliter in actibus circa dolores se habeat forti-
 tado, aliter temperantia, aliter intemperantia, aliter Timi-
 ditas. Fortis n. aut non dolet, aut non plus quam oportet
 dolet, cum adsunt ea, quæ dolorem afferunt. Temperans
 non dolet, cum absunt ea, quæ voluptatem afferunt.
 Timidus dolet presentia eorum, quæ dolo-
 rem afferunt. Intemperans dolet absentia eorum, ex qui-
 bus habet voluptatem.

12. *Formale Temperantiæ consistit partim in mediocri-
 tatis regula, quæ varias circumstantiarum classes examinat &
 observat (1) Subjecti, quod differt partim ratione ætatis, quia a-
 liæ voluptates pueris, aliæ senibus conveniunt. Partim ratio-
 ne status: ita aliis voluptatibus gaudent principes, aliis ratioci.
 Partim ratione sexus. Ita mulieres muliebres, viri viriles ex-
 petere debent voluptates. (2) Objecti. Aliæ siquidem volu-
 ptates sunt honestæ, aliæ inhonestæ. Honestas tantum expe-
 tere voluptates oportet, iisq; presentibus moderatè uti; ab-
 sentibus v. non in moderate dolore, aut nimio earum deside-
 rio teneri. Ita temperans potest necessarium cibum & potû,
 licitamq; & honestam Venerem conveniente ætate expetere,
 illisq; acquisitis moderatam percipit voluptatem. Non a.
 illicitas debet appetere voluptates, quia ut habet Arist. l. 3. c. 11.
 ὁ πῶφρων ἐχ ἡδεται, οἷς μάλιστα ὁ ἀκόλαστος, ἀλλὰ μάλλ ν
 εὐχεραίνει, ἅτε ὅλως οἷς μὴ δεῖ. ἅτε σφόδρα τοῖς τῶ ἡδενί,
 ἅτε δὲ πῶν. ων λυπῶται. (3) Modi, qui variis ab Arist. exprimi-
 tus*

tur particulis 3. Eth. II. usurpat (1) μέσως: ὁ σάφρων μέσως
 ὡς τὸ ἄλλο ἔχει. (2) μετρίως. Dicit n. ἐδ' ἄνθρωποι ἢ μετρίως.
 Et ad Eudem. c. 22. exprimit hunc modum in idem 2. particu-
 lis (1) ὀλίγως (2) ὀρθῶς. Quibus omnibus indicare voluit.
 (1) μεσότητά f. mediocritatem veram esse observandam (2)
 μετρίως vel secundum legitimam mensuram voluptates esse
 usurpandas (3) ὀρθῶς recta rationis esse adhibendam. Hæc
 n. nisi quis adhibuerit, veram temperantiam habere non po-
 terit. (4) finis. Hic est varius (1) honestatis. Sicut enim o-
 mnes virtutes honestatem semper respiciunt, eandemq; in o-
 mnibus suis actionibus sequuntur: ita etiam Temperantia ho-
 nestatis sequitur normam & ad eandem in omnibus
 suis actionibus tanquam ad scopum certum collimat.
 (2) Valentudinis s. sanitatis: ut eas saltem appetat voluptates,
 quæ aut sanitatem conferunt, aut saltem eandem non impe-
 diunt. (3) Existimationis. Nec n. famam aut existimatio-
 nem in voluptatum studio negligere poterit, cum fama & vita
 pari passu ambulare dicantur. Reliquas circumstantias nim.
 quantitatatis, facultatis, temporis, loci &c. brevitas ergo hic ex-
 plicare non possumus.

14. Partim in vitiorum fuga. Duo circa Temperan-
 tiam occurrunt vitia, alterum in excessu Intemperantia, quæ
 est vitium morale, quod in excessu peccat circa voluptates. Alte-
 rum in defectu nim. Stupiditas, quæ est vitium morale, quod pec-
 cat in defectu circa gustus & tactus voluptates. Hoc vitium pro-
 prio aliàs caret nomine, à Philosopho tamen, ut declaretur,
 quoad fieri potest, vocatur insensibilitas, quæ in admodum
 paucis reperitur, quia non videtur esse humana; cum homo
 principium sentiendi habeat commune cum aliis animalibus;
 & cum alia animalia convenientes & inconvenientes cibos
 discernant, illos appetant, hos fugiant, multo magis homines
 hoc facere videntur, qui ratione sunt præditi. Unde tales ho-
 mines non facile reperiantur, paucissimi a. hoc pacto insensi-
 biles

biles erunt, qui (ut inquit Cicero) aspernentur oculis pulchri-
tudinem rerum, non ordine ullo, non tactu, non sapore capi-
antur, excludant auribus omnem suavitatem &c: Intelli-
genda a. h. l. potissimum insensibilitas circa voluptates gustus
& tactus, cum media & extrema circa eandem debeant versa-
ri materiam. Temperantia a., medium *ἀναστροφῆς*, circa
voluptates gustus & tactus versatur, ut supra exposuimus.

is. *Species Temperantiae* h. l. non explicamus, sed tan-
tum breviter enarramus. Temperantia dividitur in *frugali-
tatem & Castitatem*. *Frugalitas*, quae circa cibum & potum
versatur, habet alias duas species, nimirum, *Abstinenciam* medio-
critatem circa cibum; *Sobrietatem*, circa potum. *Castitas*
a. est Temperantia quae servat mediocritatem circa Venereas.
Et haec de *Temperantia* dicta sunt.

Est sacra lux Virtus, mentes collustrat opacas,
Et dat splendorem praemia magna Viris.
Aurca *Sophrosyne* virtus ut optima *lucce*,
Oppida *lucce* sacrat, *lucce* beatq; domos.
Sophrosynes lumen mentes & corpora servat;
Ast densis tenebris *Vina* Venusq; nocent.
Splendida Sophrosynes HELLENI lumina captas,
Qua duce salvus eris! qua duce, doctus eris!
Honoris ergo
addebat

PRÆSES,

Nata *Jovis Pallas* fertur sine matre *Poëtis*;
Sed mihi *Sophrosynes* filia *Pallas* erit.
Sit pater in caelis, genetrix tamen apta *Minerva*
Sophrosyne virtus, datq; fovetq; *saphos* &
Sponsus erit *Nata*, fuerit qui *Mateis* arriens
Sic *Sophia Helle* tua est, dum tua *Sophrosyne*.

Ita sympathota suo arimitu gratulabatur
Anthon Gunther Hartken, Oldenb. Frisius.

32
IN NOMINE JESU!
EXERCITATIONUM ETHICARUM
DISPUTATIO XL

De

LIBERALITATE

Quam

PRÆSES

M. JOHANNES *Deutschman*

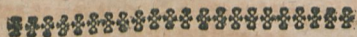
Jütrebocensis Saxo.

ET RESPONDENS

JOACHIMUS CHRISTIANI, Neo-Brandenburgensis
Marchicus

publice proponunt

Ad d. 15. Novemb. Horis pomeridianis
In Auditorio Minori.

WITTEBERGÆ,
TYPIS JOHANNIS HAKEN, M.DC.LL

IN NOMINE IESU
EXERCITATIONUM ETHICARUM
DISSERTATIO XI

LIBERALITATE

M. JOHANNES SEIBERLING

JOACHIMUS CHRISTIANI, NEO HADDEBER-
GENSIS MEDICUS

WITTEB. 1711
HAB. NOV. 1711
IN AUSTRIA
1711

I. N. J.

Explicatis virtutibus, quæ in bonorum corporis perfectione consistunt; ad eas jam recta viâ progredimur, quæ bonorum fortunæ cursum dirigunt & perficiunt. Duo a. fortunæ bona sese potissimum nobis offerunt, *divitiæ* scilicet & *honores*. In utrisq; coercentis & componendis virtutes sunt occupatæ. Cum a. divitiæ vel sint mediocres, vel majores; circa illas versatur *Liberalitas*, circa has *Magnificentia*. De illâ hæc vice sumus asturi.

2. Cum de quæstione, *An sit*, nullum possit oriri dubium; siquidem reclamaret ipsa experientia & Ethicorum omnium *ὁμοψήφια*; cumque etiam de iis, quæ sensibus sunt obvia, nequaquam sit dubitandum; eam præsupponimus, & statim nos ad ipsam definitionem convertimus. Definitur autem *Liberalitas*, quod sit *virtus moralis, quæ servat mediocritatem in pecuniis modicis dandis & accipiendis*.

3. Definitionem sequitur *Definitionis explicatio*. Continet autem ea partim *Definitum*, partim *ipsam declarationem*. Definiti enodatio tribus absolvitur membris: (1) *Etyologia*: Secundum hanc liberalitas dicitur à *libertate* seu à *libero*. Denominatio hæc desumpta est. (1) à *Subiecto*, quia hæc virtus dignissima est homine libero, & ingenuo, neque infervilibus reperitur subiectis. (2) *Ab Objecto*, quia circa res honestas & liberas versatur. Non enim is liberalis censendus est, qui coactè aut ob alias causas solet erogare elemosynas, sed qui ex liberrima voluntate beneficentiam aliis exhibet. (3) *Ab effectu*: quia hæc virtus à servitute divitiarum, plus quam *Ægyptiaca*, nos vindicare & in auream libertatem asserere solet. Quid enim aliud est avarus, quam divitiarum servus? Unde *Sophocles* dicit *Φιλάργγον τὸ μὴ βαρβαρῶν ἦν*. h. e. Avarus esse, turpissimum barbarorum genus est. Et *Cicero* inter alia mancipiorum genera etiam avaros recenset *Parad. 5*. Nam si omnia obediunt pecuniæ, avari vel maximè eidem dicuntur obedire & inservire, ut rectè scribat *Virgil*. *Auri sacram famem Mortalia pectora cogere. Li-*
bera-

beralitas a. reddit nos liberos & ab hac turpissima servitute tutissimos. Unde verè ipsi & libertatis & liberalitatis nomen conveni-
re videtur. (4) *ab exercitio*: Dare & accipere libertatis sunt actus. Jam a. & datio & acceptio sunt actiones liberrimæ. Dat vir liber-
lis liberè, quia dat ex virtutis amore; dat liberè, quia dat expedite
& promptè; dat liberè, quia dat sine omni recompensatione. Si
autem datio est libera, etiam acceptio est libera. Vulgo quidem
dicitur: *Beneficia accipere est libertatem vendere*. Sed hæc non at-
tendit vir liberalis, qui non propter utilitatem, sed honestatis gra-
tia suas spargit divitias. Emerere, & vendere non sunt virtuoso-
rum, sed mercatorum. (5) *à proprio*; quia dat libenter & sine omni
dolore, ἡδέως καὶ ἀλύπως. Nam quemadmodum hominis est
liberi semetipsum regere, ire quo velit, redire unde velit; Ita quoq;
viri est liberalis, libere cuivis dare, & quidem maximà cum volun-
tate sine omni dolore. (6) *à reliquarum linguarum consensu*. Græ-
cis ἐλευθεριότης liberalitatem significat; ἐλευθερία autem & li-
bertatem & liberalitatem denotat. Utrumq; tamen dicitur
ἐλευθερία quod latinis liberum dicitur. Huic collactæum
est, quod Germanis hæc virtus appelletur *die freygebigkeit* /
quæ vox non aliunde, nisi à *libera donatione* suam habet originem,
cum id clarissime apices & syllabæ videantur sonare & probare.

4. (2) *Homonymiâ*. Sumitur vox liberalitatis. (1) *populariter*
pro quavis pecuniæ erogatione, quæ à quibusvis sine circumstan-
tiarum respectu instituitur, interdum etiam iusto largius. Sic vul-
gus etiam prodigos appellitare solet liberales. (2) *Generaliter*; qua-
tenus significat omnem donorum distributionem, quæ fit legiti-
mo modo. Quæ ratione includit Magnificentiam. Sic liberalitas tri-
buitur Deo. *Officium*, inquit *Seneca* lib. de beneficiis, *liberalitatis*
*est, omni perenti dare, Deos imitari. Si Deos imitaris, da etiam ingra-
tis, nam & sceleratis sol oritur & piratis maria patent. &c.* Sic liberalitas
etiam dicitur virtus viro principe digna, ut *Corn. Nepos* de Cimone
plurima liberalitatis officia recenset, quæ potius ad Magnificenti-
am spectare videntur. (3) *specialiter* pro habituali medioerium
pecuniarum erogatione, in qua certus circumstantiarum ordo at-
tenditur: & ita quoad secundam alijs virtutibus, quoad postremam
significationem Magnificentia liberalitas contradistinguitur.

5. Sy.

5. *Synonymia*: Varias n. hæc virtus apud autores sortitur appellationes, quales sunt *Beneficentia, Benignitas, Benevolentia, Parsimonia, largitas, Munificentia, facilitas* &c. Item *εὐεργεσία, ἀνταρξία*, & quæ alia elogia passim apud Latinos & Græcos autores sunt obvia.

6. *Definitio* constat tum *genere & differentia*. *Genus* est *virtus moralis*. *Virtus* dicitur (1) *ab objecto*. Nam circa talia versatur objecta quibus facillime abuti solent homines. Jam a. bene uti iis, quibus abuti possumus, ad virtutem pertinet. (2) *à proprio*. Ardua n. & difficillima res virtus est. Sed & hæc maximam parit difficultatem facultates maximo labore & sudore partas alijs distribuere. (3) *à divino elogio*. Nam & sacræ & profanæ literæ multæ sunt incelebranda & cõmendadã liberalitate, ut inde colligere sit promptissimum aliquid divinitatis & excellentiæ in eadem latere. (4) *à duplici extremo*: Nam ubicunq; duo dantur extrema, alterum in excessu, alterum in defectu, ibi datur mediocritas. Atqui circa mediocres divitias datur in excessu prodigalitas, in defectu avaritia. E. Alias probationes brevitas ergo hic omittimus, quales sunt à virtutum definitione, divisione &c.

7. *Moralem* esse patet. (1) *ex ipsa appellatione*. Sicut enim libertas potissimum in moribus & actionibus conspicitur; ita etiam liberalitatis virtus non nisi moralis censi debet. Dicitur etiam *Beneficentia, Munificentia*. Facere autem, in moribus consistit. (2) *ex liberalitatis exercitatione*. Actus liberalitatis non sunt interni, sed externi. Nam dare & accipere propria sunt viri liberalis officia, neutrum autem extra mores potest ulla ratione constitui. (3) *ex divitiarum consideratione*. Divitiæ enim sunt materia circa quam occupata est liberalitas. Jam autem divitiæ extra hominem sunt constitutæ, ut illas solis externis moribus homo, vel dare, vel accipere possit.

8. *Differentia* desumitur tum à *formali* tum à *Materiali*. *Materiale* est *internum & externum*. Dicitur enim in definitione, quod liberalitas versetur circa pecunias modicas nimirum, partim eas interius appetendo, partim exterius administrando. *Internum* igitur *objectum* est ipsa *cupiditas divitiarum*; quod probatur. (1) *à liberalitatis conditione*. Est enim liberalitas bonum interius, bonum a-

nimi, ut ergo interius aliquod objectum habeat necessum est. (2) *A virtutum consideratione*. Omnes enim virtutes in affectibus dirigendis & conformandis sunt occupatæ; cum affectus in Ethicis sint materia circa quam virtutes versantur. Jã, quia liberalitas est virtus, habebit etiam affectum aliquem, quem corrigat & dirigat. (3) *ex oppositorum cum mediocritate conformitate*. Nam circa quod extrema versantur, circa illud etiam ipsa mediocritas occupatur. Atqui e. g. avaritia non tantum externus pecuniarum raptus, sed etiam internus earundem appetitus est. Hinc dicitur *Φιλαργυρία*. Quæ vox amorem seu cupiditatem divitiarum notat. E. etiam liberalitas circa interiorem appetitum occupatur. (4) *A cupiditate hujus veritate*. Verè enim talis pecuniæ cupiditas hominibus ingenta est, cum secundum *Plin. l. I. Ep. 6.* homines ad custodiam pecuniæ restrinxerit. Et ut habet *Terent. in Andr.* Omnes sibi melius esse malint, quàm alteri. Hinc omnino opera danda est, ut hanc cupiditatem ita moderemur, ne vel in excessu vel in defectu aberremus, sed pecuniam, ut decet, diligamus & retineamus, pecuniam etiam, ut par est, erogemus & distribuamus.

9. *Externum objectum sunt τὰ χρήματα*. Circa hoc potissimum 2. notanda sunt quæstiones: (1) *An τὰ χρήματα* sint legitimum liberalitatis objectum? Affirmativam una cum Aristotele probamus. Ille probat triplici potissimum fundamento: (1) *ab Adjuncto*: Nam propter quam rem laudatur vir liberalis, illud etiam objectum liberalitatis constituit. Atqui propter rectam pecuniæ administrationem laudatur vir liberalis. Ergò. Major constat; quia laus virtutis proprium est; à proprio autem ad ipsam rem argumentari omnino concessum est. Minorem probat *Arist. l. 4. c. 1. Laus*, inquit, *hominis liberalis non versatur in rebus bellicis, neq; in ijs, quibus commendatur temperans, neq; rursus in judiciis: sed in danis accipiendisq; pecuniis.* (2) *Ab utroq; extremo*. Objectum enim extremorum etiam est objectum mediocritatis seu virtutis. Sed extrema Liberalitatis peccant circa pecuniam. Ergò &c. Majoris firmitas clara est, quia idem est materiale extremorum & mediocritatis, diversū a. formale. Si n. aliud esset extremorum, aliud mediocritatis objectum, non esset extremorum mediocritas virtus, nec excessus & defectus

defectus essent mediocritatis extrema ; quod tamen est absurdum. Minor est Aristot. d. l. Porro, inquit, *Profusio & illiberalitas seu avaritia sunt circa pecuniam, excessus & defectus. Atq; illiberalitatem quidem semper ijs adscribimus, qui nimium sunt pecunie studiosi. Avarus autem proprie is videtur esse, qui uno affectus est vitio, nimirum eo, quod est rem familiarem perdere ac dilapidare.* (3) ab Efficiente. Quæ virtus facit, ut rectè pecuniis utamur, illa etiam circa pecuniam versatur; quia cujuslibet rei verus usus proficiscitur à propria ejus virtute, cum alias omnibus rebus, quarum usus aliquis est, & rectè & perperà uti possimus. Atqui liberalitas hoc ipsum præstat. Ergò. His subjungimus & ipsius Aristot. testimonium ex l. 8. Eth. c. 1. *Ecquis, inquit, usus est divitiarum & abundantie sublatà beneficentia?*

10. (2) *Quid potissimum τῶν χρημάτων appellatio h. l. denotet? R.* non sumitur h. l. pro pecuniâ proprie sic dictâ, quæ significatur moneta, Regis vel principis alicujus sigillo ornata & ad rerum commutationem deputata ac confirmata. Sed τῶν χρημάτων nomine omnes possessiones & facultates, quæ usui esse & pecunia æstimari possunt, intelliguntur; id quod patet. (1) *ex originatione.* *Χρημάτων δὲ τῆς χρησεως* ab usu ipsam sortiuntur appellationem. Unde etiam ea omnia conjungunt, quibus in vita uti possumus. (2) *à Liberalitatis descriptione: Liberales igitur erunt,* inquit Cicer. l. 2. Off. *qui suis facultatibus aut captos à prædonibus redimunt, aut as alienum suscipiunt amicorum causa, aut in filiarum collocatione adjuvant aut opitulantur, vel in re quærendâ, vel augendâ.* (3) *ab Aristotelis approbatione:* inquit ipse d. l. *χρημάτων ἢ λέγομεν, ὅσων ἡ αἰτία νομισματι μετερεται.* Quo spectare videntur agri, domus, tauri, prædia & alia possessiones. (4) *ex absurda consecutione.* Si enim solâ pecunia esset objectum liberalitatis, hic non esset liberalis, qui nudis vestimenta, famelicis alimenta, aut aliis alia charitatis officia exhiberet; quod tamen maximè esset absurdum.

11. *Formale liberalitatis consistit partim in objecti tractatione, partim in mediocritatis observatione. Illa penitus est necessaria & conspicitur partim in dando partim, in accipiendo: (1) à divitiarum conditione.* Dupliciter enim possunt considerari, vel ratione *κτησεως* vel ratione *χρησεως*, l. ratione possessionis, vel usurpationis. Ut enim

enim κτήσις respicit divitiarum λήψιν ἢ Φυλακὴν : ita eandem χρήσις respicit τὴν δόσιν καὶ δαπάνην. (2) ab extremorum consideratione, Avarus enim dicitur non tantum is, qui nihil dat, sed etiam qui plus accipit, quam decet, qui omnia undiq; corrudit, ut plurima bonorum possideat. Ita eadem ratione is, qui in accipiendis divitiis modum observat, erit liberalis, quam qui in pecuniarum distributione certas circumstantias solet attendere. (3) ex Aristotelis testimonio, qui dicto loco scribit liberalitatem esse virtutem ἐπιδόσιν χρημάτων καὶ λήψιν circa dandas & pecunias occupatam.

12. Annotandum tamen h. l. quod liberalitas potius in dandis quam accipiendis divitiis sit occupata, idq; confirmatur (1) ὑπὸ τῆς χρήσεως præstantia: longe enim præstantior est usus, quam possessio. Hinc Artaxerxes Longimanus Rex Persarum dicere solitus est: Regium magis est adjicere aliquid, quam adimere. Item Ptolomæus Lagus Rex Ægypti, melius esse ditem facere, quam ditescere. Virtus autem magis versatur circa nobiliora, quam circa ignobilia, versatur etiam magis circa largitionem, quam circa acceptionem; cum usus divitiarum sit sumptus & datio, acceptio vero & custodia sit potius quærentis & possidentis, quam utentis. (2) à virtutis proprio. Virtutis enim magis proprium est εὖ ποιεῖν quam εὖ πάσχειν, καὶ τὰ καλὰ ποιεῖν μᾶλλον, ἢ τὰ ἀίχερά μὴ ποιεῖν. Illa dantis, hæc verò accipientis sunt. (3) à virtutis consequente. χάρις seu gratia & εὐαγία, seu laus sunt virtutis consequentia. Jam autem gratia & laus non accipientem sed erogantem beneficium sequuntur. (4) à virtutis difficultate. Tendit ad ardua virtus, eademq; sudore paranda est. Jam facilius est accipere, quam dare. (5) Ab experientia: Liberales enim dicuntur ii, qui erogare solent divitias, non verò, qui accipere solent beneficia.

13. Mediocritas consideratur vel ἀπλως, ratione circumstantiarum, vel ἡγετινώς, ratione extremorum. Ἀπλως quando consideratur, variæ attendendæ sunt circumstantiæ, partim respectu dantis, partim respectu accipientis. Respectu dantis occurrit. (1) persona. In persona respicimus partim statum, partim animum. Status tripliciter potest considerari. I. ratione ætatis. Sic pueri & impuberes non possunt liberalitatis esse studiosi, quia nondum ad justam pervenerunt ætatem, neq; propria possident bona, aut in sua sunt potesta-

te. Via

te. Vir igitur liberalis justam habeat aetatem necessum est. *II. ratione libertatis.* Ita servi non possunt esse liberales, cum non sint liberi. Liberi enim & ingenui est hominis liberalitatem exercere. *II. ratione sanitatis.* Sic illi, quibus mens sana est, possunt esse liberales; qui a. sunt aulti, furiosi & alio modo corrupti, ut furiosis non sint ab similes, illi ab hac virtute penitus sunt exclusi. *Deinde etiam animus in viro liberali est spectandus, cum in ipsa donatione non tam respectus habeatur doni, quam animi, non tam quantitas quam voluntatis.* Unde eleganter Seneca lib. 3. de Benef. scribit: *Mulum interest inter materiam beneficii & beneficium. Trago nec aurum, nec argentum, nec quicquid eorum, quae à proximis recipiuntur, beneficium est, sed ipsa tribuendis voluntas. Imperitii autem quod traditur solum, vocant beneficium.* In animo autem dantis, quaedam requiruntur ante liberalitatis actum, quaedam in ipso actu quaedam post actum. Ante actum requiritur. (1) *modestia.* Multi quidem proximo suam non denegant opem, antequam autem ferant ipsi auxiliatrices manus, solent Thraconicam quaedam superbiam vel suas decantare laudes, vel multas meditari fraudes, vel omnes accipientis reprehendere & taxare actiones, imo interdum majores praescribere leges, quam ipsa benefacta videbantur postulare. (2) *prudencia.* Haec enim si abfuerit, nullam donatio liberalitatis speciem habere poterit. (3) *celeritas.* Nam ante omnia propensum & promptum ad benefaciendum gerat animum necessum est, quicumque liberalitatis studiosus vult haberi. Verum siquidem est illud vulgatum proverbium:

Bis dat, qui cito dat, nil dat, qui munera tardat.

Hinc maximis effert propter hanc beneficiorum promptitudinem laudibus Cimonem Atheniensem Cornelius Nepos, quod semper cum pedissequi cum nummis sint secuti, ut si quis opis ejus indigeret, haberet, quod statim daret, ne differendo videretur negare. In actu etiam sit celeritas, cum, ut Seneca testatur, ingratum sit beneficium, quod inter manus dantis diu hesit. Celeritati conjuncta sit voluptas. Nam hilarem datorem ipse Dominus diligit. Et sicut omnes virtutes cum voluptate sunt conjunctae: ita etiam ipsam liberalitatem comitatur voluptas, quia vir liberalis libenter absque molestia & dolore cum quadam animi jucunditate beneficium confert. Unde haec duo

Seneca

Seneca l. 2. de beneficiis c. 1. conjungit nim. *celeritatem & voluptatem* dum inquit: *Omnis benignitas properat, & proprium est libenter & cito facientis. Post liberalitatis actum requiritur in animo liberalis obli- vio.* Nam si bene quid facias non meminisse fas est, inquit Aufonius. Et Chilo Lacedæmonius dicere solitus est; *Beneficij dati oblivisci de- cet, accepti meminisse.* Non igitur viro liberali adfit beneficiorum, exprobratio neq; nimia eorum prædicatio.

14. Deinde quoq; attendenda est in dante *Qualitas*. Sic danda sunt necessaria, utilia & honoraria. Quoad *quantitatem* observetur *dantis facultas, accipientis egestas, ejusdemq; dignitas. Tempus oportu- nitate & celeritate mensuratur. Locus* sit partim *publicus*, si accipi- entis honor possit amplificari: partim *privatus*, si egestatem ejus ve- limus sublevare. *Finis liberalitatis*, non sit inanis gloria cupiditas; neq; propter quæstum aut turpem avaritiam, neq; propter favorem conciliandum, neq; propter alios fines, nisi propter solam hone- statem hujus virtutis possumus esse studiosi. Eadem etiam ratione Accipiens ut certas observet circumstantiarum classes necessum est, eas tamen uberius hæc vice explicare non possumus, cum brevitas habere rationem debeamus.

15. Quod *Extrema liberalitatis* concernit 2. eorum numerantur. Alterum *in excessu*, & dicitur *Prodigalitas, qua est vitium morale,* quod peccat in excessu *circum sumtus minores.* Quoad *appellationem* pro- digalitas dicitur à *prodigendo*; sicut Græcorum *ἀσώτεια* dicitur ab a part. *σπῆτινῆ*, & *σῶζω* servo, quia prodigi facultates & possessiones suas nō servant, sed temerè profundūt, adeoq; non servant pecuniā, nō servant victum, non servant amicitū; consequenter etiam non servant vitam, neq; seiplos, quia necessaria ad vitam sustentandam instrumenta ultrò projiciunt. Quoad *objectum* versatur, ut liberalitas, ita etiam prodigalitas *circum sumtus minores*, cum ipsi- us liberalitatis & non alius rei sit excessus. Quoad *proprium actum*, peccat in excessu, non quidē *ratione materia*: nā interdū etiam libe- ralis majora solet distribuere beneficia, nec tamen propterea repre- hensionem incurrit: ita magnificus etiam ratione objecti solet su- perare prodigum & tamen expers cujusvis criminis habetur: sed *ra- tione forma*, quatenus prodigus mediocritatem negligit, neq; ullam circumstantiarum rationem attendit, nam hac ratione facilè ex- cessum

cessum committit. Quo loco & illud notandum, quod prodigus non solum excessum ratione dōctus; sed etiam defectum ratione utriusque seu ratione acceptiois committat. Unde Prodigalitas solet distinguari in simplicem & mixtam. Illa eorum, qui temerè absq; ullo suo commode bona in res quaslibet profundunt, nihil à vicissim ab alijs accipiunt. Hanc v. illi exercent, qui non solum in dando modum excedunt, sed etià in accipiendō sunt iniusti, dum per fas & nefas alijs eripiunt, quæ iniuste & immoderate alijs distribuere possint.

16. Alterum in defectu, & nuncupatur Avaritia, que est vitium morale quod peccat in defectu circa sumtus minores. Hæc longe deterius est vitium quam prodigalitas, id quod patet. (1) ex majori huius cum liberalitate conformitate. Propius n. ad eam accedit, quia & liberalis & prodigi est dari; avari v. accipere. (2) ex majori utilitate. Nam prodigi pluribus sunt usui & commodo, quam avari. (3) ex correctionis facilitate. Facilius n. corriguntur prodigi, si sc. inopià premantur, quam avari, qui ex firmo animi proposito videntur peccare: unde Avaritia dicitur vitium incurabile & insanabile. (4) ex subiecti qualitate. Prodigii n. plerumq; sunt iuvenes; avari v. senes, adeoq; multo maiorem reprehensionem incurrunt. Alias rationes si quis desiderat, adeat Ethicos, nos disputationem nostram concludimus.

Distribuit bona multa Deus dat munera cunctis,
Fortuna spectes, corporis atq; bona.
Ipse Deus quoq; iustā dedit, quo liber ab omni
Turpis avaritiæ crimine vivat homo
Dogmata virtutis, quæ christi cuncta gubernat.
Talia restaurant simus ut usque probi.
Iustā DEI, præcepta Ethici si sic conjungis, Amice,
Gratus eris Domino, gratus erisque probis.

Honoris & Amoris ergò appon.

M. ANDREAS Müller Pom. Eccl.
Witteb. Diaconus.

Ad

Ad Eximium atq; Præstantissimum Dn. RESPONDENTEM,
Amicum suum per dilectum.

Ethica naturam sequitur, quæ munere multos
Afficit, ut fiat munere promptus homo.
Talia dum repetis, Fautor, certamine docto,
Monstras mentis opes, artis honore viges.
Spes Patriæ & Patriæ, Magni Patriæ æmula proles,
Sic tibi Miltiadis magna trophæa paras?
Gratulor his ausis, jungat maxima votis
Pondera, qui studiis usque favere solet.

Ita precabatur

M. JOHANNES Deutschman.

Eximio, Præstantissimo atq; Humanissimo Dn. RESPONDEN-
TI, Amico, sympatriotæ & contubernali quondam dile-
ctissimo de primordiis hisce Academicis publicis

EN Sophiæ miles novus! En tempora prima!
Num Sophicæ turba bella movere studes?
Quid valeant humeri, tua quid conamina præsent,
Tentas, dum Cathedram scandis, & ore doces.
Laudo tuum studium, specimen, conamina laudo,
Et simul auspiciis gratulor hisce tuis.
Perge tuis studiis insistere, perge favere
Mulis. Si perges, præmia magna feres.

gratulatur

M. JOHANNES FABRICIUS,
Brandenburgo-Marchicus.

✻[1]✻

IN NOMINE JESU!
EXERCITATIONUM ETHICARUM
DISPUTATIO XII.

De

MAGNIFICEN-
TIA,

Quam

PRÆSES

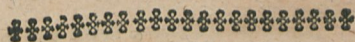
M. JOHANNES *Deutschman*
Jütrebocensis Saxo.

ET RESPONDENS

JOACHIMUS CHRISTIANI
Neo-Brandenburgeris Marchicus

proponent publicè

Ad d. 10. Decemb. In Auditorio Minori.
Horis pomeridianis.

WITTEBERGÆ,
TTPIS JOHANNIS HAKEN, M.DC.LL.

33

IN NOMINE DOMINI
EXERCITATIONUM
PUBLICARUM

MAGNIFICENTIAE
SACRAE

M. JOHANNES

JOACHIM

AD

THEO

I. N. J.

I.

Cum illa virtus, quæ in modicis pecunijs dandis & accipiendis est occupata, nimirum *Liberalitas*, sit absoluta; secundum methodum Aristotelicam, ad eam nostrum sermonem recta dirigimus, quæ in magnis sumptibus τὸ πείρω indica- re, mensurare & observare videtur, & dicitur Ethicis *Magnificentia*.

2. Quia vero unusquisq; rei alicujus cognitionem indagaturus, ante omnia nosse debet ejus principia, ex quorum noticia aliorum pendet cognitio, ut habet *Zabarel. de Nat. scient. c. 6.* cum hic sit rerum omnium in natura intellectionis aut cogitationis concinnus ordo, ut à simplicibus procedatur ad composita, teste *Aristotele. 1. prior. c. 27. §. 5.* hanc ob rationem in naturam Magnificentie excolendam & enarrandam nos primum omnium ad definitionem nominis convertimus; cum nominis definitio definitione rei magis simplex sit; imò vocum derivationes multum lucis ad rei naturam & proprietates cognoscendas conferre, testis est *Galen. 1. 1. de Method. c. 2. & 3. & lib. 1. ad Thrasibulum scribit.* Sine nominis explicatione velle rem cognoscere, est tempus perdere.

3. *Magnificentia* nomen si examinamus, videtur ea à magnificando, vel etiam à magnis sumptibus faciendis derivata (1) ratione subiecti: quia hujus virtutis cultores potissimum sunt viri magni & illustres. Nam magnos sumptus. (2) ratione objecti: quia circa magnos versatur sumptus. (3) ratione finis: quia magnum habet finem, dum vir magnificus potissimum in suis actionibus utilitatem publicam respicit. (4) ratione modi. Quia illæ circumstantiæ, quæ hic sunt observandæ, magnæ sunt, & magnum accuratumq; requirunt judicium.

4. Variè autem sumitur *Magnificentia* terminus. (1) grammaticè pro cujusvis rei eminentia. Idq; vel ὄντως & in bonam partem, quâ ratione varijs applicatur rebus & actionibus, ipsa præsertim, quæ auctoritatem conciliare videntur. Sic magnificè loqui dicuntur,

A 2

quæ

qui eleganter decenterq; compositis verbis loquuntur, ut magnificus sermo; item magnificus incessus, magnifica statura &c. vel Φαυνηρώς & in malam partem, cum Thralones autoritatem, quam penitus non habent, sibi conciliare satagunt, solam cogitant, solam etiam spirant magnificentiam. (2) *generice*: hæc ratione ad quamvis videtur posse referri virtutem, quia sumitur pro dignitatis titulo, qui cuiusvis virtutis præmium esse videtur. Sic eos, qui in dignitate sunt constituti, ut Magistratus, qui generis nobilitate sunt illustres, ut Comites, Barones &c. qui magnis etiam virtutibus præ reliquis sunt ornati, solemus appellare magnificos. (3) *Etbicè & propriè* pro habitu virtuoso, qui decorum servat in magnis sumptibus erogandis.

5. Quoad *Synonymiam*, Magnificentia sapius dicitur *Liberalitas*, quatenus, hæc generalem obtinet significationem. Græcis dicitur μεγαλοπρέπεια ἂπὸ τοῦ μέγας seu μέγας, h. e. à magnitudine; & ἂπὸ τοῦ πρέπειν h. e. decori. Ut ita quoad græcam appellationem & originationem Magnificentia nihil aliud sit, quam ejusmodi virtus, quæ τὸ πρέπειν h. e. decorum in magnis sumptibus erogandis observare solet.

6. Hæc quæ de nomine sunt notata, non omnem sed rudem, saltem & superficialiam, minimè verò plenariam nobis suggerunt cognitionem. Ut ergo melius & exactius Magnificentia contempler naturam, eamq; totam exponamus, res ipsa & ejus definitio, in qua rei solet declarari natura, est adæquanda & evolvenda. Definitur autè ab Aristotele. l. 4. Eth. c. 2. ἡ μεγαλοπρέπεια ἔστι δαπάνη ἐν μέγασιν ἡρώσασα h. e. Magnificentia est sumptus in magnitudine decorus. Nos talem producimus definitionem: Magnificentia est virtus moralis, quæ servat mediocritatem circa sumptus majores.

7. In hæc definitione duo potissimum, ut verba ipsa indicant, continentur, nimirum *Genus & Differentia*. Genus loco positum est, quod sit *virtus moralis*. Non hic multas pro genere nostro asserendo & confirmando cumulabimus rationes, cum earum sapius in reliquis virtutibus fecerimus mentionem: sed duas saltem questionones apud autores controversas hic breviter examinabimus. *Prior est: An Magnificentia & Liberalitas differant specie. Negantium classem*

classe[m] qui sequuntur suam confirmare sententiam conantur. (1) *ab objecto.* Quia si spectemus objectum harum virtutum, est illud commune utriq[ue], sc. *ut dicitur*, circa hæc enim utraq[ue] virtus est occupata. Jam autem parum videtur obstare, quod magnificentia magnos, liberalitas vero parvos sumptus gubernet. Accidentarium enim hoc est discrimen. Atqui accidentis ea vis non est, ut speciem constituere valeat. (2) *à regula Philosophorum.* Magis & minus, dicunt, non variant speciem. Zabarel. l. de mist. c. 7. Hæc autem virtutes saltem quoad magis & minus differunt. E, non specie. (3) *ab actionibus.* Nam si paulo accuratius rem pensitemus, utraq[ue] virtus in sumptibus faciendis occupatur.

8. Has rationes qui proferunt non obscuro sunt viri, de quibus ut nostrum feramus iudicium, penitus nec liber, nec licet, nec decet. Breviter saltem ad rationes allatas respondemus & sententiam nostram firmis rationibus confirmamus. Quoad primam dicimus, Objectum solum nec differentiam nec convenientiam virtutum probare. Neque enim diversum diversas efficit virtutes, neque idem eandem potest constituere virtutes. Sicut enim fortitudo non potest esse à se ipsa distincta, quia circa diversa versatur objecta, nimirum & circa terribilia & circa fiducialia; ita etiam si esset hic objecti identitas, non tamen hinc eadem specie efficeretur virtus. Cum omne objectum sit materiale, species autem non tam determinatur à materiali, quod pluribus potest esse commune, quam à formali, quod rem certam constituit, ab alijs distinguit & certas etiam ipsi actiones tribuit. Ad secundam respondemus, quod magis & minus non variant speciem, si reliqua omnia sint eadem: quod cum hic non sit, minus commodè etiam hæc regula h. l. adducitur. Ad 3. breviter monemus, quod actus non sint ipsum formale, sed potius ad ipsum materiale videantur pertinere. Actus enim isti dupliciter possunt considerari, absolute & in se, quatenus à formali distinguuntur & eidem subijciuntur, ab eodem etiam informantur: & hac ratione virtutem vel constituere, vel distinguere nequeunt: vel concretè, quatenus jam sunt informati & cum medietate conjuncti, & hac ratione illud concedimus.

9. Ut autem nostram affirmativam plenius afferamus & sistamus,

mus, nostras rationes hac thesi allegamus. Differentiam specifi-
cam harum virtutum probamus. (1) *ex virtutum divisione*. Notum
enim est quod virtutes alia sint morales, alia sint intellectuales. Si-
cut autem intellectualis varias sub se continet species inferiores, ni-
mirum intelligentiam, scientiam, Sapientiam prudentiam & ar-
tem; ita etiam virtus moralis non una est specie infimâ, licet u-
na sit specie subalterna, quippe quæ eadem ratione plures sub suo
ambitu complectitur species inferiores: Species autem ab Aristote-
le & omnibus Philosophis hæc recensentur undecim; Fortitudo, Té-
perantia, Liberalitas, Magnificencia, Modestia, Magnanimitas,
Mansuetudo, Veracitas, Comitas, Urbanitas & Justitia. E. etiam
specie differunt. (2) *à reliquarum virtutum consideratione*: Si-
cuti enim Fortitudo & Temperantia, quia distinctè in virtutum e-
numeratione recitantur, sunt distinctæ species; item Temperantia
& Liberalitas; ita etiam Liberalitas & Magnificencia specie distin-
ctæ sunt virtutes ob eandem rationem, quia in virtutum serie, ut
distinctæ species, recitantur. (3) *à subjecti distinctione*. Quæ enim
subjectis differunt, dicunt Philosophi, etiam re ipsa differunt. An
qui non idem est liberalitatis & Magnificentiæ subjectum. Libera-
litatem enim exercere quilibet potest, sed Magnificentiæ qui det-
operam, non debet esse obscurus & plebejus aliquis homo, sed vir
princeps, nobilis, aut alia in dignitate constitutus. (4) *ab objecti cõ-
ditione*. Licet enim *ut Christus* & Liberalitatis & Magnificen-
tiæ sint objectum, tamen non absolute ipsam Liberalitatem & Ma-
gnificentiã ingrediuntur. Sed ut divitiæ, quando ad Libera-
litatem referuntur, peculiariter determinantur, quod sint vel medio-
eres vel minores: ita etiam non nisi cum hæc limitatione, quatenus
sunt majores, Magnificentiæ possunt esse objectum. (5) *à diversa
mediocritatis applicatione*. In eo quidem omnes conveniunt vir-
tutes, quod mediocritatem assumant & observent: verum si illa ge-
neralis mediocritas posset aliquid obtinere, omnes virtutes mora-
les specie convenirent, quod nemo facile asserturus est. Videmus
ergo quod virtutes distinguantur non illa mediocritate generali,
sed distincta & speciali mediocritatis applicatione; aliis enim opus
est *ut Christus* & circumstantiis in hac, alijs in alia virtute. Et hoc
respectu

respectu tuto affirmare possumus, id quod etiam experientia ipsa, omnium rerum firmissima testis, confirmabit, alias circumstantias attendere virum magnificum, alias liberalem. Non enim ut rusticus panis particulam tradit mondico, ita etiam princeps offert sua munera viro honesto. (6) *ex actionum diversitate.* Liberalitas nam versatur non tantum circa pecuniarum χρήσιν & δόσιν, sed etiam circa earundem κτήσιν & λήψιν; Magnificencia verò tantum circa χρήσιν & δόσιν est occupata, imò non tam versatur circa δόσιν, quàm circa τὴν δαπάνην, & δαπανηγῶς ἐπέχει h. e. circa sumptus & sumptuosas actiones. Unde recte scribit Acciajulus in l. 4. Arist. c. 2. *Alia est recta ratio, qua mensuram actus liberalitatis; & alia, qua mensuratur actus magnifici. Alius ergo & diversus est modus utriusq; virtutis.* (7) *ex suis differentiis.* Nam liberalis privatum saltem respicit commodum; Magnificus verò utilitatem intendit publicam. Hinc Acciajulus d. l. eandem affert rationem, dum sine has virtutes differre probat, quia ex liberalitate sequitur opus gratum huic vel illi; ex magnificencia verò opus commune & publicum, tum magnum atq; decorum. (8) *ex distincta ἀπολογία & consecutione.* Omnino quidem Magnificus est liberalis, sed non omnis liberalis est magnificus. Sive liberalitatis vox generali in significatione adhibeatur. (9) *ex diverso, quem sortiuntur, respectu.* Nam Liberalitas refertur tantum ad alios, cum nemo possit dici liberalis erga se suosq; Magnificencia verò quandoq; ad ipsum magnificum, vel ad eos, qui sunt Magnifici, refertur. (10) *ex distincta definitione.* Alia enim liberalitatis, alia magnificencie est definitio. Cum autè definitio sit naturæ seu essencie explicatio, deprehendimus aliam liberalitatis, ut maximam liberalitatem, commendat. Dist. igitur est, inter virtutem Heroicam, quatenus sumitur pro omni excellen-

10. Posterior est: An Magnificencia sit Liberalitatis virtus heroica? Affirmativa videtur favere Piccolom. gr. 4. Phil. Moral. c. 49. dum eam culmen & quasi apicem liberalitatis appellat, id quod heroicae virtuti proprium est. Verum non hæc hoc in loco Piccolominei mens est, sed quemadmodum ex contextu patet magnificenciam, ut maximam liberalitatem, commendat. Dist. igitur est, inter virtutem Heroicam, quatenus sumitur pro omni excellen-

te vir-

te virtute, & hac ratione Magnificencia & Magnanimitas possunt dici virtutes Heroicae: & quatenus sumitur pro excellentissimo singularium virtutum splendore: & ita Magnificencia non est liberalitatis virtus Heroica, sed ut Heroica virtus datur in liberalitate, ita etiam datur virtus Heroica in Magnificencia. Imò cum Heroica liberalitatis virtus ab ipsa liberalitate non differat specie, ut alibi ostenditur; Magnificencia autem liberalitatis specificum admittat discrimen, ut antea dedimus probatum, inde facile colligere possumus, quod negativa affirmativa sit potior, sit verior.

11. *Differentia* desumpta est, partim à materiali, partim à formali. *Materiale* est vel internum nimirum: appetitus, qui circa erogationem magnorum sumptuum versatur: id quod patet. (1) ex generali virtutis natura. Omnium enim virtutum officium est, affectus nostros coercere, appetitum nostrum confirmare. Cum ergo Magnificencia sit virtus, habebit ejusmodi objectum internum. (2) ex speciali Magnificenciae epepyeicae. Consistit enim Magnificencia in magnorum sumptuum erogatione: quae erogatio cum sit virtuosa, adeoque spontanea, praesupponit etiam appetitum interiore per hanc virtutem dirigendum. (3) ex Magnificenciae officio. Officium ejus est τὸ ἀπέπτεν observare: τὸ ἀπέπτεν autem observatur in iis, ubi aliàs vel excedere vel deficere solemus. Hoc verò contingit in appetitu, dum vel plus, vel minus appetimus. E. etiam circa appetitum versatur Magnificencia.

12. Vel externum, nimirum Magni sumptus. Quod enim Magnificencia versetur circa sumtus majores probatur. (1) ex ipsa appellatione. Dicitur enim Magnificencia, quia circa magna versatur, quia magnos sumptus facit & in magnis pecuniis erogandis mediocritatem observat. (2) ex Magnificencia à liberalitate distinctione. Quod enim specie differat Magnificencia à liberalitate, hoc ipsum antea probatum. Liberalitas autem versatur circa mediocres. Ergo Magnificencia versabitur vel circa parvas, vel circa magnas. Non illud, quia esset manifesta contradictio in adjecto. E. solum hoc manet, quod circa magnas divitias ea sit occupata. (3) ex finis consideratione. Quia enim finis Magnificenciae publicus est: publica autem non parvos sed magnos requirunt.

quirunt sumptus, hinc facile colligimus, quod in majoribus sumptibus ea reperitur: (4) *ex subjecti consideratione*. Magni viri Magnificentia sunt subjectum, eamq; exercent. Magnos autem magna decet.

13. *Formale explicatur tū per positionem, tū per remotionem. Illa consistit in circumstantiarū enumeratione. Ipse n. Arist. l. 4. Eth. c. 2. scribit: Magnifici sumptus magni sunt & decori, ideo & ejusmodi sunt opera. Ita enim sumptus magnus erit & operi congruus. Ut opus sumptu dignum, & sumptus opero dignus esse, aut etiam exsuperare debeat. Talia sane magnificus expendet honesti causa: hoc enim virtutibus commune est &c.* Ex his & sequentibus luculentissime apparet, quod variarum circumstantiarum observatio penitus sit necessaria. (1) *Personae*: ubi habenda ratio partim virtutis: κατ' ἀρετήν ἢ τὸ ὀρθῶς h.e. virtutis est, quod rectè sit, inquit Aristoteles. Partim possessionis: ubi requiritur opum magnitudo, earumq; legitima acquisitio & possessio. Decet enim eos, inquit Philof. d. l. Magnificentia, quibus magni sumptus jam ante extiterint, vel à se, vel à majoribus, vel ab ijs, qui ad ipsos pertinent. Ob quam rem à Magnificentia etiam excludit pauperes, quod iis magni sumptus non sint, de quibus deceter multos sumptus faciunt. Partim dignitatis. Sic etiam requirit nobiles & illustres personas, & quæ sunt hujusmodi. Item viros celebres, factorum magnitudine claros, unde facile colligere licet, quod plebeji, obscuri, & infani homines non possint esse magnifici. Rectissime ergo noluerunt Thebani, urbis suæ mœnia metetriculæ sumptibus restitui, quod eam neq; honestam, neque opibus honestè partis instructam novissent. (2) *instrumenti*, sumptuum sc. qui ut sint magni, copiosi, largi, prorsum est necessarium. In his autem decorum observet oportet is, qui vir magnificus vult haberi. Licet, magnos magna deceant, tamen quo major est magnificus, eò majores etiam faciat sumptus. Sic majores sumptus decet Casarem, quam Electorem, Electorem quam principem &c. (3) *finis*. Ut enim omnes reliquæ virtutes solam respiciunt honestatem, ita neq; lucri, neq; favoris, neq; ostentationis, sed solius honestatis gratia, Magnificentia opera esse perficienda, asserit Arist. dum inquit: δαπανῆσαι τὰ βίαια τὸ μέγαλοπρῶτος

τῆς ἐνάτης ἐπέκει. (4) *Loci*, qui potissimum sit publicus. Cum enim magnificus potissimum splendorem respiciat, magnificentia opera non possunt in angulo, aut alio privato loco peragi, cum talia nemini splendida, sed potius obscura videantur. Deinde cum maximè publicorum negotiorum suscipiat curam Magnificentia, publicum etiam requirit locum. Nā sicut privata privatis, ita etiā publica publicis conveniunt locis. (5) *Temporis*. Sic tempestive talia sunt suscipienda, neq; illud expectandum est tempus, donec nos ipsa cogat necessitas. Nam ea, quæ sunt maximè necessaria, minimè videntur magna & splendida. (6) *Effecti*. Magnificus enim diligenter considerare debet, in quas res velit facere magnos sumptus, quia non in res quaslibet suas opes temere profunderè debet. Sunt autem talia opera in duplici differentia vel *sacra* vel *profana*. Illa sunt, quæ propter cultum divinum à magnifico viro instituuntur, ut sunt templa, altaria, sacrificia, vestes sacræ, campanæ, calices & similia utensilia sacræ. *Hæc* verò sunt vel *publica* vel *privata*. *Publica* sunt, quæ ad publicum civitatis faciunt usum & ornamentum, ut moenia, curia, viæ publicæ, theatra, porticus &c. *Privata* verò ad ipsum magnificum spectant & ejus familiam. Philosophus autem quintuplicia Magnificentia privata recenset opera. (1) quæ semel tantum fiunt, aut non sæpius, ut nuptiæ. Huc pertinent honores Magistratus e. g. consulatus, præturæ: item honores literarij, Magisterium, Doctoratus. (2) quæ à tota civitate vel omnibus civibus fiunt, ut sunt solennia convivia & celebrationes festorum. (3) quæ hospitalitatem respiciunt, in excipiendis & honorificè dimittendis hospitibus. (4) quæ ad dona viri Magnifici pertinent, quæ ut splendida sint, pro ratione facultatum, necessum est. (5) quæ domus exstructionem & exornationem splendidiorem reddere solent.

4. Tantum de *Circumstantiis*, sequuntur *extrema*, quæ mediocritatem Magnificentia remove dicuntur. *Alterum* in excessu dicitur *Luxus*, qui est vitium morale, quod peccat in excessu circa sumptus majores. Peccamus hic (1) ratione materia, quando in res quaslibet sumptus splendidos adhibemus, ut si quis coquos purpura

purpura ornaret, nosocomia è marmore exstrueret, aut equis & canibus sumptuosa sepulchra instrueret. (2) *ratione forma*, quando magnifici sumptus fiunt ineptè & præter decorum. (3) *ratione finis*, quando non honestatis, dignitatis aut necessitatis publicæ, sed vanæ tantum jactantiæ & ostentationis gratia sumptus magnos suscipit Magnificus.

5. Alterum in Defectu & dicitur *Sordities*, quæ est vitium *morale*, quod peccat in defectu circa sumptus majores. Hic peccare solent homines. (1) *in Ingressu*. Cum nimis diu in sumptibus erogandis cunctantur, ringuntur & anguntur, quia, per minores hoc posse perfici sumptus, sibi persuasum habent. (2) *in progressu*: quando cum molestia, cum gemitu & dolore sumptus erogât, semperque justo se majores expendere existimât, ac propterea in medio sapius opere deficiunt, opusq; imperfectum relinquunt. (3) *in Egressu*. Ut si ex intempestivâ parsimonia, opere jam ferme absoluto, exiguos sumptus vellet omittere, & hac ratione omnes priores sumptus perdere. e. g. Si magnifice exstructa domo, quis vellet fenestras, fornaces, aliq; minoris precii negligere, & ita totum ædificium corrumpere, merito hujus vitij is argui posset. Tantum etiam de Magnificentiâ.

JOACHIMUS CHRISTIANI
nat. dca xpcij mna, I in T.
SCIT HORIS UTI: HINC AMA.

Qui benè scit studiis horas impendere eunctas,
Hunc omnes docti, Phœbus & ipse, probant.
Aspice Hunc annis Juvenem, non arte; probandos
Qui studii fructus monstrat, & antè dabat.
Hicce *Scit uti horis: Hinc* respondendo paratum,
Quicunque auscultas, Hunc Sapienter ama.

i. Hurlger

1.
Betger Gemüther ermunterte Seelen
Dringen Sich freudig zum Phoebus-Zele hin/
Da man außheilet der Tugend Gewinn/
Fliehen der Duncelheit finstere hölen.
Wollen gezeilet mit vnter die seyn/
Derer Ruhm schallet in Thulen hinein.

2.
Iko verspüret man eure Gedanken
Gönner/was Arbeit vnd stetiger Fleiß
Wolten/ vnd mancher ausdringender Schweiß
Fahret hinführo so fort ohne wanden/
Denn solt Ihr haben/was Tugend gebühret/
Was euer lob auch zum Sterncken-Heer führet!

Also wünschete wohlmeinend

George Wolffgang Steyer.

00 A 6706

ULB Halle
002 916 622 3

56

Retro V

VD 12

Inches
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19
Centimetres

Farbkarte #13

B.I.G.

Blue	Cyan	Green	Yellow	Red	Magenta	White	3/Color	Black

21

INE JESU!
ITATIO-
AS, PUBLICIS
ATIONIBUS PRO-
ITAS,
MIA VVITTEBERGENSI
MPLISSIMO PHILO-
COLLEGIO,
*um loco Philosophicarum
um Studiosis
ulis*
S Deuschman /
ensis Saxo.
BERGÆ,
Haken, 1693.

21

